

Байгалаи залуушуулай 2-дохи форум

с. 5

22 июня,
ровно 70 лет
назад нача-
лась Великая
Отечествен-
ная война

Шэнэ одод
яларба гү?
Санкт-
Петербургын
театрай акаде-
ми дүүргүүн
бүлэг бэлгигүйн
түрүүшүүдээ
зүжэгүүдээ
харуулба

с. 9

Буряад ҮНЭН
Дүхэргүй

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

1921 оной
декабриин
21- hээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2011 оний
июниин 23
Четверг

№24
(21821)
№ 24(736)
Намарай һүүл
шара нохой нарын
12 гарагай 5

ЁРДЫН ХОРМОЙДО ЁОХОР НААДАН ЁРГООН ХОНOG ҺАЙБАРЛАДАГ БАЙГАА. МУНӨӨШЬЕ МОРИН ХУУРАЙ МУНГЭН АЯЛГА ЭРТЭ УРДЫН ХАДЫЕ ЭЛБГЭЛҮҮЛЭН БАЯРЛУУЛБА.

ЕХЭ ЁРДЫЕ ЁОХОР НААДАН ШЭМЭГЛЭЭ

Буряадаймнай түлөөлэгшэд Ёрдын нааданда амжалтатайгаар хабаадажа бусаба. Манай дангина Арюна Бубеева нааданай эгээл сэбэр басаган гэжэ тодороо. Баатарнуудай мурсыөнэдэ Түнхэнэй аймагай Чингис Инкеев илалта туйлаба. Фольклорно бүлэгүүдний ирьемз альга ташалгада хүртөө.

ЁНО ЗАНШАЛАА ҺЭРГЭЭН

Түүхэн хуудаа иран харагаха, Байгал далайн эрьеэд нангин Ёрд хада үндыхэ, бүхы талааа найнаар харагдажа байдаг. Энэмнай Эрхүү можын Ойхоной аймагта болоно бишүү.

- Ёрдын нааданда ёргоон үдэр ёохорлоо гэжэ дэмы хэлсэдэггүй. Холын урда сагта манай элинсэг хулиныг хабарай хүндэ ажалай дүүрэхэдээ, Ёрд хадынгаа хормойдо сугларжа, зургаан хоног соо найрладаг бэлэй. Эгээл энэ үедэ эндэхи хадын, уханай эзэдээ тэхэ үргэл болодог һэн. Нааданда хабаададаг бүхэ баатарнууд хүсэ шадалаа туршажа, арюун сэбэр басагад ухаан бодолоо һэргээгшэ бэлэй, - гээд Ойхоной бөө Валентин Хагдаев хөөрэнэ.

Олон жэл соо тус наадан зэбэтэ агууриин үедэ наядраг һэн гэд түүхэн хуудаанууд мэдүүлнэ. Энэ һайхан ёно заншалай хэмжээ ябуулга зуу гаран жэлнүүд соо болоогүй байба.

с. 21

Издательский дом «Буряад Үнэн» сегодня это
единственная ежедневная газета «Бурятия» индекс 50908
Еженедельные газеты:
«Буряад үнэн - Духергэ» индекс 73877
газета «Бурятия 7» - индекс 50905
газета «Спорт - Тамир» - индекс 31111
литературно-художественные и общественно-политические журналы:
«Байкал» - индекс 78408
«Байгаль» индекс 78407
«Мории Хур» 73878
Детский журналь «Одон» («Звезды») 73879
Выпуски книжно-журналной и полиграфической продукции

Адрес: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Калининская, 23
ГУП «Издательский дом «Буряад Үнэн»
Телефон: 8 (3012) 21-54-54, 21-50-52
Факс: 8 (3012) 21-54-54
E-mail: unen@mail.ru

с. 19

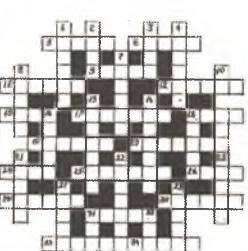

Буряадай түүхэ
бэшэгүүднээ.
Ширааб-Нимбуу
Хобитуев

с. 18

Тэнгис, Мүн Гол –
тулга болохо нэрэнүүд

с. 22

Буряад
кресворд

БУРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО: ҮДЭР ҮДЭРЭЙ АЖАЛ ХЭРЭГҮҮД

2011 оной июнин 14-18

Июнин 14-дэ Буряад Республикин Президент-Правительствын Түрүүлэгшээ Вячеслав Наговицын Правительствын гэшүүдтэй, гүйсэдхэхы засагай зургаануудай хүтэлбэрилэштэй тусэблэлгын зүблөө үнгэргээ. Хүдэлмэрийн уулзалганууд эмхижэгдээ гэбэл: «ТГК-14» ОАО-гийн генеральна директор С.И. Васильчуктай болон «Тепловая компания» ОOO-гийн директор К.В. Машковскийтай дулаасулгын болон халуун үнанай түлөө тоосоон тухай; «РМЗ» ОАО-гийн генеральна директор С.Д. Балдаевтай республикийн үлэгдэл хаядана болбосоруулгын заводий хүдэлмэри тухай; Россиин Федерациин Хойто зүгэй, Сибирийн болон Алас Дурна зүгэй үндээн бага арадуудай эблэлэй вице-президент П.В. Суляндзигатай, «Союз МЖК России» ОOO-гийн президент П.И. Ключниковтэй.

Июнин 15-да республикийн толгой-олгото Хориин, Хэжэнгын болон Мухар-Шээрэй аймагуудаар хүдэлмэрийн уулзалаа үнгэргээ.

Июнин 16-да Вячеслав Владимиевич Москвада ЖКХ үзэлбэлтэй түншлэгээдээ түншлэлгын жасын, РФ-гийн Правительствын Гүрэнэй хүтэлэлгын, региональна хүгжэлтын болон нютагай өөхэдны хүтэлбэрийн департаментын хүтэлбэритэй уулзаа.

Июнин 17-18-да Буряадай Президент Санкт-Петербургын XV уласхондорондын экономическа форумдо хабаадаа.

Буряад Республикийн Правительствын Түрүүлэгшээ Нэгдэхий орлогто Иппонкентий Егоров үнгэрэгши долоон хоногто Буряад Республикийн Президентын болон РБ-гий Арадай Хуралай тусэблэлтэй зүблөөнүүдтэй, «Ердын Нааданууд - 2011» үнэн уласхондорондын үндээн сөёлой III фестивальда, «Пайндэрүүдэй хүтэлэлгын түб» хүдэлмэрийн бүлэгтэй зүблөөнүүдэй хабаадаа; Буряадай Россиин бүридэлдээ ороо 350 жэлэй ойн баярта зориулагдаан уласхондорондын-эрдэмэй-практическа конференцидэй бэлдэлгын болон үнгэрэглэгын талаар эмхидхээлэй хорооной зүблөө, «Байгалийн сүнхэр» үнэн аяншалга-амаралгын түхэлэй тусхай экономическа зонлын инфраструктурын республиканска объектнүүдэй зонхилолгын асуудалаа зүблөө хүтэлбэрилөө.

Экономическая хүгжэлтийн талаар Буряад Республикийн Правительствын Түрүүлэгшээ орлогто Александр Чепигэй залан хүтэлбэрилдэг министерствэнүүд болон албан зургаануудаа «Буряад Республикаада шэнэ зүйл нэйтээрүүлэн ашаглаха талаар ажай ябуулга хүтэлэлгын байгуулга тухай» РБ-гий хуулиин түлэб, республика дотор хүдөө нютагуудай нийнэлгээ хүгжэлгын болон социальная шэглэлтэй эмхинүүдэй гүрэнэй дэмжэлгээ үзүүлэлгын программуудые зохёон бэлдэх талаар хүдэлмэрилөө; Буряадай Россиин бүридэлдээ ороо 350 жэлэй ойн баярта ерэх айлшадые угталгода, тийхэдээ тэдэниие байрлуулха талаар хангагнуудые үзүүлдэг предпринимчийн бэлдэлгын ажай ябуулга; РБ-гий Байгаалиин нөөснүүдэй министерствын коллегийн зүблөө, Нижнеанггарск болон Хэжэнгээ нуурунуудаа хүдэлмэрийн нуурунуудай яармагуудые эмхидхээ.

Социальная хүгжэлтийн талаар Буряад Республикийн Правительствын Түрүүлэгшээ орлогто Баир Бальжиров үнгэрэгши долоон хоногто Москва хото

албан хэрэгээрээ ошоод ерээ, «Залуу гэр бүлээ - Россиин баялаг» үнэн Байгалийн залуушуулай II форумдо, Медицинскэ хүдэлмэрилэшгын үдэртэ зориулагдаан баяр ёнололой суглаандаа хабаадаа.

Инфраструктура хүгжэлгын талаар Буряад Республикийн Правительствын Түрүүлэгшээ орлогто Николай Зубарев Буряадай Президентын, РБ-гий Правительствын Түрүүлэгшээ Нэгдэхий орлогтын тусэблэлгын зүблөөнүүдтэй, дулаасулгын болон халуун үнанай түлөө тоосоондо хабаатай хүдэлмэрийн зүблөөнүүдтэй, РБ-гий Ундээн банкын байшанай ашаглалгдаа тушаагдаан ушараар баяр ёнололдо хабаадаа; эрхэтдэгээ хубинь асуудалнуудаар уулзаа; «Нүүрэнэй уурхай» ОOO-гий техническэ директор С.Л. Ширяевтай хүдэлмэрийн уулзалаа үнгэргээ; Буряадай Россиин бүридэлдээ ороо 350 жэлэй ойн баярта дашарамдуулагдаан барилгын

РБ-гий Правительствын Түрүүлэгшээ орлогто Анатолий Лехатиновий толгойдог РБ-гий Президентын дэргэдэхий Бүрин этигэмжээ түлөөлэлгээ эмхи зургаанай түлөөлэгшэд Москва хотодо Буряад Республикийн үдэрнүүдтэй бэлдэхээлэй ажай ябуулга; республикаадаа зайн гал бөөнгөөр болон бага багаар худалдалгын дэлгүүрүүдэй онсо ажай ябуулгын бозор нууналга, РБ-дэ хадагалаанд байжан дайшалхы хэргэсэнүүдэй промышленнаа аргаар ашаглан хэргэлэлгээ, республикаадаа элш хүсэнэй инфраструктура хүгжэлгээ, Култук-Моондо авто-харгын барилга, «Россиин Федерацаа дотоодын болон гадаадаа оролгын аяншалга хүгжэлгээ» ФЦП-дээ республикийн хабаадалга, Байгалий мэдээсэлгын форумдо федеральнаа засагай зургаануудай хүтэлбэрилэшэдэй хабаадалга болон бусад асуудалнууд дээрэ хүдэлмэрилөө.

Буряад Республикийн Правительствын Түрүүлэгшээ орлогто - Буряад Республикийн Президентын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрилэгшээ Петер Носковой залан хүтэлбэрилдэг байгуулгын налбарнуудаа РБ-гий ажайнуугшадые социальная талаар хамгаалгын министр Н.Н. Хамагановагай, «Социальная хангагтын эмхи зургаанай эрхим худэлмэрилэгшээ» үнэн бүхэлроссийн конкурсын шанда хүртээн Баянголой хүүгээдэй гэр - ухааныггаа хүгжэлтийн талаар гээгдэнги хүүгээдэй интернадай хүдэлмэрилэгшээ О.Д. Галсановагай, тус эмхийн директор И.А. Рогозинскиин хабаадалгатай брифинг үнгэргээ; тийхэдэй РБ-гий Пуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын Залуушуулай политикин талаар хорооной түрүүлэгшээ Б.Х. Ангувай, Москва хотын «Гэр бүлүн, залуушуулай болон хүүгээдэй уласхондорондын түбэй» президент А.Д. Плотниковой, Ой модоной ажайхын республиканска агентствын хүтэлбэрилэгшээ А.А. Щепинэй пресс-конференциин эмхидхээ; Байгалий мэдээсэлгын форумдо, РБ-гий үндээн сөёлой нэгэдэлнүүдэй фестивальда, Хани барисаанай байшангай нээлгын баяр ёнололдо бэлдэлгын ажай ябуулга; РБ-гий Президентын дэргэдэхий Хүүгээдэй эрхэнүүдэй талаар бүрин этигэмжээ түлөөлэгшээ П. Астаховай даалгабаряа медицинскэ эмхи зургаануудые шалгаа; Хасагуудай сөёлой республиканска III фестиваль эмхидхэлгээ туналдаа.

Буряад Республикийн Президентын болон Правительствын Хэвлэлэй албан.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТУСЭБ 2011 оной июнин 20-24

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ЭЭЛЖЭЭТ ХОРИН ХОЁРДОХИ СЕССИ

23.06 10.00-13.00, 14.00-18.00; 24.06 9.00-13.00

Ехэ танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М. ГЕРШЕВИЧЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТУСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

20.06 11.00 Бага танхим

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикийн Арадай Хуралай

Газарий асуудалнуудай, аграрна политикин

болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.А. Павлов)

1. «Нютагай өөхэдийн хүтэлбэрийн зургаануудые хүдөө ажайхын үйлэлбэрийн гүрэнэй талаанаа дэмжэхээ талаар Буряад Республикийн гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдэй болгох тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

2. «Буряад Республикийн Арадай Хуралай Экономическа политикин, байгаалиин нөөснүүдэй ашаглалгын болон оршон тойронхие хамгаалгын талаар хорооной бэлэлүүлнэн хүдэлмэрийн тоосоон тухай» Буряад Республикийн Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

3. «Хүйтэн болон халуун үнэ хэрэглэхэнэй хэмжээ бүридэлэг хубин болон хамтын хэрэгсэлнүүдэй тодхоной гаргашануудые тэхэрюүлэн бусааха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

4. «Буряад Республикаада юрэнхы нуралсалын номололгын дүримүүд тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

20.06 14.00 каб.119

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ АПАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б. ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИИН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

20.06 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДТА

Буряад Республикийн Арадай Хуралай

Бюджетэй, налогудай болон сан жасын

талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.-Д.Э. Доржиев)

«Буряад Республикийн ниислэл хотын зэрэг тухай» Буряад Республикийн Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай 20.06 14.00, 14.30, 15.00, 15.30

«Республикийн 2011 оной болон 2012, 2013 онуудай тусбээ тусгасаагай бюджет тухай» Буряад Республикийн Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай 21, 24.06 14.00 каб.203

«Буряад Республикийн социальн-экономическа хүгжэлтийн талаанаа уридшалан багсаамжлал болон программанууд тухай» Буряад Республикийн Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай 21, 24.06 14.00 каб.203

«Эрхэтдэй үмснгээ хэрэглэхэдэй модо бэлдэлгын дүрим болон хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикийн Хуулиин 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

20.06 10.00 каб.218

«Буряад Республикийн Арадай Хуралай Экономическа политикин, байгаалиин нөөснүүдэй ашаглалгын болон оршон тойронхие хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г. Ирильдеев)

«Буряад Республикийн дэбисхэр дээрэ байгаалиин аюулгүйе хангаха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

21.06 10.00 каб.203

«Буряад Республикийн социальн-экономическа хүгжэлтийн талаанаа уридшалан багсаамжлал болон программанууд тухай» Буряад Республикийн Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай 21, 24.06 14.00 каб.203

«Эрхэтдэй үмснгээ хэрэглэхэдэй модо бэлдэлгын дүрим болон хэмжээнүүд тухай» Буряад Республикийн Хуулиин 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

22.06 10.00 каб.203

«Буряад Республикаада саг үргэлжэдэй байгаалиин байдал шалгаха тухай» Буряад Республикийн хуулиин түлэб тухай

22.06 14.00 каб.203

V. ЭРХЭТДЭЙ ХҮЛЕЭН АБАЛГА
М.М. Гершевич - Буряад Республикийн Арадай Хуралай Түрүүлэгшээ 22.06 9.00-12.00 каб.118/327

Ц.Б. Батуев - Буряад Республикийн Арадай Хуралай Түрүүлэгшээн орлогто 20.06 14.00-17.00 каб.118/233

А.С. Скосырская - Буряад Республикийн Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөхэдийн хүтэлбэрийн, хуули ёногийн гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной

ЗАЛУУ БҮЛЭНҮҮДТЭ ЗАЛАН ТУХА ҮЗҮҮЛХЭ

Байгал далайн эрье дээрэ Байгалий залуушуулай 2-дохи форумдо хабаадагшадай дунда хэлсэн баталагдажа, тус саарлан форумын гол үрэ дүн боложо үзбэ. Тэрэнэй ёнор, залуу гэр бүлэтэй хабаатай асуудалнуудаар тэдэнэр харилсаходи гэжэ хэлсээ.

АЙЛ БҮЛЭНҮҮДЭЙ БИЗНЕС...

Наахана Буряад орондомнай Байгалий залуушуулай хоёрдохи форум хэдэн үдэр соо үнгэрэбэ. Харин газарна болон гүрэнэй элдэж хотонуудаа, республикин аймагуудаа олон айлшад ерээ. Айлшадай зариман Прибайкалин аймаг ошожо, залуу айл бүлэнүүдэй нуудал байдалтай танилсаба. «Черемшанский» гээн залуушуулай тосхон ошожо, залуу айлнуудта түлбэригүй 300 кубометр модо үтгэлэг программаар ажал ябуулжа байнаан Трофимовтантай уулзажа, баригдажа байнаан гэрийн хараа.

- Энэ газар бидэ зургаан жэлэй саана абаад, үнгэрхэн жэлдэ гэрээ барижэх эхилээбди. Абахадамнай, элдэбхадтой бонууддайралдаагүй, - гэжэ Ирина Трофимова хөөрэбэ.

Мүнөөдэр залуушуулай тосхондо олон шэн гэрнүүд баригдана. Бүхын аймагаар 240 участок

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

Үшөө тийхэдэ, энэ үдэр проектнүүдтэй танилсалгын үедэ, залуу бүлэнүүдэй орёо асуудалнууд тухай хэлсээ. Жээшэн, үншэн басагад, хүбүүд эртээр гэр бүлэ болоод, ухибуүгээ яжаа абаажа ябаха, яжаа эдээ хоол шанахаб гэжэ мэдэнгэй. Тииэн эндэ «Домашний помощник» гэхэн проект түнхалха байна.

«Тус проектын хэмжээндэ иимэ бүлэнүүдтэ дүй дүршэлтэй эхэнэрнүүд түнхалха байна. Тэдэнэр неделин хоёр гү, или нэгэ дахин ерээд, залуу эжы, абанарын ухибуүгээ угаажа, эдээ шанажа нурганга», - гэжэ проектын эмхидхэгшэд хэлэнэ.

Тииэн үшөө «Социальная гостиная» гэхэн проект тухай хөөрэлдэбэ. Иимэ байранууд нургуулинуудай дэргэдэ байгуулагдабал, найн байгаа гэжэ эмхидхэгшэд хэлэнэ.

Гэр бүлүн уласхороондын академиин буряад филиалай хүтэлбэрилэгшэ Юлия Леус «Золотое кольцо» гэхэн

проект тухай хөөрэбэ. Тэрэнэй ёнор залуу бүлэнүүд урданайнгаа ёнор заншалаар түрэ найраа үнгэрэгжэ, ёнор заншалтайгаа танилсаны.

«Хэмжээ ябуулга үндэр хэмжээндэ эмхидхэгдэхэн байна. Бидэнэр өөр өөрнүү хотонуудтаа ерэжэ, Буряад Республикаада иимэ ажал ябуулагдажа байна гэжэ хөөрэжэ угэхэбди. Залуу бүлэнүүдтэ зориулагданаан хуули - ехэхэргэй юумэн гээшэ», - гэжэ Красноярск хотын хабаадагша Евгения Долгова хэлэнэ.

Форумий хэмжээндэ «За чистые берега Байкала» гэхэн үйлэ ябуулга үнгэрэе. Эндэ зуугаад хабаадагшад хабаадажа, Байгалий эрьеын бог широй соглуулаа.

Эржена БАТОРОВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: форумдо хабаадагшад Кабанскии аймагай хилэ дээрэ.

Авторий фото-зураг.

ВОЛОНТЕРНУУД УЛААН-ҮДЭ 2013 МОСКВА ХҮРЭХЭ

Наахана «Поезд молодёжи» гэхэн Бүхэлроссиин залуушуулай волонтерско акциин хабаадагшад Улаан-Үдэ ерээ. Энээниие Россиин Федерациин Спортын, аяншалгын болон залуушуулай политикин талаар министерство эмхидхэхэн байна. «Сочи 2014» гэхэн волонтерско худэлэөнэй түлөөлэгшэд, П.Ф. Лесгафтын иэрэмжээ НГУ-гай багшанар, аспирантнууд, java.ru. гэхэн Бүхэлроссиин порталай волонтернууд, АНО «Исполнительная дирекция «Казань 2013» түлөөлэгшэд тус поездын хабаадагшад гээшэ.

Эдэ Транссибириин замаар хэдэн үдэр соо элдэб хотонуудаар ябаха. Түрүүн Москвагаа Улаан-Үдэ июниин 18-даа ерээ, Иркутск - июниин 19, Красноярск - июниин 20, Новосибирск - июниин 21, Омск - июниин 22, Тюмень - июниин 23, Екатеринбург - июниин 24, Казань - июниин 25, Москвада июниин 26 хүрэж ошохо. Нуулшины пресс-конференци Залуушуулай үдэргэ - июниин 27-до Москвада үнгэрэгжэ.

Яагаад нэн түрүүн Улаан-Үдэд ерэхэн тухайгаа залуушуулай политикин болон олоннитэтэй холбооной мэдээсэлэй болон аналитическ ажалай таагыгэ даагша Михаил Трубецкой илгэжэ хэлэбэ:

- Улаан-Үдэ манай ехэ нонирхол татаа, тиимэхээ түрүүн эндэ ерээбди. Холын хотонуудтаа мэдээсэл хүргэхэн тул бидэ мэдээжэ Транссибириин замаар ябаха шийдээбди. Энэ үниний бии болонон бодолой үнэн болохонь, ехэ баяртайбди, - гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Түрүүн пресс-конференци үнгэрэөд, java.ru. гэхэн порталай волонтернууд мастер-класс угээ. Зориутаа хүргэдэй болон залуушуулай олоннитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй айлшад семинар үнгэрэгжэ. 2013 оной Универсиада болон 2014 оной Олимпиадануудтаа яагаад волонтернууд болохоб гэжэ хөөрэжэ угээ. Бүхын хүснэгэн хүн зон конкурсын шэлэлгэдэх хабаадалсаха аргатай. Нэн түрүүн хабаадагша наин зантай, ажаллахаа, түнхалсаха дурдтай, бэрхэ хүн байха ёнотай.

Удаань мэдээжэ артистнаар, Москвагай ди-джей, спортын ажалшад болон Буряад ороной волонтернууд «Мы за здоровый образ жизни» гэхэн акци-концерт харуулба. Нуулээрнай айлшад Ивалгын дасан руу экскурсида ошио.

Тус үдэр «Дом-2» гэхэн реалити-шоудо хабаадагшадерхэгэжэ хэлсэнэй байгаа. Үнэн тэдэ ерээгүй. Михаил Трубецкойн хэлэнээр, «Дом-2» тухай буруу мэдээсэл байшоо.

- Байгаша ондо манай хабаадагшадай дунда ехэнхидээ спортсменүүд ороо. 2009 ондо тус хэмжээ ябуулгадаа Ольга Бузова хабаадалсанан байгаа. Тиимэхээ тэдэ ерэхэ гэжэ буруу мэдээсэл бий болох аргатай байгаа, - гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Тэдэнэй ерээгүйшье ha, бороотой байгаашье ha, бүхын хэмжээ ябуулнууд амжалтатайгаар үнгэрэе.

Дарья СИБИРИЯКОВА.
Авторий фото-зурагууд.

ЕСЬКОВТОН БЭЭЛЭЙ ОЁНО

Энэ үдэр холын айлшад Турунтаевын трикотажно-латекснаа бээлэй оёдог Еськовой бүлүн үйлэдэрийн газарын оржо хараа.

- Манай завод бидэ зургаан жэлэй саана абаад, үнгэрхэн жэлдэ гэрээ барижэх эхилээбди. Абахадамнай, элдэбхадтой бонууддайралдаагүй, - гэжэ Ирина Трофимова хөөрэбэ.

Мүнөөдэр залуушуулай тосхондо олон шэн гэрнүүд баригдана. Бүхын аймагаар 240 участок

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад орондомнай залуу

хүнүүдтэ үгтөө, 80 процентын залуу айлнууд болон залуу мэргэжлэлтэд болоно.

Буряад Республикин Президент, Правительство болон Арадай Хуралай талааа эдэ залуушууллаа ехэ анхарал хандуулагдана.

- Буряад оронд

НОВЫЙ ПОРТАЛ ПО ТУРИЗМУ В БУРЯТИИ

Создатели он-лайн путеводителя журнала (www.Povetbygutia.ru) об отдыхе и путешествиях в Бурятии объявили о запуске своего проекта, направленного на продвижение региона на российский туристический рынок. Портал начинает свою работу при поддержке Республиканского агентства по туризму.

Официальное открытие состоится в сентябре на Байкальском международном туристическом форуме в столице Бурятии, который будет проходить в рамках празднования 350-летия добровольного вхождения Бурятии в состав Российской государства.

«Мы надеемся, что наш Интернет-путеводитель журнал займет свою информационную нишу в Рунете по туристической тематике, тем самым заполнит пустоты в онлайн присутствии Бурятии. Конечно, впереди еще много работы, но первые шаги уже сделаны», - поделился планами Климентий Федоров, главный редактор *I love Бургута*.ru.

На www.Povetbygutia.ru уже можно ознакомиться с информацией по истории, культуре, буддизму, основных достопримечательностям, направлениям и маршрутам по Бурятии и озеру Байкал. В дальнейшем будет сформирована полная база гостиниц, туроператоров, авиаперевозчиков для посетителей, планирующих свои поездки в Бурятию.

www.Povetbygutia.ru будет также ежемесячным он-лайн журналом об отдыхе, путешествиях, истории и культуре этнической Бурятии. В ближайших планах туристические и этнографические экспедиции, пейзажные видео и фотосъемки. Организаторы проекта верят, что сайт станет информационной площадкой для людей, которые хотят узнать о Бурятии, побывать здесь, чтобы своими глазами увидеть ее многочисленные природные и культурные сокровища.

Пресс-служба Президента и Правительства Республики Бурятия.

Улан-Удэ вошел в десятку городов России по преобладанию иномарок на вторичном авторынке

Согласно результатам исследования, проведенного аналитическим агентством «Автостат», самыми «киномарочными» на вторичном рынке оказались города Дальнего Востока - Владивосток, Южно-Сахалинск, Хабаровск, а также Калининград, Якутск и Иркутск. Доля иномарок в общем объеме превышает 90 процентов.

В Улан-Удэ, так же, как в Ните, Новосибирске и Москве, доля продаж автомобилей в пробегом со-ставляет более 80 процентов.

Региональная структура российского рынка подержанных автомобилей зависит от наличия дилерских салонов производителей, сообщает аналитическое агентство «Автостат».

Baikal-Daily.

МОЛОДЫЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛИ РОССИИ-2011

Подведены итоги регионального этапа второго Всероссийского конкурса «Молодой предприниматель России-2011». Призовой фонд конкурса - 160 тысяч рублей.

Всего на конкурс подал заявку 41 предприниматель, половина участников - из районов. В финал вышли 17 человек.

Оценивало работу молодых предпринимателей строгое жюри из представителей банков, министерств и ведомств, бизнеса. Среди них финалисты первого всероссийского конкурса «Молодой предприниматель России-2010» Алдар Бальжиров и Сергей Брыков. В ресторане «ВАСА-БИ», принадлежащем Брыкову, утром 21 июня финалистов ждал деловой завтрак с директором Торгового центра «СМИТ», рассказавшим о первых шагах в бизнесе.

После обеда финалисты представляли в республиканском бизнес-инкубаторе свой бизнес. По решению жюри «Молодым мастером бизнеса» стал Самбу Чагдуров (производство ортопедических матрацев и пружинных блоков для мягкой мебели). В номинации «Социально ответственный бизнес» победителем признана Мария Цырендондопова (производство и продажа женской легкой и верхней одежды), «Школьный и студенческий бизнес» - Виктор Яо-Фун-Тан (Школа танцев). Из восьми сельчан, пробившихся в финал, отмечены Василий Данзанов из Селенгинского района (декоративное садоводство) - в номинации «Инновационный бизнес», Таисья Каткова из Кяхтинского района (художественная ковка (изделия из металла)) - «Успешный старт».

В октябре победители примут участие в окружном этапе конкурса «Молодой предприниматель России-2011» в Новосибирске, он пройдет в рамках Фестиваля робототехники. Перед поездкой они пройдут бесплатное обучение в Школе молодежного предпринимательства, оператора конкурса в Бурятии.

Немного о победителях. Марина Цырендондопова мечтает заняться производством серийной качественной одежды для женщин в широком диапазоне размеров - от

48 до 60. «Имея бутик в торговом центре «Гаврический», изучали спрос, особенности фигуры местных женщин, искали поставщиков ткани, фурнитуры. Ввели систему беспроцентных просрочных платежей для определенной категории покупательниц, а именно врачей и учителей. Сейчас заказываем оборудование, ищем кадры - высококвалифицированных портных, закройщиков, разрабатывают модели», - рассказывает Мария.

Креативный Виктор Яо-Фун-Тан - выпускник БРУКИ, сейчас учится в ВСГТУ на пиарщика. Он организовал в ноябре прошлого года школу танцев в 44-м квартале, в которой работает восемь человек. Шестеро имеют профессиональное хореографическое образование, один - школьный учитель физкультуры, один - член Федерации аэробики Бурятии, кандидат в мастера спорта по гимнастике. Основное направление - работа с детьми, начиная с четырех лет, организовано четыре группы. Учат современным танцам - тем, которые показывают по телевидению. Есть группа из тех, кому за двадцать. В планах - дорасти до школы искусств.

Василий Данзанов - представитель известной в Селенгинском районе династии агрономов. Дед Василий Петрович Малафеев много лет был директором знаменитого плодопитомника в Тохое. Сейчас его 26-летний внук выращивает и реализует саженцы плодово-ягодных культур бурятской селекции. Работает в тесном контакте с учеными БурНИИСХ, внедряет их разработки. Тохойские саженцы можно приобрести весной и осенью на Центральном рынке Улан-Удэ, Гусиноозерске. Молодой предприниматель наладил контакты с Обществом садоводов Забайкальского края, в частном порядке - с монгольскими садоводами.

Его бизнес вызвал интерес Алдара Бальжирова, ныне начальника Управления по молодежной политике города Улан-Удэ. С активным озеленением столицы Бурятии не все завозные саженцы приживаются. Он предлагает Данзанову выйти на Комитет городского хозяйства со своими предложениями и рекомендациями.

УЧИМСЯ У РЕГИОНОВ

26 мая на заседании Комитета Народного Хурала по социальной политике обсудили вопрос о введении возможной доплаты матерям, с тем, чтобы они могли сидеть дома и воспитывать ребенка до трехлетнего возраста.

На сегодня в республике детей до 1,5 лет в очереди состоит 9 тысяч, от 1,5 лет - 9 тыс., от 3 до 7 лет - 7,3 тысячи.

Между тем с начала нынешнего года такие доплаты выплачивают в ряде регионов страны. Принимаются и решения о региональном материнском капитале. Условия аналогичны федеральным, но имеют и местную специфику. Расскажем о решениях, принятых в апреле-мае.

В Карелии родители детей в возрасте от полутора до трех лет, которые не ходят в детский сад по причине отсутствия свободных мест, будут получать ежемесячно по 3700 рублей. Но не все - только одинокие родители, один из родителей детей-инвалидов и один из многодетных родителей.

Денежная выплата предусмотрена с 1 июля 2011 года по 31 декабря 2012 года.

В Смоленской области также решили платить зарплату родителям, которые не могут устроить своего ребенка в детский сад по достижении им полутора лет, когда перестает выплачиваться пособие. «Сейчас мы продумываем механизм этой новой для нашей области меры социальной поддержки - то ли будет принята областная целевая программа, то ли специальное постановление администрации региона», - рассказал «Российской газете» начальник областного департамента по образованию Алексей Мурыгин.

А в областном центре, где в очереди в детский сад стоит около 8 тысяч детей, решили быть построже с теми, кому посчастливилось устроиться в

детское учреждение. Треть детей не посещают детсады без уважительных причин. По словам заместителя начальника муниципального управления образования и молодежной политики Нины Вороновой, 60 дней - максимально допустимый срок отсутствия ребенка в детском садике: отпуск одного и второго родителя, приезды бабушек и так далее. Остальное время здоровый ребенок должен посещать дошкольное учреждение, раз уж он там числится. С 1 сентября городское управление намерено обращать на посещаемость дошкольников особое внимание.

Принимаются и законы о региональном материнском капитале, стимулирующие рождение третьего и последующего ребенка. Так, жительницы Коми получат по 150 тысяч рублей, в Орловской области - по 100 тысяч рублей и бесплатный земельный участок под индивидуальное строительство. Но право на региональный материнский капитал имеют только те родители, которые официально проживают на территории области не менее трех лет, и получить можно не ранее одного года со дня рождения ребенка. Потратить капитал разрешается на улучшение жилищных условий семьи в Орловской области, а также на получение детьми образования.

Материнский капитал не дадут тому, кто был замечен в жестоком обращении с детьми или в неисполнении обязанностей по их воспитанию.

Расходы возьмет на себя областная казна.

Ярославским многодетным семьям и многодетным усыновителям со второго полугодия 2012 года будут выплачивать по 50 тысяч рублей. Условие - с момента рождения или усыновления ребенка семья должна прожить на территории региона не меньше полутора лет. Зато распоряжаться суммой можно по своему усмотрению. При этом существующая единовременная выплата при рождении или усыновлении третьего и последующего детей (5913 рублей) сохранится.

Подготовила Людмила ОЧИРОВА.

«ЧУЖИХ
ДЕТЕЙ
НЕ БЫВАЕТ»

Победителем третьего конкурса «Приемная семья года», организованного Центром замещающих семей Джидинского района «Радуга», стала семья Д.Б. Галсановой из села Инзагатуй. Вместе с призом в 5000 рублей семья получила почетное право представлять район на республиканском конкурсе «Приемная семья года».

Второе место заняла дружная семья П.М. и Б.К. Мендиевых из Токоя, получившая микроволновую печь. Семье Б.Ц. Будаевой из Инзагатуй за третье место вручена пылесос.

Всего в конкурсе участвовали 7 приемных семей из Инзагатуй, Токоя, Нижнего Торея, Енхора, Петровавловки. Огромное содействие в его проведении оказали работники Серской средней школы, районного ДЦТ, многодетные спонсоры. Так, районное отделение Сбербанка России выделило спонсорскую помощь в 15 тысяч рублей, выступив известный в районе детский народный эстрадный ансамбль «Обаяшки».

Стоит отметить, что Джидинский район лидирует в республике по количеству приемных семей, их более пятидесяти. Во многих семьях живут по двое, трое и более приемных детей. Четвертым таким семьям вручены благодарственные письма главы района В.В. Батодоржиева. Среди них семья Ч.Р. и Т.Н. Цыревых из Боргоя, воспитывающая пятерых приемных детей, четверо из которых из одной семьи Фроловых.

Вероломное нападение фашистской Германии на Советский Союз 22 июня 1941 года и Великая Отечественная война, продолжавшаяся 1418 дней и ночей, явились подлинной трагедией для нашего народа. Коварный и лютый враг принес на нашу землю гибель и разорение. С тех пор прошло 70 лет. День начала войны мы отмечаем как День памяти и скорби. Да, хотя и прошло целых семь десятилетий, наше поколение - поколение людей тридцатых - сороковых годов помнит эти дни, когда «вся страна огромная всталла на смертный бой с фашистской силой темною, проклятою ордой». Внезапным нападением без всякого объявления войны враг в первые дни нанес нашей стране огромный урон. За день 22 июня он нанес удар 66 советским аэродромам, уничтожил за один день 1136 советских самолетов. Наша Родина - великий Советский Союз понесла за эту войну огромные человеческие жертвы и материальные потери. Погибло более 27 миллионов советских людей, из которых 18 миллионов - мирные жители. В годы войны было утрачено 30 процентов национального богатства, разрушено 1710 городов и поселков, более 70 тысяч сел и деревень, 32985 заводов, шахт и фабрик, 65 тысяч километров железнодорожных путей.

ПОМНИМ, ГОРДИМСЯ И СКОРБИМ

(К 70-летию начала Великой Отечественной войны)

По призыву Родины и по зову сердца в первый же день войны люди пошли в военкоматы с горячим желанием встать на защиту родной земли. И когда на Западе страны шли упорные бои, жители Бурятии, как и вся страна, перевели все хозяйства, весь уклад жизни на военный лад. В первые же дни войны в городах и селах республики прошли митинги, сходы, собрания, на которых наши земляки клеймили позором неизвестных врагов и поклялись отомстить врагу, на каждом рабочем месте: на колхозных полях и фермах, в заводских цехах - везде выполнять и перевыполнять планы, дать фронту всё для победы. Наши люди были уверены, что такой народ, как советский, сплоченный дружбой, не победить и с первого дня все трудились под лозунгом «Наше дело правое. Враг будет разбит. Победа будет за нами!». Повсеместно развернулась борьба за обеспечение фронта, нашей армии всем необходимым: «Всё для фронта, все для Победы!». Два года назад республиканский Совет ветеранов совместно с редакцией газеты «Подросток» организовал смотр - конкурс школьных изданий под девизом «Послушайте ветерана», и более тысячи рассказов, интервью и воспоминаний поступили в Совет ветеранов, в которых «бойцы вспоминали минувшие дни», и не только бойцы, но и труженики тыла военных лет, участники трудового фронта рассказывали, как каждый на своем рабочем месте добивался выполнения и перевыполнения планов.

В этих материалах - вся наша Бурятия, все жители республики в годы войны. Лучшие работы опубликованы на страницах газеты «Подросток» и в IX (девятом) томе Книги Памяти Республики Бурятия.

Поистине беспримерный подвиг совершил наш народ. В истории Великой Отечественной войны есть факты, подтверждающие героизм наших воинов. 22 июня в 4 часа 15 минут утра Д.В. Кокорев, воздушным тараном сбив ДО-215, и в 4 часа 25 минут старший лейтенант И.И.Иванов из 46-го истребительно-авиационного полка (иап), сбив НЕ-111, открыли счет воздушным таранам Великой Отечественной войны. Только в первый день войны советские летчики совершили 16 воздушных таранов. Над Брестской крепостью летчики 123-го истребительно-авиационного полка за один день сбили 30 фашистских самолетов.

636-й противотанковый полк (Б.Н.Прокудин) 9-й противотанковой артбригады юго-западнее г. Шяуляй за день уничтожил 59 танков и штурмовых орудий немцев.

Наводчик орудия 8-й батареи А.Серов уничтожил 18 танков и штурмовых орудий врага. Оказавшийся фактически во враждебном окружении Советский Союз с 22 июня 1941 года, то есть с самого начала военных действий, один на один боролся с гигантской машиной Гитлера и его васалов, успевшей перед этим в немыслимо короткий срок смыть Польшу, Югославию, Грецию, разгромить Францию и выгнать остатки разбитых британских дивизий за Ла-Манш, взять под контроль почти все страны Европы ... Фактически до высадки англо-американских войск во Франции в июне 1944 года (через целых 3 года после начала войны) количество войск, сражавшихся на советско-германском фронте, в 10-20 раз превышало силы, действовавшие на западных фронтах. В ходе войны Красной Армии разгромлено 607 дивизий противника, в то время как армиями западных держав - 172 ... Общие потери гитлеровских войск на советско-германском фронте в 4 раза превышали их потери на западных фронтах, по числу убитых и раненых - в 6 раз. В боях с советскими войсками вермахт и его союзники потеряли более 60 тысяч танков и штурмовых орудий (75 процентов всех потерь), более 70 тысяч самолетов (70 процентов всех потерь) и до 167 тысяч артиллерийских орудий (74 процента потерь). Эти цифры и факты из истории Великой Отечественной войны упоминались в средствах массовой информации накануне 65-й годовщины Великой Победы. Эти цифры и факты говорят, что основная тяжесть разгрома фашистской Германии легла на Советский Союз.

... Уходит старшее поколение, поколение победителей, но их подвиги не должны уходить из памяти народной. Именно стойкость поколений советских людей стала стимулом к самоотверженной борьбе во имя Победы и проявления массового героизма в войне. Хочется напомнить, что 506 военных летчиков повторили подвиг Н.Ф.Гастелло, устремившего подбитый бомбардировщик в гущу вражеских колонн, 595 - совершили таран в воздушных боях, 470 солдат и офицеров подобно А.М.Матросову, закрывали собой амбразуру немецких дотов. Эти подвиги продолжались и на восточном фронте, в боях с Квантунской армией Японии.

За годы Советской власти звания «Герой Советского Союза» были удостоены 12722 человека.

Из нашей республики вышло 48 Героев Советского Союза и Героев Российской

Федерации, из них 38 нашим землякам в годы войны присвоено это почетное звание, высшая степень отличия за заслуги перед государством. Молодежь наша должна знать, что счет Героям Советского Союза из Бурятии открыл еще в 1938 году наш земляк Дорофей Тимофеевич Левченко за героический подвиг на озере Хасан, затем этого же звания были удостоены в 1940 году Гармажаб Аюрович Гармаев и Николай Яковлевич Клыгин в 1940 году на советско-финской войне. С началом войны в числе первых Героем Советского Союза стал летчик Петр Тимофеевич Харитонов. 11 наших земляков стали полными кавалерами ордена Славы. Всех Героев - земляков перечислить в газетной статье трудно, о них рассказано в книге Д.М. Цыренова «Герои Бурятии» и полный список Героев Советского Союза - наших земляков опубликован в III части фотоальбома «И помнит мир спасенный», изданного в прошлом 2010 году. В их числе читатель обязательно найдет имена Сергея Орешкова, Жамбыла Тулаева, Георгия Москалева, Владимира Борсоева, Прокопия Сенчихина, Ильи Балдынова и других. Только в прошлом году стало известно, что из Баунтовского района был призван в ряды Красной Армии в 1941 году заведующий клубом, старатель прииска Акрам Исхандарович Валиев, 24 марта 1945 года за образцовое выполнение боевого задания командования ему было присвоено звание Герой Советского Союза. Подробно о Герое было рассказано в газете «Информ Полис» 15 сентября 2010 года.

Немало наших земляков было представлено к этому званию, но по решению вышеупомянутого командования их подвиги отмечены другими высокими государственными наградами. А сколько тех, кто в смертельной борьбе с врагом пали смертью героя. Каждый третий из 120 тысяч воинов - наших земляков не вернулся с войны. До сих пор появляются имена новых героев, а сколько еще предстоит узнать о судьбе, о подвигах погибших и пропавших без вести. Вечная слава всем защитникам Отечества, мы помним, мы гордимся, мы скорбим о тех, кто пал в этой жестокой войне.

Участники войны и сейчас говорят, мы победили в войне потому, что у нас был обеспечен воинов всем необходимым - и оружием, и боеприпасами, и продуктами питания и одеждой.

Сколько бессонных ночей, почти круглогодично работы, сколько слез, сколько горечи утраты понесли в те годы те, кто не

покладая рук работали и делали «все для фронта, все для победы!... Десятки тысяч наших земляков - тружеников тыла награждены медалями «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны 1941 - 1945 годов». Мы, ветераны, помним эти суровые годы, вместе с дедами, матерями и сестрами в годы войны трудились и малолетние, это дети войны, у которых счастливое детство, у многих эта война отняла отцов. И правы те, которые сегодня требуют создания специальной программы «Дети войны», дети тех военных лет ныне даже старики, ветераны, им нужна тоже поддержка и помощь.

Мы помним и гордимся и теми, кто вернулся с фронта и активно участвовал в восстановлении народного хозяйства. Полный кавалер орденов Славы Петр Андрианович Попов, работавший железнодорожником, был награжден орденом Трудового Красного Знамени и многими медалями. В Кижинге жил и трудился до 1989 года капитан Даши-Дондук Жимбеев, за боевые заслуги награжденный четырьмя орденами Отечественной войны I и II степеней, двумя орденами Красной Звезды, медалями «За отвагу», «За освобождение Варшавы», «За взятие Берлина», а в 1970 году он был удостоен медали к 100-летию В.И.Ленина, в 1971 году награжден орденом Трудового Красного Знамени. Сколько таких фронтовиков, которые и в бою, и в труде показали образцы героизма и патриотизма. А наши славные ветераны - фронтовики Гармажаб Лудупович Санжиеев и Иван Петрович Суэтин, кавалеры многих боевых и трудовых орденов, в прошедшем юбилейном году стали Почетными гражданами Республики Бурятия.

О фронтовиках, героях войны, мне придется писать, выступать часто, потому что не только по службе в ветеранской организации, но и по своей биографии знаю, что такое война.

Мне было три года, когда началась война, мне было 5 лет, когда нам почтальон принес извещение, что мой отец погиб в боях за Родину. Мать - колхозница, которая по трудодням не получала ничего, и мы, трое детей, познали в полной мере и голод, и холод, и сиротскую долю. В 1944 году меня, шестилетнего, взяла к себе на отару старая чабанка Очирма Бадмаевна Зуртанова в «помощники». Рано утром она уходила в степь с отарой, мне же оставляла в жестяной банке немного курунгы или арсы, и я имел задание утром выгонять на пастбище ягнят. Конечно, мы тогда не знали, что труд - это дело «чести, доблести и геройства», нужно было выжить. Когда дул ветер, заунывно гудели телеграфные провода и вызывали у меня безысходную тоску, и я плакал, хотел есть, хотел домой. В коротких штанишках, с книжкой букварем в наволочке и самодельных из сырой материи калошах пошел в 1 класс 1 сентября 1945 года.

А бабушке - чабанке после войны вручили медаль «За доблестный труд в годы войны», чем я очень гордился.

Недавно в одной из газет кто-то задавал вопрос: как будут отмечать день Победы лет через тридцать, это рассуждение вызвало во мне неприятное восприятие. Память человеческая никогда не забудет, какой ценой была добыта Победа. Наш народ никогда не забудет героев войны, он будет гордиться и в душе хранить память о тех, кто не вернулся из боя ....

Вечная память героям, мы помним их и скорбим, слава нашим дорогим фронтовикам и ветеранам тыла военных лет. Мы гордимся Вами.

Ревомир ГАРМАЕВ,
председатель республиканского
Совета ветеранов.

(Түгэсхэл. Эхинийн июнин 16-ний дугаарт).

55 жэлэй саана, 1956 оной сентябрьда сүгларжа, нуралсаа эхилнэн нүхэдэйнгөө нэрэ обогысень, түрэн нютаг нутгысень ханажа ябахада зохид лэ байдаг даа.

Одоо иигээд дээдэ нургуулида бидэндэ эрдэм заанан эрхим багшанаараа дурдаха дуран хүрэнэ. Тихэдэ институтдаймийн директор Петр Николаевич Матханов байгаа ён. Уданьшегүй Николай Доржиевич Шулунов болоо гээш ён ха. Буряад хэлэ бэшэгэй кафедрада табан багша хүдэлдэг ён: кафедры даагаша хэлэ бэшэгэй эрдэмийн кандидат, доцент Даши Доржиевич Амоголонов байгаа. Ленинград хотын университетдэ нураха байтарны, дайн сэргэ эхилээд, Ленинград хамгалагшадай зэрэгдэй дайнда хабаадаан хүн байгаа, дайн дажар тухай хөөрэдэггүй ён, тихэдэ тээдэ асуудалнуудаар хөөрэлдөөнүүд-уулзалганууд болодоггүй байгаа. Тихэдэ дайнай дүүрэхээр оройдоо арбан нээг жэл үнгэрөөд байгаа бшуу. Даши Доржиевич «Современный бурятский язык» гэжэ нилээд зузаан ном хэблэн гаргахан юм, лекциинүүдээ юундэшье б ород хэлэн дээрэ уншадаг ён.

Буряад хэлэнэй грамматика Цайжаб Цыдыпович Цыдыповий хүтэлбэри доро шудалдаг ёмди. Түрэлхи хэлэнэй дүримүүдэе нургуулида яагаад заахаб гээн.

«Бурятская диалектология» гэжэ предмет эрдэмийн залуухан кандидат Борис Васильевич Матхеев уншаха, ямар нютагта ярианайн дүршэл хэлэнэй оройдоо арбан нээг жэл үнгэрөөд байгаа бшуу. Даши Доржиевич «Современный бурятский язык» гэжэ нилээд зузаан ном хэблэн гаргахан юм, лекциинүүдээ юундэшье б ород хэлэн дээрэ уншадаг ён.

«Бурятская диалектология» гэжэ предмет эрдэмийн залуухан кандидат Борис Васильевич Матхеев уншаха, ямар нютагта ярианайн

хэлэн ямар бэ, эдэ бүгэдэе нилээд орёо хүшэр, гүнзэгээ эрдэмийн туримаар юундэшье б ород хэлэн дээрэ уншадаг ён даа.

Багшанарай дундаана манай группын хүтэлбэрилэгшөөр хуушан буряад бэшэг заадаг Дашинаим Доржиевич Доржиев томилогдохон, үе-үе болоод лэ «Зай, хэр байнабта, хэшээлдээ бултадаа ябана гут, ямар бэрхшээлнүүд тохёолдонооб» гэхэ мэтэ асуудалнуудые табижа, бидэниие харгалзадаг байнанаа хануулдаг бэлэй. Хуушан монгол, буряад бэшэгэй үзэгүүдые бишэжэ нураха гээш бидэндэ ехэ нонирхолтой байнан, тээдэнэ бэшэг шудалха хэрэгтээ нэгэдэхи курсын түрүүшүн семестртэ шудалаад болёо, удаан дуратайшуул өөнөдөө үзэж, хуушан буряад бэшэгээр барлагдаан зохёолнуудые уншаха аргатай байгаа. Тус бэшэгээр бэшэжэ, уншажа нурахада нилээд

Олимпийн чемпион Владимир Сафоновтой уулзалга

ехэсаг хэрэгтэй гэжэ нанагдадаг.

Юрэнхыдөө, манай кафедрын багшанаар заажа байна нилээд гүнзэгээ эрдэм мэдээс үгэдэг ён.

Эдэ дурсалгануудые бэшэхэдээ, бидэндэ эрдэм заанан багшанаараа нэрлэн дурдаха хүсэлэнтэйб. Түүхэ Морхоз Петрович Хабаев, орд хэлэ Жамсаран Сажинович Сажинов, Сергей Шагжиевич Чагдуров, Ольга Александровна Нечаева, Клара Доржиевна Басаева, хилын саадахи оронуудай литература Александр Бадмаевич Соктоев, философи Семен Васильевич Ангапов, политэкономи и Мустафа Очирович Могондоев, физкультура Антон Андреевич

Атарханов, орд литература нургуулида зааха методико Василий Абрамович Абрамов болон бусад заадаг ён, эрхим бэрхэ багшанаар бэлэй. Тэдэнэй лекциунүүдэе уран гоёор уншадагые, хэшээлнүүд, семинарнуудые тон ех эрилтээ тэйгээр үнгэргэдэгые мунёе болотор ханажа ябадагби.

Сугтаа табан жэлэй туршада нураха, табин жэлэй саана ажабайдалай үргэн харгыда гарцаан нүхэдөө энэ ехэ ойн баяраар амаршалаад, мунёе жэлдэ уулзаха аргатай ha, хэзээ, хаана уулзаха тухай дурадхалаа оруулжа, «Буряад үнэн» сониндоо бэшэхысень гүйжа байнанаа мэдүүлнэб.

Ревомир ГАРМАЕВ.

Светлой памяти доктора технических наук, военного инженера Санжа-Митаб ДОРЖИЕВА

Орел с Оронгойской долины

Герой моего очерка родился в многодетной крестьянской семье, семье первого коммунара Мохуд Доржиевых!

В местной школе мальчик учился прилежно, рос смышленным, был отличником, с увлечением помогал товарищам.

После успешного окончания Загустайской средней школы, встает вопрос о профессии. Он выбирает авиацию. Еще будучи курсантом, Санжа-Митаб мечтал летать на скоростных самолетах. Самостоятельно углубляется в учебу, знакомится с литературой по теории и практике воздухоплавания, упорно и настойчиво он овладевает сложной авиационной наукой.

Наступает волнующий и долгожданный момент в жизни школы летчиков-первые самостоятельные полеты курсантов. Когда грянула Великая Отечественная война, Санжа-Митаб Доржиев в первый день добровольно перешел на службу в BBC Красной Армии. Время было тревожное и грозное. Блокирован и беспощадно обстреливается Ленинград. Немецкие солдаты уже заняли главные улицы разрушенного Сталинграда и вышли к Волге. Танки с черными крестами грохочут у предгорий Кавказа.

Доверенное ему штурмовик «ИЛ-2», сын Оронгойской долины всем сердцем полюбил, и в ответ незнакомый боевой самолёт в его твердых руках стал послушным, безотказно точным. Неистовая радость, первая за эти тяжелые дни, охватил неискушенного защитника Ролины. Каждый шаг по советской земле стоил врагу очень дорого. У фашистских вояк по-

добного самолёта, как «ИЛ-2» не было. Не истребитель и не бомбардировщик! Гитлеровцы начали бояться его, как огня.

Он внезапно мог наносить мощные удары по любым наземным целям и практически казался почти неуязвимым. Что ни день, боевой счет прибавлялся Доржиева: сын потомственного охотника брал немецких стервятников на мушку и безвозвратно «проводжал» в тихую гладь синего моря! Между тем, в небе и на земле наши войска с трудом сдерживали бешеный настиск бронированных полчищ врага.

Вот они, фашисты. Несколько колонн конницы с танками и артиллерией движутся на восток. Война гремела от Черного моря вплоть до Балтики. Однажды, при выполнении сложного и очень важного боевого задания самолёт Доржиева был подбит прямым попаданием зенитного снаряда. Сам пилот ранен. Теряя сознание, из последних сил стараясь удержать машину, пошел на вынужденную посадку. По счастливой случайности, местные партизаны его подобрали и доставили ближайший в медсанбат.

Другой неповторимый случай. После массивного бомбового удара, выполнив боевое задание, группа легла на обратный курс. Но тут наш земляк обнаружил, что на поле осталось несколько уцелевших самолетов противника. Он мгновенно делает разворот и возвращается. Плотная огневая завеса встречает одинокий краснозвездный штурмовик. Немцы успели прийти в себя. Мысль заработала лихорадочно. Как обмануть врага? Приближа-

ясь к аэродрому, Санжа-Митаб выпустил шасси. Гитлеровцы решили, что самолёт садится на их аэродром и перестали стрелять. Пилот подлетает вплотную к неповрежденным самолетам, внезапно дает газ, убирает шасси и точно обрасывает бомбы. Охрана оцепенела. Оглянувшись, наш гордый ас успел заметить, как на месте стоянки самолётов образовались три костра и облегченно вздохнул: все сделано, как надо. Развязанные фашисты, обманутые Доржиевым, обрушили на «летающий танк» бешеный огонь. Самолёт затрясло как в лихорадке, но, умело маневрируя, он выскользнул из кромешного ада. После посадки на своем аэродроме на машине насчитали десятки пробоин. Не ранен ли лётчик? Фонарь кабины резко откинут и однополчане увидели усталое, но веселое лицо боевого товарища. И на этот раз, сын Оронгойской долины не попал в клещи врага!

На всех фронтах – на суше, в воздухе и на море – продолжались ожесточенные бои. В газете «За Родину!» 14 июня 1942 года военный корреспондент писал: «Бесстрашный и умелый пилот Доржиев пришел на Балтику с далеких гор солнечной Бурятии».

За веселый нрав, за душевность, умение драться с врагом балтийские лётчики полюбили смелого парня. В самые напряженные дни боев под Ленинградом он по три-четыре раза ходил на боевые задания. Петергоф, Тосно, Мга, Шлиссельбург и Тихвин – во всех этих и многих других населенных пунктах и городах «неустранимый орел» уничтожал технику

и живую силу немцев.

Изо дня в день боевой счет балтийцев вдохновлял и звал к новым яростным атакам под хмурым небом Балтики.

В тот день в воздушных боях сбит 21 вражеский истребитель. Успех был полным. Но летчики приземлились на свой аэродром в подавленном настроении. Еще с воздуха старший лейтенант Беляков донес на командный пункт: «Не вижу Степаняна в строю...» Отважный командир полка не вернулся с боевого задания. Он погиб смертью храбрых в тяжелом бою.

Все дальше уходила война на запад. И каждый раз, вылетая на задание, гвардейцы 206-го авиационного полка штурмовали озверелых фашистов.

Окончена опустошительная война. В стране вновь закипел мирный созидательный труд. К тому времени наш земляк, кавалер Боевого Красного Знамени и других наград, окончил Военно-Воздушную инженерную академию имени Жуковского и преподавал высшую математику в морском училище в Риге. Затем, успешно защитив докторскую диссертацию, коммунист С-М.Доржиев работал заместителем генерального директора в одном научном институте.

Годы, война, напряженная и беспокойная работа, бессонные ночи подорвали силы. И дни его были сочтены. Коварная болезнь вырвала из наших рядов талантливого военного инженера, доктора наук, Человека большой и чистой души!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ.

Буряад ороной Rossi гүрэнэй бүридэлдэ орооор 350 жэлэй ойдо

САНАГАДА ШЭНЭ һУРГУУЛИ НЭЭГДЭХЭНЬ

Буурал хангай Захааминий Сэхир голой эрьедэз, табан уулын хоорондо нэмжийн түхэрээн ехэ Санага нютагаймийн Буряадай Россиин мэдэлдэ орооор 350 жэлэй ойн баяр баалт үргэнеөр тэмдэглэхээс ехэ бэлэдхэл ябуулжа, июнин 24-д шэнэ найхан нургуули нээлгэй найндэр тэмдэглэхээс байна.

Манай нургуули өөрын онсо түүхээтэй. Мүнөө хүрээтэр дамжажаа ерээн удхынен онсолболов, иимэ. 1764 ондо Мунгэн-Добуун дээрээ энгээгээ гэр табижа, тингээд Номтоголдо (номтой гол) газар шинжэж, 1835 ондо модон дасан бариж, хурал хурагдад болоо юн. Уданшьеугий Шойрын дуган бодхоогдоо. Эндэ хубарагуудай нургуули нээгдэж хүдэлжэ эхилэн юм. 1883 ондо ехэ сагаан Согчин дуган бодхоогдоо. Зандай Лыксеэг, Шараа гэлэн, Жудбэ, Гундэ, Гүнзэн болон бусадшье Санага нютагай хүнүүд дасанай түүхэдэх ехэ хубитаяа оруулжан байха юм.

Санагын дасандын үнэтэй сэнтэй будлын шажанай номууд Ганжуур, Данжуур хадагалаатай. Урда сагта Санагада 90 гэбшэ, 70 шахуу габжанар, дээдэн зэрэгтэй Эрхэтэн угай Нимбуу, Дымбуу наарамба зиндаатай ламанар, Бандитан угай Юнзэдэйн аграмба, Банзаракшын сооромбо, 17 аграмбанууд болон бэшэшье олон ламанар байдаг байгаа. Хубарагуудай тоо 700 гаран, хамгадаа дээдээ, дундаа зиндаагай ламанар ба хубарагууд 920 тоотой юн. Нютагай дасанай нураг судаа гаранаан эмшэ ламанар: Түбэдтэ нураан Шоеной Ламажаб ламбагай, Дагба гэбшэ, Баяндан Тогмитов, Бабын Шойдон гэгшэд болоно. Шоеной Ламажаб Санкт-Петербургын эмшэнэй дээдэ нургуулида нураан. Эдэээр тэрэс сагтаа гансашье эм тангаар эмнэдэг бэшэ, харин хирургическая операцинуудые хэдэг байнаан юм. Пүүлшины жэлнүүдээс б зурхайша, тэрэ тоодо Банзаракшын Сооромбо ехэ суттай болонон түүхээтай.

1991 оной зун шэн дасан баригдажаа арамнайлгдаад, энэ дасанай шэрээтын тушаалда шошоолог угай Р.Д.Зундуев томилогдонон байна. Бичиханов Петр табай, Жудбэтэн Монгол Шагдурович Дымпилов, Монлам багша дасан һөргээх хэрэгтэ шуумайн ороо. Мүнөө уедэ Санагын дасан өөрийн налбаринуудтай, субаргатай, нургуулитай, хубарагуудаа Энэдхэг, Улаан-Үдэ нургахаяа эльгээдэг. Тийхэдэ манай нютагай залуу хубууд Сосоров Б.Н., Ендонов Л.Н., Бадмаа З. Р. Энэдхэг ороной Дхармасалада нурадаг.

1890 ондо Санагадамнай ород-монголой хасагуудай нургуули нээгдэн байна. Мун тийхэдэ түрүүшүүн багшар Даниил Алтаевич Абашеев, Павел Александрович Кулаков, Юмдэлэк Балданов, Жигжит Унтанов, Будажал Жалсанов гэгшэд ажаллаа. Эндэ нураан нютагаймийн мэдээж хүнүүд гэблэ, Дамдин-Цырен Бичиханов, Дугар-Цырен Унтанов, Дарма Шадараев, Ямпил Мандаганов болонод.

Тийхэдэ 1922 ондо Санагын эхин нургуули нээгдээ. Энэ нургуулида Буряадай АССР-ий габьяатаа багшанар Дымпилов М.Ш., Чимитов Л.Ж., Б.Ш., Дамчева Д.Д. гэшээд нураажа гаранаан юм. 1934 ондо энэ нургуулимийн долоон жэлэй боложо, тэрээн толгойлогшодоор хореод жэлэй туршада Ажеев Д.П., Лаврентьев Д.В. худэлнэн юм.

1939 ондо Санагын дунда нургуули нээгдэж байтарнь, Эсэгэ орондо хамгаалын Агууех дайн эхилжэ, манай нургуулитай юнэн класс дүүргэжэ эхилээ. Дайнай байнаан һүүлэй хүндэ уедэ Д.П.Ажеев, Д.В. Лаврентьев, О.Н. Аюшев, С.Х. Санжитов гэж багшанар худэлнэн юм.

1952 онноо дахинаа дунда нургуу-

лимийн ажалаа ябуулжа эхилбэ. XX зуун жэлэй 50-60 онуудаар Е.З. Янгутов, Е.Е. Балдакшина, М.Ш. Дымпилов, Д.Д. Дамчева, М.Н. Хингелов, К.И. Хамаганова, Б.Ш. Шойдоков гэгшэд худэлжээ. Директорээр С.П. Дугаров ажаллаа.

1958 – 1977 онуудта Санагын дунда нургуулиин эрдэм нуралсалай, нийтийн хүмүүжүүлгүүн талаар орьёлой үндэр дээрээ гаранаан байна. Энэл үедэ Ажалай Улаан Тугай орденто кавалер, СССР-ий гэгээрэлэй отличник, шадамар хүтэлбэрилгэшэ, бэрхээ багша С.А. Тармаев директорээр худэлжээ, завучаар «Хүндэлэлэй тэмдэг» гээн ордено, гурбадахи шатын Алдар Солын орденой, Найрамдалай ордений кавалер, Буряадай габьяатаа багша, СССР-ий гэгээрэлэй отличник, Буряадай ба Россиин Уран зохөлцөдий холбооний гэшүүн Б.Ш. Шойдоков ябаан байна.

Гушаад жэлэй хугасаа соо багшын ажалаа ветеранууд Цыренов Б.Б., Санжиева М.Н., Бахуутов Б.Б., Мархаев В.С., Пункукова Р.Ц., Хадаев В.Ш., Цыренова С.Ц., Балданова В.Ц., Цыбенова Н.Ш., Бахуутова Н.Н., Гармаева Ц.Н., Потапова А.Н., Зомонова С.Д., Будаева Д.Д., Логинова В.Ц., Бабуева З.Д., Цыренов С.Д. нилзэн хубитаяа оруулаа. Тийхэдэ бана манай хүндэтэ багшанар Норбоев Л.С., Унтанов А.Б., Доноев А.Ж., Балуев В.Ч., Гунзенов Д-Н. Ц., Гармаева Т.Г., Ласаранов М.Ш., Ласаранова В.Ж., Уржанов А.Д., Унтанова Л.Д., Балуева Ц.Ц., Унтанова С.Ш., Гармаева С.Р., Ринчинова Л.Д., Данжалова С.Р., Логинова Р.Ц., Бальжуррова Ц.Р., Бабалаева С.Ц., Будаева Е.Ц., Гунзенова Л.С., Данжалова Д.Х., Митронов Ф.Л., Митронова Т.В., Уржанов Н.Д., Норбоев Ю.Б., Шагжеве С.Б. нютагай зоной хүндээд хүртэж, мүнөөшье болотор нурагшадайгаа жэшээ болон ябадаг. Энэ үеийн багшанар хадаа манай нургуулиин шабинаар, ургажа ябаан улаан бургааднаадаа эрдэм номоо заанаар, хүмүүжүүлгүүн ажал үргэлжлүүлжээр зандаа.

Манай Санага нютаг Буряад ороо суурхуулнаан, бэлиг түгэлдэр эрдэмтэдээрээ баян: философиин эрдэмий доктор, профессор Л.Е. Янгутов; Д.Х. Лыгденова - геохимиин эрдэмий доктор; техникин эрдэмий доктор – С.-О. Никифоров, техникин эрдэмий кандидадууд - В.Б. Гунзенов, Р.М. Дымпилов, В.Ц. Бальжанов, С.С. Бандеева; медицинын эрдэмий кандидадууд М.П. Бичиханов, Д.Д. Доржиев, А.Д. Гунзенов; педагогикин эрдэмий кандидадууд Е.Р. Тармаева, Мархаева С.Ж., хэлэ бэшгэй эрдэмий кандидат А.С. Дылгырова.

Уран хурсаа гуурхаараа суурхуулнаан уран зохөлцөдийн – М.Ж. Самбуев, А.Ж. Доноев, Б.Ш. Шойдоков, С.-Х.Д. Дармаева, П.С. Самбуев, В.Б. Гомбоев, В.Н. Данжалов, Т.Х. Мархаева түрэнэн тоонтынгоо дабташагий һайхание сэдхэлээрээ һүгэдэж түүрэнн ябадаг юм.

Мүн хонгое хоолойтой дуушадаараа, хүнгэн солбон хатаршадаараа, бэлгитэй бэрхээ хубууд, басагадаараа Санагамийн холо ойроор суудаа гаранаан. Эдэнэ хадаа – Россиин Федерациин ба Буряадай соёлыг габьяатаа хүдэлмэрилгэш Шабаев Н.Ч., Россиин Федерациин ба Буряадай, Агин, Усть-Ордагай габьяатаа хүдэлмэрилгэш, артист Бабалаев Л.Б., Буряадай соёлыг габьяатаа хүдэлмэрилгэш Тарбаев Н.П., Тарбаев Б.В., Бабалаева М.М., Буряадай габьяатаа артист, циркын клон, акробат Данжалов Б.-Ш.А. Буряадай гүрэнэй опера болон баледий театрта хүдэлдэг залуу дуушан, олон конкурснуудай лауреат Шагдуров Д.П., композитор ба дуушан Бальжурров Р.Ф., Бадмаев А. тоонто-

го магтан дууладаг.

Буряад арадайгаа нэрые суурхуулнаан Санагамийн зоноо хамгаалан эрэлхэг зоригтоной, абарга хүсэтий бүхэ барилдаашадай алдар соло холо ойгуур суурхадаг. Алдар солын орденуудай дүүрэн кавалер Б.М. Дамчевий баатаршалга арадай һанаанда хододоо мунхэ. Монгол ороной «Их наадамай» таба дахин чөмпон, Монголой герой, бүхын дэлхийн арбан хүсэтийшүүлэй нэгэн. Монголой габьяатаа артист Дарийн Дамдин Санаганаал уг гарбадаг. Гэхэдээ гарын шээж нануулаяа.

Аймагай ба республикын түрүүлэгшэ ахалагшанар С. С. Бадмаев, В.Р. Соктоев, Б.Д. Очиров, Р.Л. Бандеев, В.Д. Порхоеев, Д.Д. Доржиев, В.Д. Жалсанов, В.Ц. Будаев, О.Ц. Банзаракцаев С.Д., Гонжитова, В.Ц. Бальжанов, Е.С. Дамбаева, Р.Б. Дымбрылова олоний түлөө оролдожо ябадаг.

Унаан малгайгаа абалтагий ажал хэхэ габьяа олонон зонууд гэблэ: Ленинэй орденоор шагнагданаан Б.Д. Бальжурров, Ажалай Улаан Тугай орденто хүртээн С.Х. Санжитов, С.Б. Гундуева, В.Ж. Цыденов; Арадуудай Хани Барисаанай - В.Р. Шагдурова.

Мүн тийхэдэ ажалай түрүүшүүл Борбеева Н.Ц., Цыбикова Е.Т., Дылыков А.А., Охинова С.Б., Буренова Г.Ц., Донеев Д., Дашиев С.Д., Данжалова Е.Ц-Д., Гундуев С.Ц., Жамындов Д-Д.С., Намсараев К.Д., Будаев Г.Л., Цыдемпилов С.Д., Данжалов В.Э., Гундуев В.Ц., Хадаева Г. Гэгээдэй манай нютагайхийд мартахагуй.

Буряад ороной суугаа дархашуул, алтасаа мунгэшэд хубитаяа оруулаа. Тийхэдэ бана манай хүндэтэ багшанар Норбоев Л.С., Унтанов А.Д., Унтанова С.Ш., Гармаева С.Р., Ринчинова Л.Д., Данжалова С.Р., Логинова Р.Ц., Бальжуррова Ц.Р., Бабалаева С.Ц., Будаева Е.Ц., Гунзенова Л.С., Данжалова Д.Х., Митронов Ф.Л., Митронова Т.В., Уржанов Н.Д., Норбоев Ю.Б., Шагжеве С.Б. нютагай зоной хүндээд хүртэж, мүнөөшье болотор нурагшадайгаа жэшээ болон ябадаг. Энэ үеийн багшанар хадаа манай нургуулиин шабинаар, ургажа ябаан улаан бургааднаадаа эрдэм номоо заанаар, хүмүүжүүлгүүн ажал үргэлжлүүлжээр зандаа.

Урагшадаа нанаатай олзын хэрэг эрхилэгшэд нургуулиин багш ябаан, олон дэлгүүрнүүдтэй, Буряад Республикин худалдаа намайаанай габьяатаа ажалшан В.Ц. Цыренова, баал олон дэлгүүрнүүдтэй ба хотын банитай А.И. Дамбаева, Д.Д. Нохоров, Б.С. Цыбенов, Е.Г. Норбоева гэгшэд нютагайгаа бүхын үзүүлэгэдээд хэдхэндээд хүртэж, мүнөөшье болотор нурагшадайгаа оруулаад. Санагадаа А.В. Бандеев - заправка, Д.-Н. С. Дашиев - пекари, А.Н. Намсараев - пилорама низээ, нийээд олон нютагаархинаа ажалтай болго.

Б.Л. Лубсанов милициин полковник, Улаан-Үдэн Октябрьска аймагай полициин ахалагша подполковник С.Г. Долсонов, адвокат А.Р. Цыбенов, майор В.Б. Шагжев гэгшэд арад зонийнго амгалан байдалын сахидаг.

Эрхыдээ домтой эрэлхэг зүрхэтэй эмшэдний гэблэ: Доржиев Д.Д., Цыренов А.В., Балуева Е.Ч., Аюров А.Г., Балуев Б.Ч., Гомбоева Г.Г., Гундуева Г.С., Шойдоков Т.Б., Цыренова С.С., Бадмаев Г.С., Аардаева Д.Д., Соктоева Д.Ш., Шабаева Е.Н.

Мунеөдэр Санагын дунда нургуули хүгээмий нургуулитай, клубтай, ДЮОСШтай, музейтэй, библиотектэй, хүүгэдэй сэсрэгтэй нэгээ соел-эрдэм болбоосоролой комплекс болохо, нурагшадаа хүүжээх, хүмүүжүүлжэ талаар ябуулна.

Хүндэтэ Санага нютагайгаа гарбалтай арад зон!

Дасангаймийн ламанар, нютагаймийн захиргаан, нургуулимийн багшанар июнин 24-д болох ёобоий байнаан Санагамийн эрдэмий гуламтын баяр ёнолдолдо бултыгын эдэбхитгэйгэр хабаадахыгийн урижаа байна.

С.Ц. БАБАЛАЕВА, А.С. ДЫЛГЫРОВА, Э.С. ДОРЖИЕВА.

Уданшьеугий бүхын арад зондо дуратай Буряадай драмын театратмийн шэнэ одод яларха гээд найдагдана. Энэ үндэснэйгүү хараа бодол бэшэ. Юуб гэхэд, наяан үдэрүүдээс Санкт-Петербургын театрт аадамийн дүүргээн хүбүүд, басагад тэндээ худэлжээ эхилбэд.

ШЭНЭ ОДОД ЯЛАРБА ГҮ?

Урдаа хараа театраймийн үүсхэлээр, Буряадай Соёлы министерствын түншлэгчар буряадай театрт студи байгуулагдажа, табан жэлэй саада шэлэн авалга эмхидхэгээ. Тийхэдэ 11 хүн Санкт-Петербургын театрт аадамийн богох алхажа, сууга нуралсалай гуламтын оюутад болоо. Харин зунаа дэмбэрэлтэ дулаан үзэрнүүдээ шэртээж, хани халуунаар угтажаа баа. Буряадай студиин оюутад дипломно зүжэгүүдэх харалган гурбан үзэрэй туршада залаар багтажыса харагшады суглуулан үнгэрбэ.

Санкт-Петербургын гүү, али Ленинградай тус нуралсалай гуламтаа руу харыг түрүүшүүнхисэх хэгдэнэ бэшэ. Аяар холын 50-яд наууднаа Буряадай министр артистнаар тэндээ нураха дуратай. Арадай артист гэхэн хүндэтэ нээрээ зэрэгдэх хүртээн Георгий Бутуханов, Бата-Мүнхэ Пурбуев, Михаил Елбонов болон бусад энэл нургуули дүүргээн намартай. Энэ мүнөө дүүргээн хүбүүд, басагад буряадай театрын студиин дүбэрэдэх халаан болобо гээшэ.

Жигжитжаб Батоцыренов -
нургуули эмхидхэн байгуулага

1911

Арадай училищнуудай директор В.Поповой 1911 оной ноёбрин 17-до Агын волостиин захирагаанд зориулж гарагаан Захиралта соо иигэж хэлэгдэнэ: «1911 оной ноёбрин 15-наа Шандалин болон Шулутай эхин шатын училищнуудай нээхээ. Түрүүшнийхдэн Гомбов багшаар томилогдово, харин хөрдохидонь багша наяар баталгаха». Тийнээ юнотагийн эрдэм нургуулттай, түрүү хүнүүдийн нэгэн Жигжитжаб Базарович Батоцыреновий үүсчэл эзбхеэр, оролдолго хөшүүлээр эхин шатын нургуули энэл оной ноёбр нарада Хуушан-Шандалин Улянагатадаа үүдээс сэлижэ, түрүүшний нурагшадыг угтажа авбаан түүхэтэй.

Агын Буряадай тойрогий Шандалин

Шандалин 8 жилийн нургуулиин багшнаар (1967)

ЭРДЭМ БЭЛИГЭЭ ТУХӨӨЖЭ,

БАЯН ЮМ ДАА, ТҮҮХЭ НАМТАРНАЙ

Юнотагийн аха заха, түрүү хүнүүдийн нэгэн Батоцыренов Жигжитжаб Базаровичий оролдолгын ашаар Шандалин эхин шатын нургуули 1911 ондо Хуушан-Шандалин Улянагатадаа өөрийн гэртээ нээгдэн түүхэтэй.

Базарон Гомбожаб, Дамбын Самбу, Жамбалон Дугар, Цэдэнэй Даржа, Цыдено Дамдин, Түмэрэй Аюша, Дугарай Лэгдэн, Дэлгэрэй Галдан, Пүнсгэдашын Дашицэрэн, Гомбын Санжимитаб, Мүнхын Шагдар, Цэрэнэй Цэрэндаша, Доржын Гарма болон бусад нургуулиин түрүүшүүн шабинаар болоо нэн ха. 1914 ондо тэдэ түрүүлж нургуулияа дүүргэжэ, хожом хойшдоо эдэнэй олонхид Агын тойрогий, Буряад-Монголой АССР-эй партийно-совет ба ажакын зургаануудаа, аймагай Сөвөдүүдэй гүйсэдхэхы комитетдүүдэ, колхоз, совхозуудаа хүтэлбэрихы тушаалнуудаа хүдэлнэн юм.

1923 ондо олон юнотагай хүшүүнай тубэй Адагалигта болгогдохонь, нургуулийн хоёр ундэрэй бооридохи Бэлшэрэй-Үбэрт нүүлгэдэжэ, нургуулиин байсан, хамтын байра, клуб, бани, столово, багшанарай гэрнүүд баригдажа, 30 гаран жэл соо түхинэн нүүрижээ бэлэй. Гомбын Бабудоржо, Намжилон Дондог-Ринчин, Жабай Дамдин, Жанибон Базар, Борын Цэрэнжаб, Намсарайн Бадма-Базар, Жамбалон Дугар болон бусад түрүүшүүн багшнаар байсан гээшэ. Тэдээнээх хойшио Бабу Гомбожабон, Дамбинийн Цырендашиев, Елена Сопходоева, Цыпилма Дамдинжапова, Балдэрж Чимидун, Аюр Данзанов, Басагадай Доржиев, Бадма Борохонов, Балсан Нимаева, Норжимо Цыденова, Дулмажаб Цыденова, Юндэн Раднаев, Тободоржо Дашицыренов, Цыдын Жамбалдоржиец болон бусад багшнаараар хүдэлэв нэн.

Саашадаа нургуулийн шэнэхэн хубилгагдажа, 1965-1966 онуудай нуралсалай жэлээнэй найман жэлэй нургуули болгогдоо, Тийнхэдээ Баатар Цыреновий Дашиев - директор, Минжур Мункуев завуч байсан юм. Нуулээрн Д.Р.Доржижапов, Ц.З.Санданжамсөөв, Г.Б.Самбуева, Ц.Ж.Жамбалдоржиец, В.Ц.Бадмаева, Б.З.Жигмитов, С.Т.Ломбоева гэгшэд нургуулиин директорнуудээр, харин Д.Ж.Гончикова, Д.О.Очиров, Ц.Ц.Цыбенова, Б.Ж.Насакова, Д.С.Найданов, М.Р.Аюрова болон бусад завчуудаар хүдэлнэн байна.

Түрэлхийдээ, юнотагай сельсовэдий гүйсэдхэхы комитетий гүйлтиар, нургуулиин директор Цэнгэ Занданович Санданжамсөөвий эдэбхи үүсчэлээр манай найман жэлэй нургуули 1977 ондо Шандалин дундаа нургуули болгогдохон түхээтэй. Пуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэрийн найнаар эмхидхэдэг, эрдэм ухаанай шэн туйлалтануудые ажалдаа нэйтэрүүлдэг, түрүү онол арга хэрэглэдэг бэрхээ багшнаар эндээнэе ургажа гаранхай. Эдэнэй дундаа Россиин габьяятаа багша Б.Ц.Бальжинимаев, РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник, методист-вожата Н.Ц.Санжимитупова, Россиин Федерациин гэгээрэлэй отличнигууд Ц.Ц.Цыбенова, Т.Ц.Дашицыренов, Ц.Ж.Жамбалдоржиец, Ц.Д.Нагмитова, Б.Ж.Насакова, К.Ц.Жамбалдоржиец, Россиин эрдэм нуралсалай хүндэтэй хүдэлмэрийлэгшэд Ц.Ш.Ракшаева, В.Ц.Бадмаева, дүршэлтэй багшнаар Н.Б.Батоева, М.М.Мункуева болон бусадые дурдалтай.

Хүгжлэтийн мунёөнэй шатада «Пуралсал» гэхэн проект бэелүүлэгдэжэ байна. Энэ проект бэелүүлхэ уедэ ухибүүдэй нуралсалдаа, тэдэнэй бэйсийн элүүртэ, багшнаар болон бусад хүдэлмэрийлэгшэдэй ажануудадаа ехэ анхарал хандуулгагдаг. Ойн баярай жэлдэ нургуулидаа 167 нурагшад нурана, 29 багшнаар болон хүмүүжүүлэгшэд, 39 техническ хүдэлмэрийлэгшэд ажалланна.

Пургуулиин дэргэдэ интернат хүдэлдэг. Найман жэлэй болон дундаа нургуулинуудай хүдэлхэ уедэ мянга гаран нурагшад дүүргэж гараа. Эдэнэй 11-нийн алтан, 24-нийн мунгэн медальтайгаар ажабайдалай ургэн замдаа гаранаан байна. Юнотагайнгаа нургуули дүүргэгшэдэй дундааа суута сэргэшэд, эрдэмэй докторнууд, кандидадууд, уран зохёолшод, поездүүд, враачууд болон багшнаар, артистнууд болон журналистнууд, хүдөө ажакын ажалшад, хүтэлбэрихы тушаалтад, спортыменүүд ба тренерүүд ургажа гаранаан байна. Энэ элите ехэ партийно-совет хүдэлмэрийлэгшэд, депутатдууд Насак Юндунов, Бадма Цыренов, уран зохёолшод Жигжитжаб Батоцыренов, Жамъян Балданжабон, арадай багша, хэвлэлишэн Дугар Мижидон, баатар сэргэшэд Нагмит Цыренов, Базар-Гүрэ Цыденов, эрдэмэй докторнууд Лубсан Шагдаров, Альберт Базарон, Баяр Ральдин, Арсалан Мижидон, Дарима Шагдарова, эрдэмэй канцлерууд Ким Дондоков, Чимитдоржи Базаржапов, алдартадаа багшнаар Дулма Раднаева, Бата Бальжинимаев, Ленинэй орденто Сэсэг Балданжабон болон бусадые дурдалтай.

Манай Шандалин дундаа нургуули зуун жэлэй алдартада, баян түүхээ намтартай. Багшнаар, хүмүүжүүлэгшэд болон бүхын техническ хүдэлмэрийлэгшэдэй ажалдаа, нуралсалдаа, хүмүүжүүлгын ажал ябуулгадаа ехэ амжилттайгаар нургуулиингаа 100 жэлэй алдартадаа ойн баярыс угтажа байна.

Пургуулиин үндэнэе нуури табигшадтаа, эдэнэй хэрэгүүдэе мунёө ургэлжлэлүүлжэ байгшадтаа гүн сэдьхэнээ талархал баяраа мэдүүлнэбди.

Шэнэ амжилтануудые хүснэб! Пайндэрөөр!

Дамдинжаб ДОРЖИЕВ,
Шандалин дундаа нургуулиин директор.

БААТАРЛИГААР

УНААН ЮМ

Шэрэм ахаймын 1918 ондо - шара шорой Морин жэлдэ Шэтэ мөжын Дулдартын Монголийн Шандалин нютагтаа Оргойд Бодонгуул омогий Шадантуул хүхүүрэй Тарбын Жигмидэй Сандаг-Доржын бүлээд түрэн юм.

Тэрээ Шандалин эхин, Табтаанайн долоон жэлэй нургуулиудаа нураа. 1941 ондо Красноярх хизаарий Енисейск хотын Хойто зүгэй арадуудай училиши дүүргэх нэн. Училиши түгэсэнээндээ нүүлээр тэндэнээ тэрэзинэ фронт элгээбээ. Дайнай урдаа тээхэнэх ахай Минск шадархи Орша хотод алба хээж байгаа. 1942 оной январь наараа болонон шангаа байлдаануудай нэгэндэ Шэрэм Сандаг-Доржьев баатарай хүэлөөр унанай байгаа.

Дарима ГОНЧИКОВА,
Россиин арадай
гэгээрэлэй отличник.

Агын Буряадай автономито тойрогий Захиргаанай толгойлогшо Байр Баясхаланович Жамсуевий оролдолгоор Шандалин дундаа нургуулиин шэнэ байсан 2007 ондо баригдажа, Захиргаанай толгойлогшын тогтоо болоо эндээнээ уг гарбалтай мэдээжэ уран зохёолшоо эндээнээ уг гарбалтай эндээнээ уран зохёолшоо эндээнээ уг гаргуулида олгогдоо нэн. Хоёр жэлэй үнгэрхэдэ, уран зохёолшоо түрээвэр 100 жэлэй ойн баярта тэрэнэй нэрэмжээ шэнэ уужамж наруул нургуулии соо ургэн ехэ программатай найндэрэй хэмжээ ябуулганууд үнгэрэгдэвэй бэлэй.

Энэ нэрэй буряад совет уран зохёолшоо элитэ ехэ ажал ябуулгасад Хода Намсараев, Жамсо Тумунов болон бусадай нэрэндэйтэй нэгээрэгдэ табигдахаа ёнгоор табигдадаг юм. 1934 ондоо СССР-эй Уран зохёолшоодой холбооний гэшүүнэй билэв дээрэ А.М.Горькийн эндээ табигданий. Тэрээ ушар ёх ойлгох бүхын наанай соогоо «хуаатай сэсэн, наанай наихан, эгүүрид мүнхэ юумз дэлгэрүүлжэ» ябаал даа.

Жамъян Балданжабон 1909 оной шара шорой Гахай жэлэй хабарай эхин ехэ боргон нарын 14-дээ Шандалин сомоний Хужартай нютагтаа дундаа шадалтай малшан Дамдинай Балданжайбай бүлээд түрээн байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй уран зохёолой нийтийн ажайхай байгуулдагдаан байгаа. 20-30-дахь онуудаа Ж.Б.Балданжабон уншалгын байшангэе даагшиар, үзэг бэшэгтэйгээлэгтэй усадхагшиар, багшиар, комсомолий хүдэлмэрийлэгшэвэр, Агын районийн эдир пионерүүдэй бүргэжээлэгшэвэр ажаллаанай юм.

1930 ондоо коммунист Жамъян Балданжабон партиин Бурят-Монголий обкомий захиралтаар Улаан-Үдэ ерэжэ, комсомолий обкомий инструктораар, «За мясо, за молоко» газетын редактораар хүдэлжэв нэн. Эрхүү хотодо Зүүн Сибирийн коммунист университетэд нураа.

Энэ чадаа тээрэнэй уран зохёолой ба нийтийн ажайхай байгуулдагдаан байгаа. Тэрээ «Бүргэд», «Түүдэгэй дэргэдэ», «Үдэрхээ үдэртэ», «Галуунууд», «Алтган гадаан», «Габа», «Үндээрэй галнууд», «Алханы нюусанууд», «Паровоз хуурайлна», «Сэнхир хаданууд» гэжэ олондо мэдээжэ болонон номуудые бэшэнэй.

МОНГОЛРАБФАГАЙ ДИРЕКТОР

Минийн аба Гомбожаб Базаров 1902 ондо Шандалин нютагтаа түрээн юм. Гэр бүлээ соогоо тэрээ эгээл ехэ үхибүүнинь байгаа. 1903 ондо түрээн Аюша хүбүүнинь Түмэртэндээ үргэжээ угтэбээ. Хойшиодоо Жигжитжаб (1908), дүү басагад Чимит (1912), Цыбигмит (1918) алтан дэлхийнэй мундэлэн юм. 1911 ондо Шандалин нургуулиин нээгдэхэдээ, абамни Аюша дүүтээз түрүүшүүн нурагшад болонон байгаа. Удаан Табтаанайдаа байгаа.

Залуу ябахадаа эсэгтэнай Монгол оронтой хилэ бэхижүүлэх талаар Агын аймагнаа найдалгатаа боложо хүдэлжэв нэн гэжэ эжимийн хөөрэдэг бэлэй. Тийнхэдээ Совет засагтаа эсрэгүү элдээ бандануудтай тэмсэдэг байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй манай эхын Балма Дынзыновнай танилсланаа. Эхын Үзээнэй Тарбагатай нютагтаа гарбалтай байгаа. 1924 оной декабрийн 15-даа гэрээн байхадаа тээхэнэй танилсланаа. Эхын Дынзыновнай танилсланаа. Эхын Дынзыновнай танилсланаа.

Залуу ябахадаа эсэгтэнай Монгол оронтой хилэ бэхижүүлэх талаар Агын аймагнаа найдалгатаа боложо хүдэлжэв нэн гэжэ эжимийн хөөрэдэг бэлэй. Тийнхэдээ Совет засагтаа эсрэгүү элдээ бандануудтай тэмсэдэг байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй манай эхын Балма Дынзыновнай танилсланаа.

Залуу ябахадаа эсэгтэнай Монгол оронтой хилэ бэхижүүлэх талаар Агын аймагнаа найдалгатаа боложо хүдэлжэв нэн гэжэ эжимийн хөөрэдэг бэлэй. Тийнхэдээ Совет засагтаа эсрэгүү элдээ бандануудтай тэмсэдэг байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй манай эхын Балма Дынзыновнай танилсланаа.

Залуу ябахадаа эсэгтэнай Монгол оронтой хилэ бэхижүүлэх талаар Агын аймагнаа найдалгатаа боложо хүдэлжэв нэн гэжэ эжимийн хөөрэдэг бэлэй. Тийнхэдээ Совет засагтаа эсрэгүү элдээ бандануудтай тэмсэдэг байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй манай эхын Балма Дынзыновнай танилсланаа.

Залуу ябахадаа эсэгтэнай Монгол оронтой хилэ бэхижүүлэх талаар Агын аймагнаа найдалгатаа боложо хүдэлжэв нэн гэжэ эжимийн хөөрэдэг бэлэй. Тийнхэдээ Совет засагтаа эсрэгүү элдээ бандануудтай тэмсэдэг байгаа.

Энэ чадаа тээрэнэй манай эхын Балма Дынзыновнай тани

дунда нургуулиин 100 жэлэй ойдо

2011

Шандалиин дунда нургуулиин багшиар

ТАНГАРИГТАА ҮНЭН

Гвардии полковник ГОМБОЕВ Цымжит Жигмитдоржиевич 1933 оной унан хара Тахяа жэлэдэ Агын Буряадай национальна тойрого Шандалии нюотагтаа Оргодой Бодонгуд угай Жигмитдоржийн Гомбын бүлээд түрүэн юм. Шандалиин эхин, Табгаанай долоон жэлэй, Дулдартын дунда нургуулиуудыг дүүргээ.

Сэргэй училишида, сэргэй академид нураа, Европо түбийн оронууда алба хээ. Сэргэй нуралсалай нэгэнээ шалгарханай түлөө СССР-ий оборонын министр Советской Союзий Маршал А.А.Гречко изрын нийлэмжлэсар буугай час тэрэндэ баруулсан юм. Эсэг орондоо жишээ тэйнанаар алба хэнзэнэйн түлөө тэрэнтийн Улаан Одоной ордоноор, бусад орден, медальнуудаар шагнанан байгаа.

1980-дахи онуутдаа тэрэ Сибирийн хотонуудтаа сэргэй комиссараар хүдэлэб. Афган дайнай жэлнүүдэг Красноярай хизаарий Суглаалгын пунктны даргаар ажаллаба.

Мунёо Ц.Ж.Гомбоев наанайнгаа амаралтада гараад, гэр бүлөөрөө Красноярск хотодо ажанаудаг.

Дарига Цыденов

Бата НОРДОПОВ,
Ивалгын аймагий болынчын врач-хирург,
«Буряад Республикин габьяата враач».

ЭХЭ НЮТАГАА СУУРХУУЛНА

БАГШАДАА ДОРО ДОХИНОБДИ

1947 оной сентябрин 1-дэ би Шандалиин эхин нургуулини боогоо түрүүшүүнхийээ алхажа ороо нэм. Тийх үед нургуулийн Бэлшэрэй-Үбэртэй байрладаг байгаа. Энэ нургуулийн бэлгитэй бэрхэ олон хүбүүд, басагад урган гаража, тоонто иютагаа алдаршуулаа.

Хонхын жэнтигэрээд, яг гэмэр хубсгалтан, марягүй бэстэй, нюндэндэ шэлтэй хүн оржо ерэбэ. Тэрэ бултанай нюур шарайе анхаралтайгаар хараанай нүүлээр зөвлэхэн хонгёо хоолойгоор мэндэшэлээд, маанадай нэрэнүүдье нимгэхэн дэбтэртэй бэшээж авбаба: Аюшиев Баатар, Базаров Басагадай, Гомбоев Содном, Дамбисева Ким, Дамдинов Базар, Дашибалов Цыдыб, Должинов Дашичирэн, Сэндэжбай Гомбо, Бадмын Доржийэрэн, Цэдэнэй Дамдин, Дармын Дамдин, Түдэбдоржийн Сэмпил, Цырендашын Лыгжима, Шойжалсай Сандагдорж, Дамбын Самбу, Жижидэй Насаран, Жамбалай Дугар, Цэдэнэй Жижжитжаб болон хамт 20-жод хүбүүд, басагад түрүүшүүн шабинаар болоо нэн.

Жэл үнгэрхээд, 1912 ондо, Жижжитжаб Батоцыренов нургуулийн баруулжын тала хүн зондоо мүнгэ зөөр суглуулж, хөөр классай таалгатай нургуулийн баруулаа нэн. Онго соондо модо бэлдээж, Онон голоо Амгаланай адаг хүрэгээр урадхуулж, сар тэргээр зөөгөөд, нургуулийн байсан баруулж, 1912-1913 онуудад нуралсалай жэлье шэнэ гэртэй эхилээ нэмдэг. Энэ хадаа гансад иютагаймийн бэшэ, харин бухы Агын буряадуудай ажабайдалдаа ехэй уйлэхээр болонон юм. Жижжитжаб Батоцыренов мебелеэр, нуралсалай хэрэгсэлнүүдээр, ном

Манай нургуул - тойрог соогоо эгээл үчинэй нургуулиудай нээгэн мун. Агын, Табгаанай нургуулиудай нүүлээр 1911 ондо манай Шандалиин нургуулийн бурбадахи болож, нээгдэхэн түүхтэй. Тэрэ үеингөө түрүү хүн Жижжитжаб Батоцыренов Хуушан-Шандалии иютагаа оөрүүнгөө гэртэй нургуулийн нээхэн юм. Бабудоржо Гомбоев багшаар хүдэлэб.

Нютагай үхижүүд Түмэрэй Аюша, Пүнсэгдашын Дашицырен, Сэндэжбай Гомбо, Бадмын Доржийэрэн, Цэдэнэй Дамдин, Дармын Дамдин, Түдэбдоржийн Сэмпил, Цырендашын Лыгжима, Шойжалсай Сандагдорж, Дамбын Самбу, Жижидэй Насаран, Жамбалай Дугар, Цэдэнэй Жижжитжаб болон хамт 20-жод хүбүүд, басагад түрүүшүүн шабинаар болоо нэн.

Жэл үнгэрхээд, 1912 ондо, Жижжитжаб Батоцыренов нургуулийн баруулжын тала хүн зондоо мүнгэ зөөр суглуулж, хөөр классай таалгатай нургуулийн баруулаа нэн. Онго соондо модо бэлдээж, Онон голоо Амгаланай адаг хүрэгээр урадхуулж, сар тэргээр зөөгөөд, нургуулийн байсан баруулж, 1912-1913 онуудад нуралсалай жэлье шэнэ гэртэй эхилээ нэмдэг. Энэ хадаа гансад иютагаймийн бэшэ, харин бухы Агын буряадуудай ажабайдалдаа ехэй уйлэхээр болонон юм. Жижжитжаб Батоцыренов мебелеэр, нуралсалай хэрэгсэлнүүдээр, ном

БУЛАГТАЛ БУРЬЯЛНАН ЮМ

Нудараар, саарна гуурхаар хангахын тулаа ехэ оролдолго гаргадаг байгаа. 1914 ондо түрүүшүүн нурагшад дүүргэбэ. Дармаев Дамдин, Пүнсэгдашын Дашицырен, Цыдено Дамдин илангаяа найнаар нурабаа. 1915-1916 онуудад нуралсалай жэлдэ нургуулийн муртэй хүдэлбэгэй. 1916 онай хабар Зүдэллийн Жамсаранай Дамдин багшаар ажаллахаяа ерэжэ, нургуулийн 1920 он болотор хүдэлэвэ бэлэй.

Манай нютагтаа Совет засагай тогтоогодоходо, арад зон шэн байдал байгуулж эхилбэ. 1921 онноо нургуулидаа хэшээлнүүд таалгяягай үнгэргэдээ нэн. 1924 ондо нургуулийн Бэлшэрэй-Үбэртэй абаашаба. Нургуулийн байсан, хамтын байра, клуб, бани, столово баридаба. Хүдээ нютагтаа үзэг бэшэгтүйдэлгээ усадхалгадаа нургуулийн байгуулж эхэгээ дүүргээ нэн. Тийгэж эрдэмий гуламтаа булагтал буряалжан юм.

Шандалиин нургуулийн түрүүшүүн нурагшадай нэгэн Цэдэнэй Даржаахайн хөөрөөннөө 1967 ондо бэшээж абаада.

Цыдын ЖАМБАЛДОРЖИЕВ,
багшин ажалай ветеран,
Российн Федерациин арадай
гэгээрэлэй отличник.

ЭРХИМ ПИОНЕРЭЙ ДРУЖИНА

Шандалиин эхин шатын нургуулийн найман жэлэй болгогдоходо, 1965 оной сентябрь нарадаа пионерэй дружинай эмхидхэгэн байгуулагданаа юм. «Залуу гвардii» гэж комсомолийнусаа эмхин комиссар Сөвтэсээ Союзий Герой Олег Кошевойн иэрэй дружинаадаа олгогдоо нэн. Шэтийн багшанарай институт энэл жэлдэ дүүргээд, эндэхүдэлжэ захалбан хадаа пионерэй дружинын хүгжлийн шаардлын мэдэхэй. Цыбенова Цыделхама Цыбеновна түрүүшүүн ахалагша пионервождатар нийтийн хүдэлэл. Удаан Батожаргалын Базаргүрэй Буудаевич ахалагша пионервождатар болонюн юм. Санжимиштурова Намжилма Цыреновна 1967 онноо 1984 он болотор эзэл үдаан саг соо ахалагша пионервождатар амжилтатайгаар ажалданаа байгаа.

Байгуулагданаа хойшинон энэлжээнээсээ эхийн нийтийн хүдэлжээндээ дээрээ, тускайлбал, мандолинаар, хуураар, лимбээр наадажа шададаг нэн. Очрекнууд болон рассказуудай хэдэн номуудые бэшээ. Үндэр наатай болоод ябахадаа, Дамбинима Цырендашиев «Сүүгэлэй дасан» (2009) гэжэ түххэтэй баримтата айхаттар нөнин бэшээж, хэблүүлэн гаргуулжан байгаа. Удсаа шанаайнгаа талаараа гүнзэгтэй хурса, үльгэрлээн олон тоото зэрэгсүүлгээ сасуулгануудтай, оньён, хошоо үгэнүүтэй, буддын шажанай манай мэгээмүүдэй энэ ном буряад хэлэнэй баялигые, уран хурсаа наиргуулгые, буряад арадад ажангуудалые, ёх заншалые, уг гарбайай үндэхэн нуурие, шажан мургэлэе гүнзэгтэй харуулна бшуу. Эрдэмий докторнууд, профессорнууд Л.Д.Шагдаров, Ц.П.Ванчикова гэгшдээ энэ номдо үндэр сэргнэлтэй гүзэн байна.

Пургуулийнгаа 100 жэлэй ойе угтажа шадангуй, нахаа бааран багшияа дурасхаалые ёнолон хүндэлжэ, доро дохинобди.

Содном ГОМБОЕВ,
БГСХА-гай зоонжинерэй факультедийн деканай орлогию ябанай, доцент,
«Буряад Республикин нуралсалай габьяата хүдэлмэрнэлэгш», заарин бөө.

Манай дружины шатаршад алдар солоор бадаранхай. «Сагаан тэргэ» гэжэ бүхэсүюзийн пионерийн наадам нуудай тоосоогоор районийн түрүү нуури эзэлхүүн түлөө мурсысөнүүдээд 9 дахин илаажааран, тойрог, можо дотороо нээнтэй бэшэ шангай нуурийн эзэлнэн байгаа. Жанчинов Насак Цыренович шатаршадай командын хүтэлбэрийдэг нэн.

Эсэгийн дайнай түүхээ бэшэг, тохоной, колхозий, нургуулийн түүхээ байгуулж талаар дружинын бэдэрэргэшэд эхэхүдэлжээндээ нэн. Дайндаа унааны нютагай нуури эзэлхүүн байгаа. Жанчинов Насак Цыренович шатаршадай командын хүтэлбэрийдэг нэн.

Эсэгийн дайнай түүхээ бэшэг, тохоной, колхозий, нургуулийн түүхээ байгуулж талаар дружинын бэдэрэргэшэд эхэхүдэлжээндээ нэн. Дайндаа унааны нютагай нуури эзэлхүүн байгаа. Жанчинов Насак Цыренович шатаршадай командын хүтэлбэрийдэг нэн.

Бэлхэдээжээдээ дээрээ, тускайлбал, мандолинаар, хуураар, лимбээр наадажа шададаг нэн. Очрекнууд болон рассказуудай хэдэн номуудые бэшээ. Үндэр наатай болоод ябахадаа, Дамбинима Цырендашиев «Сүүгэлэй дасан» (2009) гэжэ түххэтэй баримтата айхаттар нөнин бэшээж, хэблүүлэн гаргуулжан байгаа. Удсаа шанаайнгаа талаараа гүнзэгтэй хурса, үльгэрлээн олон тоото зэрэгсүүлгээ сасуулгануудтай, оньён, хошоо үгэнүүтэй, буддын шажанай манай мэгээмүүдэй энэ ном буряад хэлэнэй баялигые, уран хурсаа наиргуулгые, буряад арадад ажангуудалые, ёх заншалые, уг гарбайай үндэхэн нуурие, шажан мургэлэе гүнзэгтэй харуулна бшуу. Эрдэмий докторнууд, профессорнууд Л.Д.Шагдаров, Ц.П.Ванчикова гэгшдээ энэ номдо үндэр сэргнэлтэй гүзэн байна.

Байгуулагданаа хойшинон энэлжээндээ дээрээ, тускайлбал, мандолинаар, хуураар, лимбээр наадажа шададаг нэн. Очрекнууд болон рассказуудай хэдэн номуудые бэшээ. Үндэр наатай болоод ябахадаа, Дамбинима Цырендашиев «Сүүгэлэй дасан» (2009) гэжэ түххэтэй баримтата айхаттар нөнин бэшээж, хэблүүлэн гаргуулжан байгаа. Удсаа шанаайнгаа талаараа гүнзэгтэй хурса, үльгэрлээн олон тоото зэрэгсүүлгээ сасуулгануудтай, оньён, хошоо үгэнүүтэй, буддын шажанай манай мэгээмүүдэй энэ ном буряад хэлэнэй баялигые, уран хурсаа наиргуулгые, буряад арадад ажангуудалые, ёх заншалые, уг гарбайай үндэхэн нуурие, шажан мургэлэе гүнзэгтэй харуулна бшуу. Эрдэмий докторнууд, профессорнууд Л.Д.Шагдаров, Ц.П.Ванчикова гэгшдээ энэ номдо үндэр сэргнэлтэй гүзэн байна.

Байгуулагданаа хойшинон энэлжээндээ дээрээ, тускайлбал, мандолинаар, хуураар, лимбээр наадажа шададаг нэн. Очрекнууд болон рассказуудай хэдэн номуудые бэшээ. Үндэр наатай болоод ябахадаа, Дамбинима Цырендашиев «Сүүгэлэй дасан» (2009) гэжэ түххэтэй баримтата айхаттар нөнин бэшээж, хэблүүлэн гаргуулжан байгаа. Удсаа шанаайнгаа талаараа гүнзэгтэй хурса, үльгэрлээн олон тоото зэрэгсүүлгээ сасуулгануудтай, оньён, хошоо үгэнүүтэй, буддын шажанай манай мэгээмүүдэй энэ ном буряад хэлэнэй баялигые, уран хурсаа наиргуулгые, буряад арадад ажангуудалые, ёх заншалые, уг гарбайай үндэхэн нуурие, шажан мургэлэе гүнзэгтэй харуулна бшуу. Эрдэмий докторнууд, профессорнууд Л.Д.Шагдаров, Ц.П.Ванчикова гэгшдээ энэ номдо үндэр сэргнэлтэй гүзэн байна.

Байгуулагданаа хойшинон энэлжээндээ дээрээ, тускайлбал, мандолинаар, хуураар, лимбээр наадажа шададаг нэн. Очрекнууд болон рассказуудай хэдэн номуудые бэшээ. Үндэр наатай болоод ябахадаа, Дамбинима Цырендашиев «Сүүгэлэй дасан» (2009) гэжэ түххэтэй баримтата айхаттар нөнин бэшээж, хэблүүлэн гаргуулжан байгаа. Удсаа шанаайнгаа талаараа гүнзэгтэй хурса, үльгэрлээн олон тоото зэрэгсүүлгээ сасуулгануудтай, оньён, хошоо үгэнүүтэй, буддын шажанай манай мэгээмүүдэй энэ ном буря

Үрэй солбон

ХЯАГТЫН АЙМАГАЙ АКУШЕРНҮҮД ТҮРҮҮЛЭЭ

Наяхана Улаан-Үдээ «Лучшая акушерско-неонатальная бригада» гэхэн республиканска конкурс үнгэрээ.

Имээ хэмжээ ябууга нийслэл хотод түрүүшүүнхиеэ эмхидхэгдээ. Ганса аймагуудай командааны хабаадаан байна. Эндэ Хурамхаанай, Хорин, Хяагтын, Баргажанай, Баунтын, Хэжэнгын, Мухар-Шээрэй, Бэшүүрой аймагуудай болон Гусиноозерск хотын больницинуудай эмшэд ерээ.

Хабаадагшадай тоодо Марина Цыдыповы ороно. Тэрэ долоон жэл соо Бэшүүрой аймагай больницида акушер-гинекологор ажаллана.

«Манай ажал хүндэшье haq, eхз нонирхолтой ажал юм», - гэж Марина Цыдыповы тэмдэглэнэ.

Пүүлэй үедээ эхэнэрнүүд томоотойнууд болонхой гэж акушернүүд хэлсэнэ. Эжы болохомни гэж тусэблэжэ, үхижүү түрэнэн эхэнэрнүүд олон болно. Тии элдэб патологитой үхижүүд үсөөн болоо.

«Манай патологийн тааг соо 18 эхэнэр хэйтэнэ. Урдандаа үшвэе олон байдаг байгаа», - гэж Бэшүүрой аймагай больнициын акушер Марина Григорьева хэлэнэ.

Республика дотор эгээл олоор үхижүүд Кабансын, Хяагтын, Сэлэнгын аймагуудта түрэнэ. Нэгээ дэжурстын үедээ эмшэд гурба-дүрбэн үхижүүдье авана.

Конкурсын дүнгүүдээр Хяагтын аймагай эмшэд түрүүлээ. Тэдэнэр «Мать и дитя» гэхэн Бүхэроссиин форумдо Буряад Республикаа хабаадаха аргатай болоо.

ДҮРЭНҮҮДҮҮ ДУРАДАГ ШАДАБАРИТАЙ

Түнхэнэй аймагай Хойто-Гол нюатгай хүбүүн Артем Маншеев бага наандаань зураха дуратай байгаа. Мүнөө бэлгигтэй хүбүүн захилаар хүнэй дүрэ зурана.

«Бага наандаа машина, трактор гоёор зурадаг байгаа. Пүүлээрн хүнүүдэй дүрэ зураж эхилээб. Нэгэтэ дүү басагамни паспорт түрүүшүүнхиеэ абаа, тиин би тэрэнэн соохи фото-зурагын зураад туршааб. Гоёхон лэ дүрэ болоод үгөө», - гэж Артем хөөрэнэ.

Артем ехэнхидээ фото-зураг дээрэээ дүрэ зурадаг. Тии тэрэнэй тэмдэглэнээр, энэ мийн лэ нажаалган - буулган зуралга бэшэ.

«Үнэн дээрэ хүнэй дүрэ зурана гүб, али фото-зураг дээрэээ буулганаб: илгаа угы, - гэж Артем хөөрэнэ. Игээдшье, тиигээдшье зурадагби. Дүрын саанахи полотно өөрөө һанажа зуранаб».

Хүдөөгэй хүбүүндэ тусхай зурагшын нуралсал угы юм. Харин тиигээшье haas, тэрэ үнэн зүрхэннөө гоёор зуража нуранхай.

«Эжым талаа зураашад байгаа. Нагасамни бэрхээ зураашан байлан юм. Эрхүүгэй искусстваан училиши дүүргэхэн гэлсэдэг. Үбгэн аbamни - мэдээжэ поэт Цыретор Дугарович Зарбуев юм», - гэж Артем хэлэнэ.

Паяхана болотор Артем ганса нүхэдэйнгөө дүрэнүүдье зурадаг байгаа. Хүдөөгэй клуб соо тэрэнэй ажалнуудай выставкэ нээгдэхэн байгаа. Харин мүнөө Артем хүнэй захилаар зураж эхилээ. Дуратай-шуулые тэрэ Интернет соо бэдэрнэ.

«Хойто-Голдо наяхана телефоной холбоон бии болоо. Тии мүнөө бүхын сулөө сагаа Интернет соо дүрээ зуруулха дуратай-шуулые бэдэржэ гарганаб. Ехэнхидээ басагад хандана. Тэдэнэй дүрэнүүдье зурахада, хүндэ юм», - гэж Артем хөөрэнэ.

ВИДЕОРОЛИК ТУНДАЙ ГҮ?

Наяар Улаан-Үдэн үйлсэнүүдэй рекламна хабтагайнууд дээрэ ВСГТУ-гай Технологическая коллежын оюутан Булат Будацыреновэй ролик бии болохо. Хүндэ байдалда оронон үхижүүдэй республиканска Этгэлэй телефон эндэ харуулагдаха. Бэлгигтэй хүбүүн «Новый взгляд» гэхэн Бүхэроссиин конкурсын региональна шатада түрүүшүүн үүри эзэлээ.

Бүхыдээ тус конкурсдо 90 ажал хабаадаа: 70 плакат, 20 ролик. Тэдэнэр элүүржүүлэлгын асуудалнуудта, гэр бүлэдэ, байгаали хамгаалгада зориулагданхай байгаа. «Моя семья», «Дорогой добрых дел» гэхээ мээж плакадууд хүнүүдэй анхарал опёо асуудалнуудта хандуулхадаа бэзээ гэж һанагдана.

Загарайн аймагай Новобрянска дунда нургуулиин нурагша Настя Куликова «Социальный видеоролик» гэхэн номинацида түрүүлээ. Тэрэнэй ажал нунгалтын хэмжээ ябуулгануудта зориулагданхай байгаа. Басаганай хэлэнээр, тус

видео хараад, олон залуушуул хунгалтада хабаадахая хүсэхээ.

«Би нургуулиин фото - студида ябадагби. Тэндэ бидэнэр гоёор фото-зурагүүдье, видео буулгажа нуранабди. Ехэз нонирхолтой хэшээнлийд юм. Иимэ юумэнүүдтэ манине манийн багша Игорь Дубинин нурган», - гэж Настя хөөрэнэ.

«Новый взгляд» гэхэн Бүхэроссиин конкурсын региональна шатын илагшадай ажалнууд Улаан-Үдэн үйлсэнүүдээгээ наяар бии болохо. Тии эгээл эрхим ажалнууд Москва хотодо Бүхэроссиин конкурсдо хабаадаха.

Авторай фото-зураг дээрээ: Новобрянска дунда нургуулиин нурагша Игорь Дубинин багшатаяа.

Буряад үнэн - Духэриг

23.06.2011

№ 24 (21821) № 24 (736)

ОЮУТАД АЖАЛ БЭДЭРНЭ

Зуна үедэ олон оюутад ба нургуулиин нурагшад ажал олоожо, худэлхэ нанаатай байна. Тии тэдэнэр Улаан-Үдэн захирагаанай залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управленин мэргэжлтэдэх хандаха аргатай.

Мүнөө эндэ 300 ваканси тухай мэдээсэл бии. Ажаллаха дуратай-шуулай нэрэ обогой бааза байгуулагданхай. Хоёр зуугаад хүн ажал бэдэрнэбди гэж мэдүүлээд байна.

Ехэнхидээ элдэбын кафе соогуур офицант, бармен гэгшэд хэрэгтэй байна. Харин олонхинь хотын үйлсэнүүдээmodo, сэсэг нуулгажа уналхада туналалсаха аргатай. Хүүгэдэй лагерьта ажаллаха дуратай-шуул вожатануудай нургуулинуудта хандаха хэрэгтэй. Иимэ нургуулинууд дээдэх дээдэх нургуулинуудай дэргэдэ бии.

Үшвэе тиихэдэ залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управлени дээдэх нургуули дүүргэгшэдэй стажировко эмхидхэнэ. Управленин мэргэжлтэд хэрэгтэй фирмэ компаниуда оложо, дээдэх нургуули дүүргэгшэдэ тэндэ стажировко гаргахая оруулха.

«Мүнгэ ехээр түлөөгүйшье haas, залуу мэргэжлтэд дүй дуршэлтэй болохо аргатай. Ажалда абааха дуратай компанинууд олдохо бээз гэж һанагдана», - гэж Улаан-Үдэн захирагаанай залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управление даагша Алдар Бальжинимаас хэлэнэ.

«ИИГЭЖЭ МҮНГЭ ОЛОДОГ БЭЛЭЙБДИ»

Анатолий Базаров, Красноярск хотын буряадуудай «Алтан Гэрэл» гэхэн үндэхэнтэнэй автономийн хүтэлбэрилэгшээ:

- Оюутан ябахада ажалладаг байгаа. Спортоор нонирходог һэнби. Тии ехэл шамбай байгаа. Дэлгүүр соогуур охранникаар ажаллахажа, долоо-найман мянга олодог һэнби.

Полина Шабаева, СПИД үбшэниие хариулаалгын республиканска түбэй пинар мэргэжлтэн:

- Нэгээдхи курсын оюутан ябахадаа, Залуушуулай политикин талаар комитеттэ волонтероор ажаллахан байнаб. Социологическа шэнжэлэлгэ хэхэдэ, ехэз нонирхолтой байгаа. Элдэбын үйлээ ябуулганууд дээрэ хүтэлэгшээр ажалладаг, нунгалтанууд дээрэ туналжа, мунгэ салин олодог байгаа. Нэгэ үедэ телевидени дээрэ хүтэлэгшээр байгаа.

Владимир Мырзак, «То, что надо!» гэхэн журналай ахамад редактор:

- Шеэ нургуулиин нурагша ябахадаа, журналистикаар нонирхооб. Ажалай олзо элдэб янзын байгаа. Харин «Информ полис» сониндо ажаллахадам, эгээл ехэз гонорар түлэдэг байгаа. 2005 ондо 5-7 мянга абадаг байгаа.

Чингис Болотов, мэдээжэ кавээнчик:

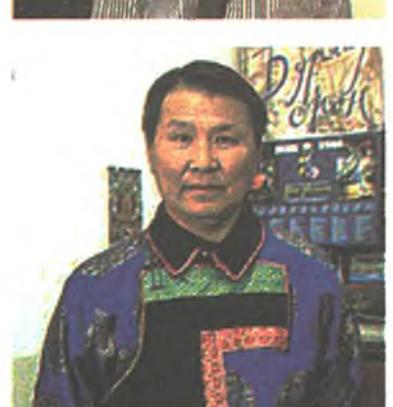
- Харуулшанааршье, спортивнаа нааданууд дээрэ судьгай туналагшааршье ажаллааб. Охранник байгааб, харин хэдэн недели ажаллаад байхадам, рекламиын менеджэрээр ажаллахыем уряа. Зундаа хүүгэдэй лагерьта ажалладаг байгааб. Мүнөө ажал бэдэржэ байнан оюутадта юун гэж хэлэхэй байнаб гэхэдэ, нэн түрүүн ерээдүйнгээ тухай һанаха байна. Ехэ мүнгэ түлөөгүйшье haas, дүй дуршэлтэй болохо хэрэгтэй. Жэшээнь, би табадахи курсын оюутан ябахадаа, Залуушуулай политикин талаар комитет соо стажировко гаража, жэл соо мунгэ салин абангүй ажаллахажа ябааб.

Баир Дамбаринчинов, ГТРК «Бурятия» гэхэн каналай хүтэлэгшээ:

- Янала ажаллааб. Дэлгүүр соо харуулшанаар ажаллааб, 70 түхэриг абадаг байгааб. Мясокомбинат дээрэ охранникаар байгааб, почто дээрэ худэллеөө.

Энэ хуудаа Эржена БАТОРОВА бэлдээб.

Авторай фото.

Байгалий залуушуулай 2-дохи форум

Форумдо хабаадагшад Хорин, Тарбагатайн, Прибайкалиин аймагуудаар яваа

Июниин 14-нөө 17 хүрэтэр Буряад Республика дотор Байгалий залуушуулай 2-дохи форум үнгэррэе. Мүнөөж эжэй хэмжээ ябуулга залуу гэр бүлэдэ зоюулагдаа. Буряад Республика залуушуулай форум хөрдохио ё

Мүнөөдэр шэмэшгүүд янаа нийт ажабайдал түхээрнэхэй. Зариманин арад зон соо мэдээжээ политигууд болонхой. Шэмэшгүүдэй дундаа эрдэмтэд, хубин хэрэг эрхилэгшэдшье бии. Большой Куналей гэж нютагай

Үдээд ажаллана. Любовь магазинда худалан. Тэдэх хоёр олон жэл соо суг хамтаа ажагуунад. Нэгээ үхижүүтэй. Харин 40 гаранхай үбгэхамгые залуу гээд нэрлэхиньшье аргагүйл. Аймагай засаг зургаанайхид жэшээтэ залуу гэр бүлэе

Хартаабхаа 20 сотко газар дээрэ таринхай. Тэрээнээ намартай худалдахаа юм. Тарбагатайн айлнууд янаа зохиодор, наинаар ажабайдалаа зохбонхой гээд форумой хабаадагшад хараа. Тийн айлшадтаа Тарбагатайн сүмэ, музей харуулаа. Тэрээндээ хараашад ехэл зохицшоогоо.

Тарбагатайнхид музей соогоо

хөөрөлдөөд тараахаяа суглараа бэшбди. Мүнөөдэр залуу бүлэнүүдтээ зориулагдахан хуули ёноной проект хараалхабди. Тийн залуу бүлэнүүдтээ гүрэнэй тэдхэмжэх хэхэгнээн Буряад Республикахи концепци байгуулагдаа юм. Гүрэнэй иимэ документнүүд залуу айлдаа тон хэрэгтэй болоно. Мүнөөдэрэй залуушуул гэр байрын талаар, бага салингай болон бусад социальна асуудалнуудай талаар ехэ ядалдана.

Ивановтон

үнгэрэгжэ байна. Мүнөөдэр манай нютаг иимээ хэмжээ ябуулгануудые үнгэрэглгын мэдээжэ талмайнуудай нэгэн болонхой. Юуб гэхэдэ, зунаа аямаа халуундаа зон дуратайгаар Байгалий эрьеед өрнэд. Ушээл дулаан болоодуй унанда шунгана, амарна.

Мүнөөж эжэй форум залуу гэр бүлэй шийдвэрлэгчийг асуудалнуудаа зориулагдаа. Россиин 20 ре-гионууд болон хари гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд эндэх хабаадалсаа. Тус форумдо залуушуулда зориулагдажаа зохбонхон гүрэнэй политикин Концепци, залуу гэр бүлэдэ гүрэнэй тэдхэмжэх хэхин талаар Буряад Республикаын Хуули, 2012-2016 онуудтаа Буряад Республикахи залуу гэр бүлэг гэхэн тусхай зорилготоа республиканскаа программа баталхаа тухай Буряад Республикаын эрдэм нуралсалай министр Алдар Дамдинов мэдүүлээ.

ТАРБАГАТАЙН ШЭМЭШЭГ АЙЛ

Хэдэн ород янатанай айлнууд 18-дахи зуун жэлдэ Сибирь руу сүлэлгээдээ эльгээгдэхэн. Эдэ урданайнгаа тахил урданайхидаа алдляар сахижяа ябахади гээд иишишээ намнуулжан түүхэтэй.

Айлшадыа Омолин хадаа дээрэ угтажа, ордой ёх заншилаар дабнатаай хилээмэр хүндэлөө. Форумдо хабаадагшад Омолин хадаанаа Сэлэнгэ мурэндийнэе хайхаан хараа.

ТҮҮХЭНЭЭ: (1872-1873 онуудай П.А.Ровинскиин этнографическая шэнжэлгэнийнүүдээ).

«Шэмэшэг эхэнэр гэр бүлэдэ ех хүндэтэй: нүхэрны тэрийнгээ үгээр ходол ябаха. Эзэн эхэнэрээ зүвшлэх ходо абажа, эзэн эрэ ажалаа ябуулдаг заншалгай. Хаа-яа олоннитын ажал хэрэгүүд тухай намгангаа зүвшлэх шэмэшэг эрэ абадаг юм. Эхэнэр хүн өөртөө бүлэгтэй мүнгэ хадагалаад байдаг. Эрэшүүгэйгөөр гансаараа үлөөд байхадаа, шэмэшэг эхэнэр ажагыгаа алдахагүй гээд нанагдана. Эрэшүүл эхэнэрнүүдтээ тон нангинаар, зөвлэнөөр хандадаг. Бээс бээдээ дурлажаа, шэмэшэг зон гэр бүлэ боловдог юм.

ЯМАР ГЭР БҮЛЭ ЖШЭЭТЭ ГЭЭД ТООЛОГОДОХОБ?

Залуушуулай гүрэнэй шэнэ политикин талаар концепци соо жэшээтэ бүлэ ямар байхаб гээд харуулдагдана. Иимээ айл 30 нааа гүйсөөдүй байхай ёнотой, айл болон үзүүмэлгын сааралтай байхай болоно. Тэдээр хоёр гү, алияа бүри олон хүүгэдтэй байхай аргатай. Эрэ эхэнэр хоёр дунда зэртгын салинтай байхай ёнотой.

Шэмэшэг айлнуудтаа форумой хабаадагшад хүрээд гараа. Айлшадтаа тарбагатайнхид янаа дулаанаар хандажаа, аягаар дүүрэн квас, улхангаар дүүрэн пирожкинуудаар угтажа хүндэлжээ.

Айлшадыа Омолин хадаа дээрэ угтажа, ордой ёх заншилаар дабнатаай хилээмэр хүндэлөө. Форумдо хабаадагшад Омолин хадаанаа Сэлэнгэ мурэндийнэе хайхаан хараа.

олохоор аргагүй байгаал хаш гээд хабаадагшадай дунда үз тараа.

Тиймэшье хаань, хүл дээрээ гараанай айл хоёр үхэртэй, кролигуудтай, гахайтай. Тээмэндэ гайхайны 16 поршонхо түреө.

Мурзинтаний гэр холо бэшэхэнэ. Гэрэй эзэн нютагай кооперативтаа хүндэлдэг, эзэн эхэнэр - магазинда. Айл нэгэ тутгалтай үнээтэй, 4 поршонхотой, тахягаар олон.

Чингисханай үеын бүтээлнүүдэе суглууланхай. Тийн үшөөл энээгүүр хэдэн зуун жэлэй саада тээ мамонт болон бусад томо амитадай янаа суглуулж, зоной үзүүмжээд табинхай. Эндэхэхэй экскурсовод сүмын толгойлоглоо Сергийн хүбүүн нютагайнгаа түүхэ тон наинаар мэдэхгүй байшоо.

ЗАЛУУ ГЭР БҮЛЭДЭ - АНХАРАЛ

Форумдо 400 делегадууд хабаадаа. Тэдэх Казахстаныа, Кыргызстаныа, Украинаа болон Россиин 10 гаран регионуудаа хабаадана гээд эрдэм нуралсалай министр Алдар Дамдинов үнгэрээн пресс-конференци дээрэ хэлээ.

«Хүүгэдэй, залуушуулай болон гэр бүлэнүүдэй уласхоорондын түү» гээж нэрээтэй автономно коммерческэ бэшэ бүлгэмэй президент Александр Плотников интервью үгээж байхадаа, иигэж хэлээ:

- Форумдо бидэ мийн лэ

Тиймэхээ гүрэн иимэ зондо тэдхэмжэх хэхэ ёнотой гээд нанагдана.

Россииин Федерациин Федеральна суглаанай Федерациин Соведэй социальна политикин болон элүүрье хамгаалгын талаар комитетэй аппарадай зүвшлэлтийн Зоя Пойманова иигэж хэлэнэ:

- Мүнөөдэрэй форумдо резолюци баталхаа хүсэлтэйбди. Хэмжээ ябуулгадаа тааруулж, залуу бүлэдэ зориуулжан концепци байгуулагдажаа байна. Республика дотор тон эхэ ажал хэгдэнэ гээшээ.

Буряад Республикаын эрдэм нуралсалай министрствын залуушуулай политикин комитетэй түрүүлэгшэ Байр Аягуро:

- Форумой һүүлээр муниципальна болон региональна хэмжээн дээрэ олон хуули ёноной документнүүд баталагдахаар хараалагдана.

Россииин залуушуулай гэр байрын комплексиуудай холбоонай президент Павел Ключников:

- Залуу гэр бүлэг ехэнхидээ гэр байрагүй байхадаа ехэ ядалдана. Мүнөөж Буряад Республика доторхи гэр байрын талаар ажалтай ехэ дүтөөр танилсааб. Ехэ үрэ дүнтэй ажал ябуулдагдаа байна гээшээ. Манай МЖК залуушуулда туналхяа зорилготойгоор эмхидхэгдэнхэй. Залуушуулда гэр барилгадань урьналамжын талаар туналхяа хэрэгтэй.

Янжама ЖАПОВА.
Авторай фото-зурагууд.

Первый канал

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.15 Т/С «СЛЕД»
19.55 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
20.55 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЕРАФИМА ПРЕКРАСНАЯ»
23.30 «НАСЛЕДНИК ЛЮБОЙ ЦЕНОЙ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 Т/С «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ». «БОРДЖИА»
01.55 «ДНЕВНИК МОСКОВСКОГО КИНОФЕСТИВАЛА»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «АЛТАЙСКИЙ САМОРОДОК. ПАНКРАТОВ-ЧЕРНЫЙ»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»

Вторник, 28

Первый канал

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.15 Т/С «СЛЕД»
19.55 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
20.55 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЕРАФИМА ПРЕКРАСНАЯ»
23.30 «СВИДЕТЕЛИ»
00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
00.50 Т/С «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ». «БЕЗУМЦЫ»
02.40 Х/Ф «ХОРОШИЙ ГОД»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «ПОЕЗД-ПРИЗРАК. ТАЙНА ЗОЛОТА КОЛЧАКА»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»

Среда, 29

Первый канал

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
11.50 «ЖКХ»
12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.15 Т/С «СЛЕД»
19.55 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
20.55 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЕРАФИМА ПРЕКРАСНАЯ»

19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ»
22.00 Т/С «БЕЖАТЬ»
23.50 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
00.50 «ВЕСТИ+»
01.10 «ОТ ПОМПЕИ ДО ИСЛАНДИИ. КТО СЛЕДУЮЩИЙ?»

Культура

11.00, 16.50, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15, 03.50 ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ
11.25 Х/Ф «БРАТСКАЯ ЛЮБОВЬ»
13.25, 03.00 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
13.55 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
14.50 «ВЕЛИКИЕ ТЕАТРЫ МИРА»
15.15 СПЕКТАКЛЬ «ОСТРОВА В ОКЕАНЕ»
16.30, 03.35 Д/Ф «ЧЕСКИ-КРУМЛОВ. ЖЕМЧУЖИНА БОГЕМИИ»
17.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ НЕЗНАЙКИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
17.20 М/Ф «КАК КАЗАКИ НА СВАДЬБЕ ГУЛЯЛИ»
17.40 Х/Ф «ЗАВТРАК НА ТРАВЕ»
18.45, 02.40 Д/С «ОСТРОВ ОРАНГУТАНОВ»
19.10 «НЕДЕЛЯ НАРОДНОГО ИСКУССТВА»
20.00 «ТАЙНЫ РУССКОГО ОРУЖИЯ»
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «ОСТРОВА»
21.45 Д/Ф «ВНУТРИ ПЛАНЕТЫ ЗЕМЛЯ»
22.35 «ЦИЦЕРОН. АФИНСКАЯ ШКОЛА»
23.05 Х/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ В КРЕНФОРД»
00.00 «И ДРУГИЕ...». АРНОЛЬД АРНОЛЬД
00.50 «СФЕРЫ»
01.30 «ИСКАТЕЛИ»
02.15 XIV МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС ИМ. П. И. ЧАЙКОВСКОГО. СПЕЦЫПУСК

Аригус

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00 М/С «ЭЙ, АРНОЛЬД»
08.25 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
08.55, 12.40 «ВСЯ БУРЯТИЯ»
09.15 «СКАМЕЙКА»
09.30 Т/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
09.55 М/С «БИТЛДЖУС»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
13.00 М/С «ГУБКА БОБ»
13.30 М/С «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.20 МУЛЬФИЛЬМ
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.15 Х/Ф «ВАСАБИ»
18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+I»
19.20 «ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ»
19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
21.00 Х/Ф «ДОЧЬ МОЕГО БОССА»
22.35 «КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ»
23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 Х/Ф «ПРЕДЧУСТВИЕ»

ТВиком

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35 Д/Ф «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
07.30 «ВКУСНО»
08.00, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.10 «ХУСЭЛ»
08.35 Т/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МАГА»
10.35 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
12.20 МУЛЬФИЛЬМ
12.40 «УТУМАТА»
13.00 Х/Ф «ЖИЗНЬ ЗАБАВАМИ ПОЛНА»
14.50 «ПРО-ОБЗОР»
15.15 «10 САМЫХ»
15.40 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
16.30 Д/Ф «ТАЙНЫ БОЛЬШОГО ЗОЛОТОГО КОЛЬЦА РОССИИ»
17.20 «КАПРИ»

Аригус

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
09.30 Т/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
09.55 М/С «БИТЛДЖУС»
10.25 Т/С «УНИВЕР»
11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
12.40, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
13.10 МУЛЬФИЛЬМ
13.30 М/С «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
14.20 «ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ»:
«БУДНИ ТУРИСТА»
14.30 «ДОМ-2. LIVE»
16.20 Х/Ф «ДОЧЬ МОЕГО БОССА»
18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+I»
19.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
21.00 Х/Ф «БУНТАРКА»
23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»

ТВиком

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
07.35 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ»
08.00 «ПРО-НОВОСТИ»
08.20, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
08.30 «В ПОГОНЕ ЗА ДРАГОЦЕННЫМИ КАМНЯМИ»
10.05 МУЛЬФИЛЬМ
10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
13.00 Х/Ф «ВТОРОЕ ДЫХАНИЕ»
15.45 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ»
16.40 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
17.40 «КАПРИ»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50 «ПОЕЗД-ПРИЗРАК. ТАЙНА ЗОЛОТА КОЛЧАКА»
13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»

18.30 «САМАРСКИЕ СУДЬБЫ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ»
19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
20.00, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
20.30 Т/С «ФАВОРСКИЙ»
22.00 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»-2»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

13.00, 02.45 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
14.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРТЬЯСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «ЛИТЕЙНЫЙ»
22.30 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»
00.35 «ЧЕСТНЫЙ ПОНЕДЕЛЬНИК»

5 канал

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10, 22.00 Т/С «МУЖСКАЯ РАБОТА»
07.55, 16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

08.00 «УТРО НА 5»
10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
11.30 Д/С «ДОБРОЕ УТРО, КАЛИМАНтан»
11.40, 13.30 Х/Ф «ЩИТ И МЕЧ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00 Т/С «БЛИЗНЕЦЫ»
23.30 «МОМЕНТ ИСТИНЫ»
00.25 Д/С «ОРУЖИЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ»

ДТВ

09.00 МУЛЬФИЛЬМЫ
11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
11.30 Д/С «ИСТОРИИ ГЕНЕРАЛА ГУРОВА»
12.00 «СОБАЧЬЯ РАБОТА»
12.30 Х/Ф «ЛЮБОВЬ.РУ»
14.30, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
15.00, 20.00 «СОСЕДИ»
15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
16.00 Т/С «ПРИСТАВЫ»
17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
18.00 Т/С «МОРСКАЯ ПОЛИЦИЯ: ЛОС-АНДЖЕЛЕС»
20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
21.30 «НАРУШИТЕЛИ ПОРЯДКА»

НТВ

09.30 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
10.30, 11.20, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.15 «СЕГОДНЯ»
11.55, 03.45 «ДО СУДА»

18.40 «ВЕЛИКАЯ КНИГА ПРИРОДЫ»
19.10 «БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ»
20.30 Т/С «ФАВОРСКИЙ»
22.00 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»-2»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

14.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА»
15.40 «ДАВАЙТЕ МИРТЬЯСЯ!»
17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
20.30 Т/С «ЛИТЕЙНЫЙ»
22.30 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»
00

КУЛЬТУРА

С11.00, 16.50, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
 11.15, 02.00 XIV МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС ИМ. П. И. ЧАЙКОВСКОГО. СПЕЦЫПУСК
 11.35, 02.50, 03.50 ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ
 11.45 Х/Ф «АДМИНИСТРАТИВНАЯ ВЛАСТЬ»
 13.30, 03.20 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
 14.00 «И ДРУГИЕ...». АЛЕКСЕЙ ГРАНОВСКИЙ
 14.30 Д/Ф «ВНУТРИ ПЛАНЕТЫ ЗЕМЛЯ»
 15.15 СПЕКТАКЛЬ «БОРИС ГОДУНОВ»
 17.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ НЕЗНАЙКИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
 17.20 М/Ф «ПРО ВСЕХ НА СВЕТЕ». «ОТЧАЯННЫЙ КОТ ВАСЬКА»
 17.40 Х/Ф «СТО ПЕРВЫЙ»
 18.50, 02.55 Д/С «ОСТРОВ ОРАНГУТАНОВ»
 19.10 «НЕДЕЛЯ НАРОДНОГО ИСКУССТВА»
 20.00 «ТАЙНЫ РУССКОГО ОРУЖИЯ»
 20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
 21.00 Р. ГАБРИАДЗЕ. «В МИРЕ ОБРАЗОВ»
 21.45 Д/Ф «ТАЙНЫ ВСЕЛЕННОЙ — ПРОСТО О СЛОЖНОМ»
 22.35 «МАРК АВРЕЛИЙ. АФИНСКАЯ ШКОЛА»
 23.05 Х/Ф «ВОЗВРАЩЕНИЕ В КРЕНФОРД»

00.00 «И ДРУГИЕ...». МИХАИЛ ЛОСКУТОВ
 00.50 Х/Ф «ОТПУСК В СЕНТЯБРЕ»
 02.25 «ЯВЛЕНИЯ И ЛЕГЕНДЫ КУЛЬТУРЫ АМЕРИКИ»

АРИГ УС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
 08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
 09.30 Т/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
 09.55 М/С «БИТЛДЖУС»
 10.25 Т/С «УНИВЕР»
 11.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
 12.40, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 13.10 МУЛЬТИФИЛЬМ
 13.30 М/С «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБОТА-ПОДРОСТКА»
 14.00, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
 14.20 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ»
 14.30 «ДОМ-2. LIVE»
 16.00 Х/Ф «БУНТАРКА»
 18.00, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ»
 18.30, 20.30 Т/С «ЗАЙЦЕВ+1»
 19.20 «АФИША»
 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 21.00 Х/Ф «ЗАМЕРЗШАЯ ИЗ МАЙАМИ»
 22.25 «КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ»
 23.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
 01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
 06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»

Четверг, 30**Первый канал**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
 10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
 10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
 11.50 «ЖКХ»
 12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
 13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
 14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
 15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
 15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
 16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
 16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
 17.50 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
 19.15 Т/С «СЛЕД»
 19.55 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
 20.55 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 22.30 Т/С «СЕРАФИМА ПРЕКРАСНАЯ»
 23.30 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
 00.30 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
 00.50 Д/Ф «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ». «THE DØØRS: WHEN YØU ARE STRANGE...»
 02.25 Х/Ф «ХЕЛЛБОЙ: ПАРЕНЬ ИЗ ПЕКЛА»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
 10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
 11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
 12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
 12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
 12.50 «ВОЗВРАЩЕНИЕ. ЭДУАРД ХИЛЬ»
 13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
 16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
 17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
 18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»

Пятница, 1**Первый канал**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 «НОВОСТИ»
 10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
 10.40 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!»
 11.50 «ЖКХ»
 12.45 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
 13.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
 14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
 15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
 15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
 16.20 «ХОЧУ ЗНАТЬ»
 16.50 Т/С «ОБРУЧАЛЬНОЕ КОЛЬЦО»
 17.50 «ЖДИ МЕНЯ»
 19.20 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
 20.10 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!»
 21.00 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 22.30 Т/С «СЕРАФИМА ПРЕКРАСНАЯ»

07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00- «НОВОСТИ ДНЯ»
 07.35 «БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ»
 07.50, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
 08.00 «ПРО-НОВОСТИ»
 08.35 Д/Ф «СОБАЧИЙ ПАТРУЛЬ»
 10.05 МУЛЬТИФИЛЬМ
 10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
 13.00 Х/Ф «ЛЮБОВНАЯ ЛИХОРАДКА»
 15.15 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ»
 16.10 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
 16.30 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
 17.30 «КАПРИ»
 18.30 «ГОРОДА МИРА»
 19.00 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
 20.25 Т/С «СЕЗОН ОХОТЫ»
 22.00 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
 00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

АРИГ УС

07.00 «НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ»
 08.00, 09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 08.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
 09.30 Т/С «ТАСМАНСКИЙ ДЬЯВОЛ»
 09.55 М/С «БИТЛДЖУС»
 10.25 Т/С «УНИВЕР»
 11.30 Х/Ф «ЗАМЕРЗШАЯ ИЗ МАЙАМИ»
 12.25 «КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ»
 13.35 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
 01.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
 06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»

19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»
 21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
 22.00 Т/С «БЕЖАТЬ»
 23.50 «ПОЕДИНОК»
 00.50 «ВЕСТИ+»
 01.10 «ТАЙНА ВЛАСТЬ ГЕНОВ»
 02.00 «ПРОФИЛАКТИКА»

Культура

11.00, 16.50, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
 11.15, 02.00 XIV МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС ИМ. П. И. ЧАЙКОВСКОГО. СПЕЦЫПУСК
 11.35, 02.50, 03.50 ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ
 11.40 Х/Ф «ГЕНИАЛЬНАЯ ГОЛОВА»
 13.35, 03.20 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
 14.05 «И ДРУГИЕ...». МИХАИЛ ЛОСКУТОВ
 14.30 Д/Ф «ТАЙНЫ ВСЕЛЕННОЙ — ПРОСТО О СЛОЖНОМ»
 15.15 СПЕКТАКЛЬ «РОМЕО И ДЖУЛЬЕТТА»
 16.20 Х/Ф «СКАЗКА ЕГО ЖИЗНИ»
 17.00 М/Ф «ПЕРВАЯ СКРИПКА». «ВАЛИДУБ»
 17.40 Х/Ф «СТО ПЕРВЫЙ»
 18.50, 02.55 Д/С «ОСТРОВ ОРАНГУТАНОВ»

19.15 «НЕДЕЛЯ НАРОДНОГО ИСКУССТВА»
 20.00 «ТАЙНЫ РУССКОГО ОРУЖИЯ»
 20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
 21.00 Д/Ф «НЕИЗВЕСТНЫЙ СВИРИДОВ»
 21.45 Д/Ф «СОЛНЦЕ»
 22.30 «БЛАЖЕННЫЙ АВГУСТИН. АФИНСКАЯ ШКОЛА»
 22.55 Х/Ф «УДИВИТЕЛЬНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
 00.00 «И ДРУГИЕ...». НИКОЛАЙ ЦЕРЕТЕЛИ
 00.50 Х/Ф «НЕ СТРЕЛЯЙТЕ В БЕЛЫХ ЛЕБЕДЕЙ»
 02.25 «ЯВЛЕНИЯ И ЛЕГЕНДЫ КУЛЬТУРЫ АМЕРИКИ»

06.30 «ЗУРХАЙ»
 06.35, 12.45, 20.00, 23.30, 02.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
 07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
 07.35 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
 08.00 «ПРО-НОВОСТИ»
 08.25, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
 08.35 Д/Ф «КУЛЬТУРНЫЙ ШОК»
 10.05 МУЛЬТИФИЛЬМЫ
 10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
 13.05 Х/Ф «КО МНЕ, МУХТАР!»
 14.30 «ГОРОДА МИРА»
 15.00 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ»
 16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
 16.25 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»

19.15 «ПРИНЦЕССА ДИАНА. ПОСЛЕДНИЙ ДЕНЬ В ПАРИЖЕ»
 01.20 Х/Ф «МАЛЕНЬКАЯ МИСС СЧАСТЬЕ»
 03.15 Х/Ф «ИДЕАЛЬНЫЙ МУЖЧИНА»

«РОССИЯ»

06.00 «УТРО РОССИИ»
 10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
 11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
 12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
 12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
 12.50 «ВОЗВРАЩЕНИЕ. ЭДУАРД ХИЛЬ»
 13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
 16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
 17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
 18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»

23.30 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
 22.00 ФЕСТИВАЛЬ «ЮРМАЛА»
 23.55 Х/Ф «ПРИГОВОР»
 01.50 Х/Ф «ХОЛОДНАЯ ДОБЫЧА-2»

11.00, 16.50, 20.30, 00.35 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
 11.15 XIV МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС ИМ. П.И. ЧАЙКОВСКОГО. СПЕЦЫПУСК
 11.35, 02.50, 03.50 ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ
 11.45 Х/Ф «СВИДАНИЕ»
 13.40, 03.20 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
 14.05 «И ДРУГИЕ...». НИКОЛАЙ ЦЕРЕТЕЛИ
 14.35 Д/Ф «СОЛНЦЕ»
 15.15 СПЕКТАКЛЬ «РОМЕО И ДЖУЛЬЕТТА»
 17.00 М/Ф «СКАЗКА ЗА СКАЗКОЙ». «МЕТАМОРФОЗА»

06.00 «УТРО РОССИИ»
 10.05 «С НОВЫМ ДОМОМ!»
 11.00 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
 12.00, 15.00, 17.00, 21.00 ВЕСТИ
 12.30, 15.30, 17.30, 21.30 «ВЕСТИ БУРЯТИЯ»
 12.50 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР»
 13.50 Т/С «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
 16.05 Т/С «ЕФРОСИНЬЯ. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
 17.50 Т/С «ВСЕ К ЛУЧШЕМУ»
 18.55 Т/С «ИНСТИТУТ БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
 19.55 «ПРЯМОЙ ЭФИР»

07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 23.00, 02.00- «НОВОСТИ ДНЯ»
 07.35 «БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ»
 07.50, 21.25 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
 08.00 «ПРО-НОВОСТИ»
 08.35 Д/Ф «СОБАЧИЙ ПАТРУЛЬ»
 10.05 МУЛЬТИФИЛЬМЫ
 10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
 13.00 Х/Ф «ЛЮБОВНАЯ ЛИХОРАДКА»
 15.15 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ»
 16.10 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
 16.30 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
 17.30 «КАПРИ»
 18.30 «ГОРОДА МИРА»
 19.00 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
 20.25 Т/С «СЕЗОН ОХОТЫ»
 22.00 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
 00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»

19.15 «ПРИНЦЕССА ДИА

ТИВИКОМ

06.30 «ЗУРХАЙ»
 06.35, 12.45, 20.00 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
 07.00, 09.30, 12.15, 19.30, 21.30, 00.40, 03.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
 07.35 «РАДАР-СПОРТ»
 08.00 «ПРО-НОВОСТИ»
 08.25, 21.25 «Городские истории»
 08.35 Д/Ф «ТАЙНЫ ДРЕВНОСТИ»
 10.05 МУЛЬТИФИЛЬМЫ
 10.30 Т/С «СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ»
 13.05 Х/Ф «АЛМАЗЫ ДЛЯ МАРИИ»
 14.30 «ЗНАМЕННЫЕ ГАЛЕРЕИ МИРА»
 15.00 «ЗВЕЗДЫ ЗАЖИГАЮТ»
 16.00 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
 16.30 Т/С «НА ПРЕДЕЛЕ. ГРУППА «АНТИТЕРРОР»»
 17.30 «КАПРИ»
 18.30 «ХИТ-ПАРАД ИНТЕРЬЕРОВ»
 19.00 «ВЕСТНИК НХ»
 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»

22.00 Х/Ф «ПОКРОВСКИЕ ВОРОТА»
 01.10 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ»
 03.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 Х/Ф «КАК Я ВСТРЕТИЛ ВАШУ МАМУ»
 06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
 07.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУЛЬТИШЕК»
 07.30, 16.30, 19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
 08.00 Х/Ф «АМАЗОНКИ»
 09.00, 13.30, 18.30 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
 09.30 Т/С «МЕТОД ЛАВРОВОЙ»
 10.30 Х/Ф «ОГРАБЛЕНИЕ ПОИТАЛЬЯНСКИ»
 12.30 НОВОСТИ
 14.00 М/С «СОНИК ИКС»
 14.30 М/С «ПИНКИ И БРЕЙН»
 15.00 М/С «ЧТО НОВЕНЬКОГО, СКУБИ ДУ?»

15.30 «ЕРАЛАШ»
 17.30 «ГАЛИЛЕО»
 20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
 21.00 Х/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ И СОЛОВЕЙ-РАЗБОЙНИК»
 22.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
 23.30 Х/Ф «ВОЙНА ЧАРЛИ УИЛСОНА»

01.20 Х/Ф «БАБНИК»
 03.10 Х/Ф «ИСКУПЛЕНИЕ»

НТВ

09.30 «ИСТОРИЯ ВСЕРОССИЙСКОГО ОБМНАНА. ВЫХОД ЕСТЬ!»
 10.30, 16.30, 19.30 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 11.20 «СПАСАТЕЛИ»
 11.55 «ДО СУДА»
 13.00, 14.30 «СУД ПРИСЯЖНЫХ»
 17.30 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
 20.30 Т/С «ЛИТЕЙНЫЙ»
 22.30 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА»

00.20 «ПЕСНЯ ДЛЯ ВАШЕГО СТОЛИКА»
 01.35 Х/Ф «ЭВАН ВСЕМОГУЩИЙ»
 03.20 Х/Ф «ПОСЛЕДНИЙ ВЫХОД»

5 КАНАЛ

07.00, ЧАС»
 07.10, 22.00 Т/С «МУЖСКАЯ РАБОТА-2»
 07.55, 16.00, 19.00, 21.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
 08.00 «УТРО НА 5»
 10.25, 21.00 Д/С «КРИМИНАЛЬНЫЕ ХРОНИКИ»
 11.30, 13.30 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЭЛЕКТРОНИКА»
 17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
 20.00 Т/С «БЛИЗНЕЦЫ»
 01.50 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ ПИРОГ»
 03.30 Х/Ф «ВСЕ РЕШАЕТ МГНОВЕНИЕ»

ДТВ

09.00 МУЛЬТИФИЛЬМЫ
 11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
 11.30 Д/С «ИСТОРИИ ГЕНЕРАЛА ГУРОВА»
 12.00 «СОБАЧЬЯ РАБОТА»
 12.30 Х/Ф «БЕЗ ОСОБОГО РИСКА»
 14.05, 22.30 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ»
 14.30, 19.30 «ВНЕ ЗАКОНА»
 15.00, 20.00 «СОСЕДИ»
 15.30, 19.00, 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»
 16.00 Т/С «ПРИСТАВЫ»
 17.00 Т/С «CSI: МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ НЬЮ-ЙОРК-5»
 18.00 Т/С «МОРСКАЯ ПОЛИЦИЯ: ЛОС-АНДЖЕЛЕС»
 20.30 «СУДЕБНЫЕ СТРАСТИ»
 21.30 «НАРУШИТЕЛИ ПОРЯДКА»
 00.30 Х/Ф «ЛОВЕЦ СОЛНЦА»
 03.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»

Суббота, 2
ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.50, 07.10 Х/Ф «МУЖ СОБАКИ БАСКЕРВИЛЕЙ»
 07.00, 11.00, 13.00 «НОВОСТИ»
 08.20 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
 09.10 «ДИСНЕЙ-КЛУБ»
 10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ»
 10.40 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
 11.15 «СМАК»
 11.55 «ВКУС ЖИЗНИ»
 13.15 Т/С «СЕМЕЙНЫЙ ДОМ»
 16.20 «ЕРАЛАШ»
 16.55 «ПОСЛЕДНЯЯ ШУТКА ГРИГОРИЯ ГОРИНА»
 17.50 Х/Ф «УРОКИ ОБОЛЬЩЕНИЯ»
 19.50 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
 20.50, 22.15 «МИНУТА СЛАВЫ»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 00.00 «КВН». ПРЕМЬЕР-ЛИГА»
 01.30 «ДНЕВНИК МОСКОВСКОГО КИНОФЕСТИВАЛА»
 01.40 ЦЕРЕМОНИЯ ЗАКРЫТИЯ 33-ГО МОСКОВСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛА
 02.35 Х/Ф «КОЛДУНЬЯ»

«РОССИЯ»

07.05 Х/Ф «УЛИЦА ПОЛНА НЕОЖИДАННОСТЕЙ»
 08.30 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
 09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
 09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
 09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
 09.50 «СУББОТНИК»
 10.30 «ГОРОДОК»
 11.05 «НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕРСЕК»

12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
 12.50 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
 13.20, 15.30 Т/С «СЕМЕЙНЫЙ ОЧАГ»
 17.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
 18.55 ШОУ «ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ»

19.55, 21.40 Х/Ф «САМАЯ СЧАСТЛИВАЯ»
 21.00 «ВЕСТИ В СУББОТУ»
 00.10 Х/Ф «ВАША ОСТАНОВКА, МАДАМ!»
 02.05 Х/Ф «ВТОРОЙ В КОМАНДЕ»

КУЛЬТУРА

11.00, 02.50 ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ
 11.10 «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ»
 11.40 Х/Ф «ЖДИТЕ ПИСЕМ»
 13.15 «ЗАМЕТКИ НАТУРАЛИСТА»
 13.45 Х/Ф «ПРОПАЛО ЛЕТО»
 15.05 Д/Ф «ПРИЗРАК ЕВРОПЫ»
 15.30, 02.55 Д/Ф «ОТЧАЯННЫЕ ДЕГУСТАТОРЫ ОТПРАВЛЯЮТСЯ... ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ»
 16.30 ТОРЖЕСТВЕННОЕ ЗАКРЫТИЕ XIV МЕЖДУНАРОДНОГО КОНКУРСА ИМ. П.И. ЧАЙКОВСКОГО. ГАЛАКОНЦЕРТ. ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ БОЛЬШОГО ЗАЛА КОНСЕРВАТОРИИ
 18.40 Д/Ф «ВОЗРОЖДЕННЫЙ ШЕДЕВр. ИЗ ИСТОРИИ КОНСТАНТИНОВСКОГО ДВОРЦА»
 19.35 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
 20.20 СПЕКТАКЛЬ «ГОСПОДА ГОЛОВЛЕВЫ»
 22.55 Х/Ф «АННА И КОМАНДОР»
 00.20 «ВЕЛИКИЕ РОМАНЫ XX ВЕКА»
 00.45 «КОРОЛИ ПЕСНИ». ДЖ. ГАРЛЕНД
 01.45 Д/Ф «КАББАЛА В КАБУЛЕ»
 02.35 М/Ф «ДОГОНИ-ВЕТЕР»

08.00, 09.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 08.30, 19.45 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»
 08.50 «АФИША»
 09.30 350-ЛЕТИЮ ДОБРОВОЛЬНОГО ВХОЖДЕНИЯ БУРЯТИИ В СОСТАВ РОССИИ ПОСВЯЩАЕТСЯ: «ПЕСНИ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ»
 09.40 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
 10.30 «МУНГЭН СЭРГЭ»
 11.00 «ЖЕНСКАЯ ЛИГА»
 11.30 «ШКОЛА РЕМОНТА»
 12.30 «ЕШЬ И ХУДЕЙ»
 13.00 «МЕНЯ НЕ ЛЮБЯТ РОДИТЕЛИ»

14.00 «СОМЕДИ WOMAN»
 15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ»
 16.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ»
 17.00 «ЗОЛОТИЕ»
 19.00 Т/С «УНИВЕР»
 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
 20.00 Х/Ф «ПАРЛЬ «РЫБА-МЕЧ»
 22.00 «КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ»
 23.20 «ПЕСНИ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ»
 23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ»
 00.50 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА»
 01.00 «ХУ ИЗ ХУ»
 01.30 Х/Ф «ПАДШИЙ»

ТИВИКОМ

06.30, 08.25, 09.25, 10.25, 11.25, 17.25, 18.25, 19.25, 20.25, 22.50, 00.25 «ЗУРХАЙ»
 06.35, 09.30, 12.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ»
 07.00, 09.00, 12.00 «НОВОСТИ ДНЯ»
 07.35 «БОН АППЕТИТ»
 07.55, 21.50 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»
 08.10 М/С «ТРАНСФОРМЕРЫ»
 09.50 Д/Ф «ТАЙНЫ БОЛЬШОГО ЗОЛОТОГО КОЛЬЦА РОССИИ»
 10.30 Х/Ф «БОГАЧ, БЕДНЯК...»
 1 C.

12.50 Т/С «ФАВОРСКИЙ»
 14.20 Т/С «СЕЗОН ОХОТЫ»
 16.15 «УТИМАТА»
 16.35 II МЕЖДУНАРОДНЫЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ «ГОЛОС КОЧЕВНИКА-2010»
 18.30 «ТАЙНЫ ДРЕВНОСТИ»
 19.30 «ВКУСНО»
 20.00 Х/Ф «МИМИНО»
 22.00 Х/Ф «РАСПЛАТА-2»
 00.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ»

СТС «БАЙКАЛ»

06.00 М/С «МИР ПОСЛЕ МИРА»
 08.00 М/Ф «ЗОЛУШКА»
 08.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
 08.30, 16.00 «ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ»
 09.00, 14.00 «ЕРАЛАШ»
 11.00 «МОЯ СЕМЬЯ ПРОТИВ ВСЕХ»
 12.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
 16.30 «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
 17.00, 19.00 «Б КАДРОВ»
 17.30 Т/С «МОСГОРСМЕХ»
 19.30 Х/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ И СОЛОВЕЙ-РАЗБОЙНИК»
 21.00 Х/Ф «ПОМЕНЯТЬСЯ МЕСТАМИ»
 23.15 Х/Ф «АДРЕНАЛИН»
 00.50 Х/Ф «СТАРИКАМ ТУТ НЕ МЕСТО»
 03.30 Х/Ф «ЖИВЫЕ»

НТВ

06.05 «АЛТАРЬ ПОБЕДЫ. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ГРАНИЦА»
 07.05 Т/С «СПЕЦГРУППА»
 09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 09.20 «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»
 09.45 «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ»
 10.20 «ВНИМАНИЕ: РОЗЫСК»
 11.20 «ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!»
 11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК»
 13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС»
 13.00

14.20 Т/С «ЗНАКИ СУДЬБЫ»
 16.05 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...»
 17.20 «РАЗВОД ПО-РУССКИ»
 18.20 «ОЧНАЯ СТАВКА»
 19.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
 20.25 «ПРОФЕССИЯ — РЕПОРТЕР»
 20.55 «ПРОГРАММА МАКСИМУМ»
 22.00 «РУССКИЕ СЕНСАЦИИ»
 22.55 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ»
 23.55 «ПОСЛЕДНЕЕ СЛОВО»
 01.00 «ЧЕТА ПИНОЧЕТОВ»
 01.40 ЧЕМПИОНАТ МИРА ПО ФРИСТАЙЛ-МОТОКРОССУ
 02.25 Х/Ф «ЧЕСТНАЯ ИГРА»

5 КАНАЛ

07.00 МУЛЬТИФИЛЬМЫ
 09.40 Х/Ф «ПОГРАНИЧНЫЙ ПЕС АЛЫЙ»
 11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
 11.10 М/Ф «ПЕС В САПОГАХ»
 11.30 Х/Ф «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПЕТРОВА И ВАСЕЧКИНА, ОБЫКНОВЕННЫЕ И НЕВЕРОЯТНЫЕ»
 14.10 Т/С «ЧЕТЫРЕ ТАНКИСТА И СОБАКА»
 19.45 Т/С «МОЛОДОЙ ВОЛКОДАВ»
 01.20 Х/Ф «РЕЙД УЛЬЗАНЬ»
 03.15 Х/Ф «БРАТСТВО КАМНЯ»

ДТВ

09.20 Т/С «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ»
 11.00 «ТЫСЯЧА МЕЛОЧЕЙ»
 12.20 Х/Ф «КРЕПОСТЬ»
 14.20, 15.20 Т/С «ЕВЛАМПИЯ РОМАНОВА. СЛЕДСТВИЕ ВЕДЕТ ДИЛЕТАНТ»
 16.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
 17.30 Х/Ф «ВА-БАНК»
 19.30 Х/Ф «ВЕДЬМА (ВИЙ: ВО ВЛАСТИ СТРАХА)»
 21.30 Х/Ф «ЩУПАЛЬЦА»
 23.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ»

5 КАНАЛ

07.00 Д/С «ВАРВАРЫ ТЕРРИ ДЖОНСА»
 07.55 Д/С «ДОБРОЕ УТРО, КАЛИМАНтан»

Эртэурда сагта Сэлэнгэ мурэнэй адагта, Ангара мүрэндэ шудхадаг гол горхонуудай захиын хадануудтаа гол бадаржа байдаг байгаа. Нэгтэг тэндэ газар ехээр хүдэлбэ, тийгээд тэрэнхээ боложо, газар сүмэржэ, нуур бии болбо. Тэрэ нуурые Байгаль нуур гэжэ нэрлэбэ. Мүнөө Байгальда шудхадаг Ангараий эхийн Дээдэ-Ангара гэжэ, Байгаль нуурхаа гардаг мурэнине Доодо-Ангара гэжэ нэрлэжэ байдаг.

Тэрэ Байгаль нуурая хизаарта Бэдэ гэжэ улад зон нуужа байгаа. Дээдэ изагууртай нэг хүн Энэдхэгээ Түбэд орон ерэжэ, Буддын түрээн түмэр бэшэн жэлхээ хойшио 835-дахи ондо тэндэ хаан болон үргэгдэбэ. Тэрэ хаан Хүзүүн Сандалита гэжэ алдаршанаан бэлэй.

Удаань Чингис хаанай нүгшэхэдэ, долоон хүбүүтэй Үгэдэй гэгэш 1228 ондо Хитад, Монголой

хан болобо. Тэрэнэй нүгшэхэдэ, ехэ хүбүүн Хүлэг засаг түрье эзэлбэ. Тэрэнэй дүү хүбүүн Хүдэн гээш 1234 ондо хаан түрье эзэлбэ, тийгээд Сажаагай ехэ бандида Гунга Жалсан болон Пагба лама гэхэ мэтийн 1244 ондо Түбэднээ залажа асараад, Монгол орондо Буддын шажан дэлгэрүүлбэ.

Тэрэ бандида лама монгол үзэг бэшэг зохёөн байна. Хаан бол бол Уй ба Цзан гэжэ нюотагудай харьягдание бандидаан албата болон эрхшүүлбэ. Тэрэнэй нүгшэхэдэ, Мүнхэ гэгэш 1252 ондо хаан шэрээдэ нууба. Тэрэ Түбэдэй лама Гарма багшын залаба. Мүнхэ хаанай нүгшэхэдэ, Хубилай сэсэн 1260 ондо хаан болобо. 1264 ондо эхилжэ, Бээжэн хото, хамтадаа дүрбэн ехэ хотые байгуулба. Түбэдэй Пагба лама Лодой Жалсан гээшныен залажа, шажан дэлгэрүүлбэ. Энэ уедэ Алтан шэрээтэ хаанай арбан наймадахи Додори-хуланчин хадаа Буддын 1215 ондо (Христосой 254 ондо) модон нохой жэлдэ түрэбэ. Тэрэ үедэ Буддын номлолой Банханшагжа гэжэ нэртэй нэг судар олдово. Тэрэнине хaanанд тахил болгон үргэбэ, тийгээж Буддын шажанай эхин табигдаба. Тэрэнэй табадахи үеин хaan Сронзон Гомбо гээшэ Буддын 1590 ондо (Христосой 629 ондо), шорой үхэр жэлдэ түрэбэ. Тэрэ хaan түрээс номшолон тэдхээд, өөрынгээ албатаннаа Тувами Самбуувада гээшныен арбан зургаан нүхэдтэйн Энэдхэг орондо эльгээбэ. Тэдэнэр Буддын шажанай журамын нуралсажа ерээд, түбэд үзэг зохёожо, өөрийн хэлэн дээрэ Буддын номуудые оршуулж, шажан дэлгэрүүлбэ.

Тэрэнэй удаа Буддын 2005 ондо (Христосой 1043 ондо), үнан морин жэлдэ Энэдхэгэй бандида Атиша бодгын Түбэд орондо залажа, Буддын шажанийн урдынхиаа үлүү ехээр зальбаран дэлгэрүүлбэ.

Дээрэ дурдагданаан Бүртэ-Шонын изагуурай арбан гурбадаахи үеин Бодонсор гээшэнээс Боржигин обогтон эхилжэ, Онон голгоор нюотажжаба. Тус обогийн арбадахи үеин Есүгэй баатар гэгшигийн бүлэгдээдээ Буддын 2123 оной (Христосой 1162) үнан морин жэлдэ Тэмүжэн гэжэ хүбүүн түрэбэ. Арбан найман наандаа тэрэ Бэдэ уласай хаан болобо. Тэрэ сагтаа нэгэ тэбхэр шулупн дээрэ үзэхэлэнтэ гоё үнгээтий шубуун чин-гир, чин-гир гэжэ дуугаржа байхадан, тэрэ шулупн хахаржа, хас эрдэнийн шулупн тамга гараан юм. Тийгээж хүсэн түгэлдэр тэнгэри заяатай Чингис хаан гэжэ алдаршаба. Тэрэ хaan Хэрлэн голийн хүбөөдэ нуудаг байгаа. Тийгээд Манжа, Хитад болон Түбэд оронуудые оруулба, 45 наандаа Түбэдэй Сажаа бандида Дагба Жалсан гэжэ лама да элшэ эльгээжэ, бэлэг барiba. Өөрынгээ энэ ба хойто наанай ламанарые Буряад-Монгол орондо эльгээжэ, Буддын шажан дэлгэрүүлхье айладхаба, түбэд ламанарые албанаа гаргажа,

Монголой 16 хаадуудай үедэ Дайчин гурэн гэжэ нэрлэгдэдэг болоод, Хитадта Монголой түрүүшүн түрэ байгуулнаан хан Дайчин Гумбуу гэжэ нэрлэгдэхэн байха юм. Тэрэнхээ хойто Дайчин гурэн

Буряад ороной Rossi гүрэнэй буридэлэе орохоор 350 жэлэй ойдо

наашань асаржа, Буддын шажанай эхи табиба. 66 наан хүрэтэрэе Сибириин ороной хаадые, Европо хүрэтэхийн газар нюотагуудые мэдэлдээ оруулба. Мэдэлдээ оруулнаан нюотагуудай Чагатай ба Жуучи гэжэ ехэ хүбүүдээ ахамад болгон нуулгаад, өөрийн изагуурай албата душэн түмэн Бэдэ улад зондо дээдэ хүндэтэ Хүхэ Монгол гэжэ нэрэ үгэбэ. Энэ нүн, гол гэхэн үгнүүд болоно, намайдахажа, хүсээ үргэжэ, сэхэ ябаан улад зон гэжэ магтаан нэрэ бэлэй.

Удаань Чингис хаанай нүгшэхэдэ, долоон хүбүүтэй Үгэдэй гэгэш 1228 ондо Хитад, Монголой

гэжэ нэрлэгдээ. Энэ хаан Тогоон Түмэр хаанай жэrmэсэн (түрхэ) хатание абаан юм. Тэрэнхээ түрээн хүбүүн монгол янатай, хитад нэртэй Дайчин Зунлуу хаан бэлэй. Энэ хаан Түбэдэй бодоо Зонхобо Лубсан Дагба гэжэ ламаад залал айладхаба. Өөрийнгээ шаби Жэмцэн Соржа гэгшигээ эльгээн гэдэг. Тэрэн түрэл дамжажа, Жанжаа хутагтаа гэжэ муноо хүрэтэр хаанай лама байдаг. Тэрэ бодоо Зонхобо гэжэ ламаан Түбэд салатаа орондо түрээд, Амдо гэжэ нюотагтаа Буддын 2318 (Христосой 1357) оной гал тахяа жэлдэ буддын шажанай эхи табиан байна. Галдан гэхэ мэтэ

Шираф-Нимбу ХОБИТУЕВ

сэргэгтэйгээ Мүгдэн хото ошожо, Манжын 1-дэхи Дайчин хаандаа Чингисэй хас эрдэниин тамга тушаажа, мэдэлээ үгэбэ. Тэрэ үедэ Халха Монголой арад зон өөрийн

ноёд сайдай мэдэлдэ байнаан зандаа нэн. Байгалье тойрожно үүнчлийн хори буряадууд Ородой оржээ сагаан хаанай мэдэлдэ оржээ хилбэ.

Тогоон Түмэр хаанай хүбүүн Бэлгитэхээ Лэгдэн баатар хүрэтэр Чингисэй боржигон изагууртаа 19 өөлэд янатан 2 хаадтайгаа хамтаа Монголой эрхэ мэдэлдэ ороон болоно, тэдэ бүгэдээрэе Буддын шажантай болонон, олонхинь Барас хотодо үүнчлийн байгаа.

Хоринин буряадуудай гэхэн нэрээ Хоридойоо уг залгамжланаан отог обогуудай нэрэ болохо юм. Тэрэ 11 обогье нэрлэбэл: галзузуд, хуасай, харгана, хүбүүд, батанай, шарайд, бодонгууд, худай, сагаан, гушад, хальбин болоно.

Дурдагданаан тайжын нюотагын Эргүнэ (муноонэй Аргунь) голийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн үүрийн байгаа. Тэрэн нүнөө Хуандуй гэжэ нэрлэгдэдэг, тус тайжын үүрийн мүнөө хүрэтэр бини юм. Тайжа зарим үедэ тэндэхээ наашаа Онон гол, Хүхэльбын хүбшэ шадар, Ага болон Тура гэжэ горхонуудаар нүүжэ үүдаг байгаа. Тэрэн албат 11 отогийн зүүн гартахи Улирэнгэ голийн ү

Мүнөө зүн Буряад ороной Rossi гүрэндэй найн дураараа орохоор 350 жэлэй ойн байнаар үнгэртэгдэхэн. Урда сагта Русь гүрэн Агууех Монгол Уласай мэдэлдэй байна. Мүнөө үеийн түүхэн эрдэмтэдэй башэнэй ёоор, Русь Баруун Европын халхалан аршалаа баша, харин монголнууд Русие ехэх хүсэгэй болонон мусульман гүрэнүүдэй аршалаад, үүлдэн бүхы Азиин арадуудые Баруун Европын сэргшэдэй аршалжа, Америкин индейцүүдэй хуби занаяа дабтажа харгылаа абарбан гэж башедэг.

ТЭНГИС, МУН ГОЛ - тулга болохо нэрэнүүд

Агууех Монгол олон хэлэг боложоо хандараад, дундаа дайлалдажа, бээс бээс хюдажа байхаа үедэ, хүн зоноор олон, монголнуудай хүсөөр ехэ болонон Русь гүрэн зүүн тээшээ ургажа захалхадаа, тэдэнэй сэргшэд, тэдэнээр суг хамтаа өржэн элдэб олон дээрмэшэд, алууршад, Ураал хадын саадаа тээ байнаар арадуудые ехэ зобоонон байгаа.

Монголнууд соохоо эгээн түрүүн тэдэнээр эхирэд-монголнууд тэмсэх баатай болоо. Эхирэдүүдэй Енисей киргизүүд (мүнөө хакасууд гэгдэдэг) бураг яхээ нээрлэдэг байнаар, тэдэнээр ородуудаанын ажана, бурын - братын гэжэ нээрлэхэн, тэндэнээр мүнөө Братск гэж хото бий болонон. Бура, бури гэжэ үгэнүүд тюргээ хэлэн дээр шонье нээрлэдэг, ордоод - серый гэхэн үхдатай, буяад хэлэн дээрээ бороо - серый гэнэ, саашаа борсой - сероватый, бүртэгээ байгаад наалбардаг. Олон тоодо тэрэн тюргээ хэлэн дээрээ бураг болоно. Тийхэдээ энэ эхирэд - монголнуудай нюусаа нэрэн Байгаль далай шадар байнаар бүхы олон монгол отогуудаа нээрн боложоо, ордуудай хүсөөр буунаан болоно.

Юундээ тийгээж эхирэдүүдэй нээрлэдэг байнаар Матвей Хангалов эрдэмтэй ийгээж ойлгуулна. Тэрэ үедэ ганса булагадууд, эхирэдүүд хандаржа нааланы Агууех Монгол Уласай монголнууд соохоо Чингис хааны ёоор сэргэгээ хүреэндэй байнаар, зэгээт агаагууяар сэргээх норион зандаа байнаар гэнэ. Зэгээт абын үедэ монголнууд шонын үргэгүүд шэнгээр ехэ-эхэ дайдаа ажана, зосоон тудаан ан арьяатан, хүн зон хуу зөөрний болодог дээрэнээ, тойроод байнаар арадуудаа эхирэдүүдэй ехэ айдаг, шононуудаа гэжэ нээрлэдэг байнаар.

Дэлхэй дээр шононоо сэсэн ухаатай, шэн зоригтой арьяатан угы гэдэг. Шононуудай үргэлгээд яхадаа, харгы дээрэнээн бултаа зугадажа, хоргодож арилдаг, хандагайши, баагайши, эрээн гүрөөнэн байгаашье хаа.

Тийгээд баан монголнуудай уг изагуурай иймээдэг домог бин: «Огтор угы Хүсээхэйтэй Хүхэ Мүнхэ Тэнгэрийнэ Ехэ Гал буужа, тэрэ гол соохоо Хаан Бүргэд ехэ шубуун түрэжэ, тэрэ Бүргэднээ шононуудаа гаража, шононуудаа монголнуудаа эхитэй болонон гэдэг. Тиймээшээ шоно - монголнуудай төтөм, эсэгэ, эхэ арьяатан дээрэнээ, нэрыен сэхэ дурдадаггүй, хэлэдэггүй, нуюжа, дадалжа, боро, борхой, бүртэгээ хэлэдэг байнаар.

Тийхэдээ бидэ, буяад-монголнууд, иймэ хатуу, ехэ нэрэтайшие хаа, энэмийн манай нюуса, нэрэмийн болоно. Үнэн нэрэмийн гэхэдэ, монгол хя юм. Энэ ехэ нонин, гүнзэгүүд яхадаа угы, хоёр угзэхэе

эхитэй: Мун - истинный, настоящий, действительный. Жэшэнэй: мун бээс бээлхэ - принимать свой настоящий вид. Мун шанар - истинная сущность. Мун тимэ - так и есть, истинно так. Гол - середина, центр, сердцевина, стержень, ось. Жэшэнэй: модоной гол - сердцевина дерева. Гол үндэнэн - основа, амин гол - аорта - главная артерия человека, животных, центр жизни. Гол зорилго - главная задача. Гол удаа - главный смысл. Тийхэдээ монгол гэж үгэ - истинно главный, центральный народ - эгээ эхин, эзэн шанартай, Хүхэ Мүнхэ Тэнгэрийн эхитэй дэлхэйн гол арад гэхэн үхдатай.

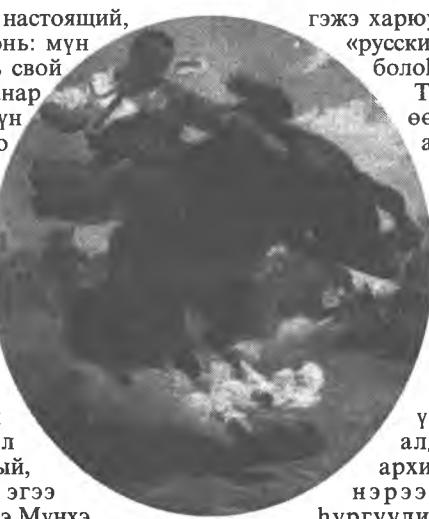
Юундээ тийгэнэб гэхэдэ, багшанаар хэлээнээр, энэ хуу Байгаль далайнаар болоно. Байгаль далаймийн Ази түбиний эгээл тэг дундань оршодог, баан хоёр угзэхэе бүридэхэн, Бай - гал - стоячий огонь. Урдань Ойхон олтирог Нэлмэн хушуун хоёрой хоорондо вулкан байнаар гэдэг, тэрэн тэйэржэ угы болоод, тимээнэй иймээ нээртэй болонон. Хоёрдохёор, Бай - гол гэдэг - стоячий центр - Эртэ урдаа сагта Байгаль далай - Тэнгис гэжэ нэрэтай байнаар - тэрэн баан центральный, главный гэхэн үхдатай.

Мүнөөшье Баргажанда гэрэй үнээгэй нюрга modo угрээд, тулаад байдаг гол бааханы тенгэ гээд нээрлэдэг. Тийхэдээ Тенгис гээшмийн Хүхэ мүнхэ Тэнгэрийн угрээд, тулаад байнаар гол далай гэхэн үхдатай. Байгаль - нуюужа, далдалжа нээрлэн нээрэн болоно. Тийхэдээ Агууех Чингис хаанай үнэн нээрэн монголоор Тенгис Хаан гээшэ - Хүхэ Мүнхэ Тэнгэрийн тулга, эзэн хаан гэхэн үхдатай.

Баан Байгаль далай тойроод байнаар монгол, тураг (торки) арадуудаа эсэгэхээ гаранаар түүхэтэй, тэрэ эсэгэ арадын мүнөө буяад-монгол нээртэй болоно. Кометын толгой шэнги олон миллион арадуудые түрэнэн, дахуулнаар үхдатай.

Байгаль шадарай монголнууд - үнэн, гол монголнууд байнаар аад, өөрингөө үнэн нээрэнэхээ ухаанайнгаа мунхагтаа арсаад, эхирэд-монголнуудай нюусаа нээрэр нээр хээд ябадаг ехэл нонин арад.

Иймэ үндэр нэрэтай арадуудаа дэлхэй ехэ үсөөн. Жэшэнэй: агууех ород

гэжэ харюусадаг байнаар, тийгээд, «русский» гэхэн алдартай арад болонон гэдэг.

Тийгээд үүлдээнь өөрингөө угай бурхадые алдаад, ондоо арадай бурхадай барлагууд болошонон, тэрэнэн дээрэнэе ондоо арадай нүлөөндээ түргэн ордог, тиймэнээ элдэб скинхедууд, фашистнууд тэдэнэн сообий болохоёо наанада.

Бидэ, буяад - монголнууд, иймэ үндэр найхан нэрэтай, алдартай арад байгаад, архи, тамхиндаа дарагдажа, нээрэх хухархаа ялангүй, нургуули нудаараа найн үзээд, ажал худэлмэриеэ найн хээд ябаа хадаа, энэ үндэр нэрээ зэргээ угрэхэ шадалтай байгаадби.

Мүнөө телевиденидэх эхэнонин «Середина Земли» гэжэ дамжуулга гарана. Энэ ехэ зүб нэрэ - «Мун гол» гэхэн үхдатай. Эндэнээ эртэ урдаа сагта арийцууд гаранаар гэжэ Английн эрдэмтэд башэнэ. Тэдэ арийцуудай зариманийн баруулжaa, Европо хүрэнэн, ехэнхин Иди руу оршонон. Тиймэнээ Европын хэлэнүүд соо олон санскрит угэнүүд бин.

Бурхан багшамнай ариец байнаар хадаа (Английн эрдэмтэдэй башэнэнэй ёоор) баан эндэнээ уг изагууртай болоно. Тэрэнэн дээрэнээшье боложоо, нургаалын бидэндэ ойро, ойлгосотой байжа болоо. Баан тийгээд Заратустра гэжэ Зороастризм гэжэ мүргэлие Иран шадар дэлгэрүүлэн багшын, эндэнээ Байгаль шадарнаа, Баргажаннаа гаранаан гээд нэгээ Азербайджан профессор Баку хотод башэнэ. Израиль гүрэн бии болгонон А враам Новомейскиин үри наадад Баргажаннаа эхитэй. Монгол республика, Буряад республика тодхолсонон Элбэг-Доржи Ринчин баан эндэнээхээ эхитэй. В.И. Ленинтий гурба дахин хээрэлдэжэ, Совет Россиин хүсөөр энэ хэрэг бүтээнэн.

III-IV зуун жэлнүүдтээ эндэнээ гаранаан монголнуудай эсэгэ, эхэ арад хуннуу, али гүнны гэгдээд, бүхы Еврази эзэлээд, Римэй ехэ импери угы хэхэ, Европын олон арадуудые сүлөөлөд, нээгшье байлаанд дийлдээгүй аад, мур сараагүй угы болонон түүхэтэй. Ганса француз хэлэн соо тиймээ угэнүүд үлэнэн: арми - урма - хүсэн - сила, солдат - сүлдэгт - үүлдээгүй, имеющий воинский арьергард - арагарта - ара талада түүхэнэн, дахуулнаар үхдатай.

Пархи, тамхиннаа наалажа, «Буряад» гэхэн үндэр ехэ нэрээ зэргээх хүндэлжэ, саашаа ажабайдалаа заалажа, гүрэн түрэдээ түнхий, тойроод байнаар арадуудтгаа хүндэтай, найн, найхан яхамийн болтогой.

Цыбик ХОБРАКОВ.

О.ЦЭВЭГЖАВАЙ зураг.

ДАЙДЫН ЭЗЭН ҮЛЬГЭР ОНТОХОНУУДТАА ДУРАТАЙ

Тийгэбэшье, онтохонуудаа болионон ангуушан тэрэ Сабдагайнгаа томо гэгшын хамар дээрэнэхуухаа баатай болошбо хэбертэй.

Дайдынгаа Эзэнэй хамар дээрэх үүн сасуу, ангуушамнай тэсэжэ яадаа, хүнэй хамар дээрэх үүнхандаа, ехэхэн аягүйрхөөд, ташаганасаа энэжээрхий хамар дээрэнэй, манай хүнэй хаанашье үхдатай болонон түүхэтэй. Ганса француз хэлэн соо тиймээ угэнүүд үлэнэн: арми - урма - хүсэн - сила, солдат - сүлдэгт - үүлдээгүй, имеющий воинский арьергард - арагарта - ара талада түүхэнэн, дахуулнаар үхдатай.

Үльгэрэх ангуушанай энэхэдээ, Дайдын Эзэн: «Бүхэли үдэртэе шамайе зорёон зобоожо, олзогуй орхижо, шиний онтохонуудые шагнаахаа ханаа һэмди, харинши, бүхы сугларнаа маанадые доромжлон, наадаа бариваш. Шамда томо хараа хандагайхаа дээрэх бэшэ юумэ байхагүй, оддохощуугүй», - гэлсээд, нюдээ

аихаа зураа гэнтэ булта угы болошохаа.

Сононон, ханаагаа зобошонон, зоболонто энэ үүнэе баан ойдоо хоноха баатай болошбо...

Энэ үүнэе унтаан, болионон хоёрой хоорондо үнгэрэгээл даа. Үүрэй сайхаа багтаа энэхэнэй, тусхан томо гэгшын хараа хандагай байжаа байва юм һэн.

«Дайдын Эзэнэйн намдаа орхион бэлэг гээшэ гу даа», - гэжэ манай ангуушан тухайлбаа.

Бүтэн бүлээн, амиды мэндээ үлэнэндээ баярлаан энэ хүмийн, хойнонооң шононууд намнажаа яланхан шэнги, ехэл түргэн гэртээ бусаа һэн гээд, нютагаархинийн хожом хэлсэдэг һэн.

Сержуня БУДАЖАПОВА.
Бэшүүрэй аймаг,
Шэбэртэ тосхон.

Урдын урдаа сагта хаанашье энэ ушар болонон нютагын мэдэгдэнэгүй, ханагдахаашье тэрэмийн мүнөө болинхой, ехэбэрхэ ангуушан ажануунаан юм гэлсэдэг һэн хаа. Энэ ангуушанайнгаа изрэшье баанаа болёбди. Тэрэ хүмийн ажанууридаа гарахадаа, ухаангүй урагшатай байгаа хаа. Ямаршье сагта ой, хүбш гарахадаа, ан гүрөөнэ, булга, хэрмэшье барихадаа олзо ехэтэй һэн.

Хажуугаарни тэрэмийн тусгаар бэрхэ онтохошо, үльгэрэх хүн байба хаа.

Нэгээтэ энэ ангуушамнай агнууридаа гараба. Бүхэли үдэртэе ой, тайгаа махажа, эсэшоол хаа. Тэрэ үдэр манай ангуушандаа урагшагүйхэн байба. Эсэжэ, сусажа, зобошонон, манай ангуушан хэбтэж, амаржа

байтараа, зали абашибаа. Гэнтэ заригад гээд, ухаангүй шууяа, ширхироонноо һэрийн гэхэдэн, тэрээниемийн тойроод, булагийн зон тойрошиод, шаг шууяа табижа байба.

Үргэхэ, нойроо арай гэжэ хахасажа, ойлгон гэхэдэн, тэрэнь манай ангуушандаа бултаа шангаар хашаралдабаа юм хаа: «Үльгэрэх, онтохошаа хүнши, мандаа онтохо, домогуудые хөөржэ үгэхэшши, бултынхай баяруулхыешши хүлээнбиди!»

Харан гэхэдээ, ангуушамнай мийн, боро хүн зон намдаа хараждажа байнаар гэжэ, сугларнаа Сабдагууд, дүтэ, холын бүхы Эзэн гээш гэжэ тухайлбаа.

Дайдын Эзэнэй домог,

онтохонуудаа дуратайтэй мэдэдэг байнаар манай хүн эхэ сопшошибаа, баардабашье угы хаа. Бэшэ арга боломжо олохoo

Академик Г.Н. Волков

БГУ-да эгээ томо налбари нуудайны нэгэн болох багшнаарий дээдэх нүргүүлид (ПИ) бүхэлдэхийн эрдэмтэдэй хабаадалгатай Бүхэроссиин эрдэмий-практическа конференци мунөөдэр ажалаа эхилб.

Тус институтдай директор педагогикин эрдэмий доктор, профессор Нина Жамсуевна Дагбаева июн нарада II уласкоорондын конференциинүүдэлэх үнгэргэжэй байна. Энэ хуралдаан «Сибирийн болон Ази түбин арадуудай этнопедагогикин баялагийн мунөөнэй байдалдаа» гэхэн гаршагтай. Тус конференци Россииин эрдэм нуралсалай академиин академик Г.Н. Волковын мунхэ дурсахаалда зороулагдана. Иймэй зайшалта хуралдаануудын эрхилэгшэд, үүсчэгшэд гээл, Геннадий Никандрович шабанаарын гэж онсо тэмдэглэлтэй. Хүндэтэх багшынгаа амар мэндэ ябахадань, тэдэнэр турбан конференци үнгэргэхэн байна: 2008 ондо багшынгаа 80 наанай ойдо дашарамдуулан, Горноалтайскда, 2009 ондо Кызыл хотодо, 2010 ондо Саха-Яхадта.

Мунөө манай ниислэл хото Улаан-Үдээд этнопедагогикоор Волковын 4-дэх ушигланууд эмхидхэгдэб. Нёдоонд намар Саха-Яхадта баянай имз конференцидэх хабадахадаа, академик Волков мунөө жэл заатагүй Буряад орондо бууха тухайгаа дуратайгаар эндэх шабанаартаа дуулганан байна. Тээд 2010 онойн декабриин 27-до 83 наанай дээрээ профессор, педагогикин эрдэмий доктор, уран зохёолшо, этнопедагогикин үндэш

БГУ-да Бүхэлдэхийн эрдэмтэ багшнаарий хуралдаан июнин 23-да нээгдэхэн

БАГА ҮНДЭНЭТЭНИИЕ ДЭМЖЭНЭН БАГША

хуури табигша Геннадий Никандрович Волков (Кашкар Хуначи) юртэмсэхе холдонон байна. Волковой шаби Дулгар Васильевна Пожиодиевагай хэлэхээр, «Бүмбэрсэг дэлхийн нонор ухаа, сэсэн мэргэн болод бээдээ хуу шэнгээхэн эрдэмтэн» тухай 500-гаад хүдэлмэринүүд бэшгэдэнхэй. Илангаяа гайхамшагтаа мэргэжэлтэнэй ажаябуулгын, эрдэм шэнжэлгын эрдэмтэд үндэрээр сэгнэнхэй. Жэшээн, В.А. Сухомлинский «ёнотой хүн» гээд изрлэн; Ю.Глушенко «мунөөнэй сагай Ушинский» гэнэ, В.А. Иванов «гумманист, арадай герой», Н.И. Целишева «гүн ехэ ухаан», Ш.И.Джанзанова «энэ хүнтэй уулзалгаа бүхэли наанай зэрэг» гэж тоолонод.

Июнин 23-хаа 26 болотор үнгэрхэ эрдэмтэдэй хуралдаан Ази түбин, Сибирийн олон үндэхэн яжнатанай залуу үеийн дүрбэн тэгшэ хүмүүжүүлгэ, эрдэм болbosорол гэхэ мэтэ шухал асуудалнуудын тусэблэгдэнхэй. Эрдэмтэд имээ сэдэбүүдэгээ анхаралтаа хандуулха байна: Н.В.Волковой эрдэм нургуулид шахаатай, оюун нанаа сэдхэлтэй эрхэтэнне хүмүүжүүлгэ; эрдэм болbosоролдо үндэхэн соёлын аша, үнэтэ зүйл тухай; Сибирийн болон Ази түбин арадуудай найр нааданай соёлын хэмжээ; үндэхэн арадуудай ёшо заншлай уүргэ г.м.

Тус конференцидэх хабадахаа дуратайгаа 180-яд холо, ойрын эрдэмтэд, багшнаар мэдүүлхэн байна. Холооноо, хильн саанаа 70-аад айшад ерэбэд: Хитад, Монгол, Япон, США, СНГ, РФ-эйн хото можондуудаашье бии.

Педагогикин эрдэмий кандидат, БГУ-гай доцент Д.В. Посходиева (1998-2000), БГУ-гай ПИ-н педагогикин тэнхимые даагша, доцент Зинаида Баторовна Лопсонова (1994-1997), Татьяна Даваевна Замбалова (1992-1993) гэшэд үндэр нэрээ зэрэгтэй мэргэжэлтэн, олон үндэхэн яжнатай, олон арадуудай багшада Москва хотодо заалгаха, эрдэмээ дээшэлүүлхэ

хуби заяатай байхандаа тон жаргалтайбди гэж хөөрэн. Геннадий Николаевич дали доро ургаан, дэгжэнэй мунөөдэрэй конференции хүтэлбэрилгэш Зинаида Баторовнагай удардажаа ябайсан томо кафе-драда эрдэм болbosоролой, гэгээрэлэй эхин шатын 14 эрхим багшнаар хүдэлдэг: Ванзатова Баярма Ринчиновна – ахалагша багша; Дарханова Татьяна Матвеевна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Дондокова Римма Батомункуевна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Лыгденова Валентина Базаровна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Малунова Галина Супруновна – педагогикин эрдэмий доктор, профессор; Моргунова Ирина Геннадьевна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Очиров Гомбожап Дугарниаевич – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Павлова Светлана Алексеевна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Посходиева Дулгар Васильевна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Содномова Надежда Бадмаевна – ахалагша багша; Стрекаловская Маргарита Михайловна – педагогикин эрдэмий кандидат, доцент; Тютирина Светлана Григорьевна – ахалагша багша; нарийн бэшгэй дарга Хартаева Елена Владимировна.

Г.Н. Волков Чуваш Республика Большие Яльчики гэж хүдээ нюягтаа тоонтотой, математика, физикин багшнаар түрэлхидтэй, шуран, нүүлгэн хүбүүн аба, эжигээ мүрөөр багша мэргэжэл шэлэжэ, Казань болон Чебоксар хотонуудай нургуулинуудта олон жэлдэ хүдэлэв. Мүн хүүгэдэй гэртэх хүмүүжүүлэгшээр, Москваад ажайлай ба амаралтын лагерьтаа даргашье байхан юм. Тийн 1971 ондо Москвагай нургуулинуудтаа зэрэгээ Үндэхэн нургуулинуудай институтда педагогикин тэнхим хүтэлбэрилхэн байна. Удаань Россииин эрдэм нуралсалай академидэ Гэр бүлүн ба хүмүүжүүлгын институтдай дэргэдэ этнопедагогикин лаборатори нээгээд, тэндээ уни удаан хүдэлэв. М.В. Ломоносовой

нэрэмжтэ МГУ-да, МГПУ-да багшалаа.

Г.Н. Волковой лекциинүүдье Прагын, Парижай, Берлинэй, Регенсбургын, Лейпцигий болон Цюрихий оюутад ба профессориүүд анхаралтайгаар шагнаан байна. Ухаан бодолоор түгэлдэр Г.Н. Волковой элидхэл уншан байна. Ушар бимээх Гиннесий реорднуудай ном соо оруулмаар гэж эрдэмтэд тоолоно. 1979-1988 онуудаар Эрфуртсын багшнарай дээдэх нүргүүлида профессоррээр ажаллаан намтартай. Педагогикоор Россиян түрүү журнальнуудай редколлегидэх ажал эрхилээ, тоолобол, «Педагогика», «Народная школа», «Сельская школа», «Образование в мире – мир образования», «Домашнее воспитание», «Престижное воспитание» г.м.

Геннадий Никандрович Волков 1000 гаран хэблэлнүүдэй, тэрэ тоодо 50-яд шахуу монографиинуудай автор. Академик Г.Н. Волковой хүтэлбэри доро Россиин 30-аад бага, ех үндэхэн яжнатанай 100-гаад мэргэжэлтэд педагогикин эрдэмий докторнууд ба кандидадууд болонхай. Понин гэхэдээ, 1962 ондо Г.Н. Волков «этнопедагогико» гэж томъёо дурдахан байна. XXI зуун жэлэх эхинээ энэ томъёо эрдэмтэ багшнаар хэлэндээ эдэбхитэйгээр хэрэглэгэнэ.

1967 ондо Геннадий Никандрович «Этнопедагогика чувашского народа» гэхэн монография хамгаалаад, докторой нэрэ зэрэгтэй болоо. 1990 ондо олон эрдэмтэдэй дундаанаа онсо шалгаран гаража, СССР-эй АПН-эй гэшүүн боллоо. Гаар эхээр эрдэмтэнэй «Этнопедагогика» гэхэ ном Россиин Эрдэм ухаанай министерство баталжа, дээдэ болон дунда мэргэжэлтэй нургуулидаа тон хэрэгтэй ном нудар болоо нэн. 2002-2003 онуудаар гаранаа хоёр ботитой «Педагогика любви», «Становление этнопедагогики как отрасли педагогической науки», «Педагогика национального спасения», «Чувашская этнопедагогика» г.м. эрхим зэргын

шэнжэлгын асуудалнуудые омогорхон нэрлэнэбди.

Педагогикоо гадуур Г.Н. Волков уран зохёолоор нонирходог, ёөрөө найруулдаг, бэшэдэг байнаний мэдээжээ. Түрэл хэлэн дээрээ үхижүүдээ зориулан номуудын олон, мун оршуулгануудые бии. «Созвездие земли» гэхэн нонирхолтой номын уншананшье байх. Алдартгаа багшын нэрэ шагналнуудын олон, соло дуудамаар...

Г.Н. Волков Хальмаг Республикин хүндэтээрхэтэн; РФ-н нуралсалай болон эрдэм ухаанай габьяатаа ажайбуулагша; Чуваш Республикин габьяатаа багша, хүндэтээрхэтэн; Тывагай эрдэм ухаанай габьяатаа ажайбуулагша; Саха Республикин эрдэм нуралсалай габьяатаа хүдэлмэрилгэш; Яхадай «Багшнаарай багша», «Кыргызстанай эрдэм нуралсалай отличник» гэхэ мэтэ хүндэтээрхэтэн; Ушее тишихэдэ буйжтай ажал хэрэг бэлүүлэнэнгээ тулоо Геннадий Никандрович К.Д. Ушинскии, Я.А. Коменскии, Н.К. Крупскаяагай медальнуудаар шагнагдаан оюун ухаатай эрдэмтэ багша мун.

1972 ондо профессор Д.Д. Ошоровой урилгаар академик Волков Буряад орондомай алшалаа нэн гэж эхилэх шахаатдаа, энэ хуралдаандаа ерэхэн эрдэмтэ багшнаартаа хандан, чуваш арадай сэсэн, мэргэн үгэнүүдээр найруулгаяа дүүргэхэм.

Иймээ сэбэр сэхэ зантай, сэлмэг найхан бодолтой, оюун хурсаа ухаатай, үй түмэн үндэхэн яжнатанай гэжээ зэрэгтэй, эхирээдээ, багшнаар хэлэндээ эдэбхитэйгээр хэрэглэгэнэ. Иймээ сэбэр сэхэ зантай, сэлмэг найхан бодолтой, оюун хурсаа ухаатай, үй түмэн үндэхэн яжнатанай гэжээ зэрэгтэй, эхирээдээ, багшнаар хэлэндээ эдэбхитэйгээр хэрэглэгэнэ.

А. ЭРДЫНЕЕВА, хэлэ бэшгэй эрдэмий кандидат, БГУ-гай доцент, ажалай ветеран.

Новое имя

Николай РОГАЛЕВ

Право на творчество

Николай РОГАЛЕВ – автор новой книги стихов «Право на любовь», вышедшей на днях в типографии «НоваПринт». Человек-инкогнито в литературных кругах Бурятии, имя это неизвестно широкому читателю.

Книга состоит из пяти разделов: «Тени прошлых столетий», «Обычные дела», «Пережить рассвет», «Городской роман», «Шальная звезда». Т.е. круг тем, достаточно широк. Достаточно оказаться с первых же страниц в плена прошлых времен: то мелькнёт воинственное лицо гуннской красавицы, добывающей с луком и мечом в руке право выйти замуж и продолжить свой род; то где-то между строк проявится призрак мужественной княгини Никонской, месяц пробирающейся к мужу в Сибирь на конях; то светская львица провинциального Верхнеудинска Екатерины Танская исполнит зажигательный танец для пленных офицеров австро-венгерской армии; то увидим «постигшего величье пустоты» великого Хамбо ламу Итигэлова, застывшего в молитве, чтобы дать благость тем, «кто носит в сердце веру»; то в «звенящей тиши» пролетят тень «посланницы Высшего Разума, влечущая восточной музой, загадочная и великая» богиня Янжима.

Автор в предисловии написал: «Я не участвовал в атаке Засадного полка на войско Мамая в Куликской битве, не воевал в Гражданскую. Меня не расстреливали враги у церковной стены, и я не штурмовал в цепях штрафного батальона немецкие окопы. Но в некоторых моих стихотворениях речь идёт именно об этих событиях от первого лица. Это говорят герои моих стихов – люди, образы которых возникли в моём сознании, когда я изучал историю своей страны, своего родного края. В то же время из этих рассказов читатель узнает что-то обо мне самом, о моей гражданской позиции». Как раз о последнем, о гражданской позиции автора, много узнаем в разделе «Пережить рассвет», о сегодняшней, не менее трагической истории нашего государства - чеченской войне - где поэт, судя по стихам, потерял многих своих боевых друзей, коллег и сослуживцев. Светлой памяти Байра Бурбакова, Зураба Априданидзе, Сергея Сультимова и других посвящено несколько стихотворений.

Николай Николаевич Рогалев, говоря словами великого Льва Гумилева, автор с «евразийским мироощущением». Буддизм, христианство, гунны, Пушкин, Данте... Но и автор, живущий на берегу священного озера Байкал, влюбленный в Забайкалье, где живут простые люди – русские, буряты и другие, бережно храня и соблюдая традиции друг друга. Замечательно, что книга эта вышла в капну 350-летия добровольного вхождения Бурятии в состав Российской государства.

Стихи поэта дают прочувствовать красоту родного края, родной природы и самой поэзии. Если стихи выполняют эту свою миссию, то это даёт автору право на перо, право на творчество. И хочет ся Николаю Николаевичу пожелать новых хороших стихов и творческих удач.

Надежда ГАРМАЕВА,
член Союза писателей России.

ВЕЛИКИЙ

Луч солнца брызнул по полям,
С крыши льётся золото повсюду.
Дацан. Священная земля.
Обитель для адептов Будды.

Здесь грешник может обрести
Свой новый лик, избегнуть ада.
Путь к Просветлению найти
И побороть в себе «три яда».

Тут лечат боль сердечных ран,
Тут возрождают даже души.
Зажгут дед праведных вулкан
И пламя дьявола потушат.

Здесь свято всё на долгий век.
Здесь в тихом полумраке ниши
Сидят великий человек,
Величье пустоты постигший.

Он сам молитву превознёс
И поклоняется себе покоя.
Пот члены мантий из моря грёз
Пришёл сияние живо.

Десятки лет в подземной мгле,
Потом вернувшись в мир
наш бренный,
Лама сидит, оцепенев,

Один такой во всей Вселенной.

Он видит нас, просящих всё,
Что у сознания вне пределов,
Но благость он свою даёт
Тому, кто в сердце носит веру.

Он времени замедлил ход,
Молитвами себя очистив,
А перед ним наша грешная род
Мелькает, как в потоке листья.

Он, высших сил
достигший, тот,

Кто сквозь туман эпох<br

ҮНШАГШАДАЙМНАЙ БЭШГҮҮДНЭЭ

БАТАЖАН БАЙХАНЬ БОЛТОГОЙ!

Ошоон урданай
буурал сагта
Ород гүрэндэ
орономийн найхан.
«Хүрэн хээрээрээ»
хундалдаад
хатаргахаяа

Хулинсаг ордотой
анды болоо.

Гурбан зуун табин жэлдэ
Газар унаа наанаа нэгтэй,
Гаанынгаа тамхи
хубалдан
Гэшхэн Бадма Ивантай.

Агуу ород хаанай
хайрада
Абанарай хүртээн
ушарые,
Саянай зулайда
бадарнаан,
Сэсэг гэж наанашаб.

Оёөргүй ехэ далай
гаталдаг
Онгос гэжэ тоологшоб.
Бурхан багшын
барюулнаан
Бэлэг гэжэ бодогшоб.

Абай Гээрэй нэлмээ
дээрээ
Алтан Сэсэг асарнаандал,
Одон буужа Тэнгэринээн,
Одооши ялархань
манайда!

Буряад ордой эб эе
Булаг аршиандал арюун
бай!
Ом Мaa Ни Бад Мээ Хум!
Энэ зураг шуулэг хоёргоо
Эб найрамдалай
оин баяртаа зориулнаам.

Дондок
БАДМАЖАПОВ.

Бэшүүрэй аймагай бултаа буряад зондоо ал-
дартай, сутай Шээртэ нютаг - «Ая-гангын
оронноо» халуун мэндээз таанартай хүргэхэм
зүбшөөхөйтний үнэн зүрхэндээ таанараа гүйнаб...

Нёдондо тандас түрүүшүнхиеэ туршалга-
яа бэшэжэ, Буряадайнгаа газетын хуудаанда

хэвлэгдэхэн, «Юнэн тугай үүлдэ» гээн конку-
рсын шандашье хүртэхэн байна.

Буряад хэлээс сахижка, дэлгэрүүлжэ, арьбад-
хуулжа, хүндхэн сагта ажлажаа байнаар таанар
бүгэдэндээ нэгэх хэдэй наанал бодолоо, шадахаа зэр-
гээрээ тандас хандахын зүбшөөхөйтний гүйхаа
наанаатайгаа мэдуулхээз зүрхэсэблэб:

«БУРЯАД ҮНЭНЭЙХИДТӨӨ»

БАЯРЫЕ ХҮРГЭНЭБ

«Ябанан газартатны сэсэг наамаа дэлгэржэ байг, ошоон
газартай олзотой ябагты, урагшатай, урматай, сэдыхэл
дүүрэн, наанан бодолтийн бүтээмжэтийн байг! Баяд, но-
годто зэмэнуулэнгүй, хүн зондоо хэлсүүлэнгүй, нохойдо
хусуулангүй, хүнээ доро оронгүй, сэдыхэл дүүрэн ябахат-
ней болтогой! Үдэр бүри гарадаг наран мандажа, алтан дэл-

хайн бүхын амитад жаргалтай, баартай байхань болтогой!
Бурханай хайрланан үдэр бүхэн бурхантай, буюнтай, муу
юумэ дуулсангүй, элүүр энхэ, амиды мэндэ үнэргэжэ, муу
юумэ үзэнгүй, эрид үз дуулсангүй ябахытны хүснэгтийн!».

Сержуня БУДАЖАПОВА.

В ЦАГАН-ЧЕЛУТАЕ ПОМНЯТ СВОИХ ГЕРОЕВ

Совсем недавно восстановлено имя участника Великой Отечественной войны, который ушел на фронт из маленького приграничного села Цаган-Челутай Кяхтинского района. Его судьба была неизвестна даже родным. Погиб в 1944-м Чагдурэв Санжи Задамбаевич. Теперь фамилия героя будет начертана на мраморной плите обелиска, который открыли благо-
дарные потомки в Цаган-Челутае.

Еще лет десять назад инициативная группа землячества решила установить памятник по инициативе фронтовика И.Н. Мункуева. В прошлом году, в год 65-летия Великой Победы они решили эту идею воплотить к 350-летию вхождения Бурятии

в состав Российской государства.

Денежные средства на создание этого проекта поступали из разных уголков страны и даже из Канады. Не остались в стороне глава администрации МО «Кяхтинское» В.Ж. Г.Цыремпилов и депутат Народного Хурала Республики Бурятия Н.Д. Чимбеев, председатель Буркоопсоюза Л.А. Бляхер и директор базы Буркоопсоюза А.Г. Фомицкий, которые также оказали материальную помощь. Автором проекта выступил Д.Э.Лумбуцыренов, а воплотил его художник В.Г. Лодомпилов.

Как рассказала ветеран педагогического труда М.О. Ранжурова, этот обелиск - память не только о погибших героях-односельчанах. «Ве-

ликая Отечественная война не обошла стороной и маленько село. На фронт ушли мужчины почти из каждой семьи. Но не всем им посчастливилось вернуться в родные края. На стелле сейчас высечены имена всех 72 цаган-челутаевцев - участников Великой Отечественной. На его открытие приедут со всей республики выходцы из Цаган-Челутая, чтобы вспомнить своих дедов и прадедов. Среди них непременно будут и два ветерана, которые прошли по суворым фронтовым дорогам - Б.Ц. Галданов и И.Н. Мункуев», - с волнением говорит Мария Очировна.

Сэргэма ДОНДОКОВА.

Ярууны Ульдэрэг нютагта хамтаралай ажайын байгуулагдааар 80 жэлэй ойдо

«ТАРБА ЛИНГ» БҮЛГЭМЭЙ ЭДЭБХИ

Баян дэлгэр нютагтам
Баглас сэсэг наалбараг лэ!
Эртэ урда сагнаа сутай
Элисэг хулинсагай бууса,
Буян хэнэг үршөөнэн
Баян тоонто Ульдэрэгм!

Ульдэрэг нютагтамай түүхэ домог боложо
мүнхэрхэн ба мүнөө үедэ нютагтаа үргэжэ, суур-
хуулжа ябайан зондоо доро дохин түүрэнэб.

Манай нютагай хүн зон хэр угнаа ехэ үзээгтэй,
ёо заншалаа сахидаг юм. Мүнөөшье тэрэнээ
алдангүй ябаха гэжэ оролдодог.

Нютагтамай бүри урдандаа байнаа ехэ зин-
датай ламахайнаараа, Ямандаагын хубилгаан
Молон багшаараа, эди шэдитэй Дари хээтэйгээ-
рээ омогорходогби.

Хэдь шанга сагай байгаашье хаань, гуримаа
алдангүй, олоной хэрэгтэ суглуулнаан бурханай
номуудые ба ондоо хэрэгсэнүүдье нари-
наар хадагалжа байнаандан мүнөө олдошогүй
сэнтэй юумэн болоно. Суглуулнаан бурханай
хэрэгсэнүүдээ уг дамжуулан үгээн хүндэтэй
ламахайнаараа ба үбгэдэй эдэбхидэй нэрэнүүдье
дурдахаад:

Найданай Тушэн (Лудан баабай), Дашидон-
диков Дугаржаб ахай, Батуев Бабу (Ринчимаа-
гай баабай), Цыбжитов Бадма (Мэдэгбалай
баабай), Жамьянов Жамбал (Володя баабай),
Галсанов Дамба ахай, Доржиев Данзанима (Ян-
жима Шираповнагай нагса), Цэрэнэй Шойдок
(Димитхандын баабай) гээд олон даа. Эдэ нютаг-
тайнгаа хүндэтэй үбгэдэй юумэ наринаар хада-
галаажа ябайан зондоо доро дохиноб.

Харин 1999 ондо эдэмтэй «Тарба Линг» гэжэ
бурхан багшын бүлгэм байгууланхай юм. Энэ
булгэм Дарижапол Дэгэгэг лама хутэлбэрилжэ,
нютагтамай нүзэгтэй зониис ударидаажа, ехэ
туна хэнэн, ажай ябуулнаан, дуган бариха дурад-
хал оруулнаан юм.

Энэ дуганай барилгадаа эдэбхитэй зониис Бай-
нов Сэмжэт Гармаевич ударидаажа, ехэ үүргэ
дүүргэхэн байна. Сэмжэт Гармаевич тухай он-
солон тэмдэглэхээ нананаб. Байнов Сэмжэт
Гармаевич 1937 ондо мартаан 15-да Зээдэн айма-
гай Бага-Нарин гэжэ нютагтаа түрэнэн, эсэгэн
Байнов Данзан-Гарма бурхан багшын шаби,
гэбшын дамжаа барийн, нютагтаа суутай, ехэ

хүндэтэй лама байнаа гэдэг. Сэмжэт Гармаевич
1957 ондо нургуулияа дүүргээд, худеэ ажайый
техникум дүүргэжэ, зоотехник мэргэжлэй,
ажалайн арюухан намтар эхилэн юм.

Нютагтаа зоотехнигээр, малай бригадираар
хүдэлжэ дүй дүршэлтэй болонон байна. Эрдэ-
мээ дээшэлүүлжэ, Хабаровскын ВПШ-да нураа.
Зээдэн Оёорой совхоздо худэлжэ байнаанаа,
1974 ондоо Ярууны Ульдэрэгэдэ худэлжэ,
наанайнаа амаралтада гарас.

Сэмжэт Гармаевич мини байгаагүй, дуган ба-
рижаа эхилээ. Энэ дуган зоний оролдлгоор ба-
ригдаа һэн. Ехэ эдэбхитэй хабаадаан олонай
Дамба ахай гэжэ алдаршанан Доржиев Дамба
Ширапович өөрингөө трактораар худэлжэ, ехэ
зоний түлөө оролдоо, Данзанов Дамбинима
Цыренович, Догсонов Дамбы Дамбаевич, Цыре-
нов Сандылык, Дамбаев Булат Цыренжапович,
Анчин, Цыден-Дамба Дубчиновууд, аха дүүнэр
Пурбо, Жаргал, Бадма-Цырен Батуевууд, До-
ржиев Леонид, Балданов Намсарай гээд модо-
шо дархашуул уран гарцаараа туна хүргэн юм.
Цыренов Дондок Балданович, Борбоев Цырен-
Дондок Дагбаевич, Будажанаев Дамба Сан-
жаевич гээд баал өөрынгөө хубитаяа оруулнаан
байна. Цыренов Баир Дашижамсуевич ой модо
гаргажа, ехэ туна хэнэн юм.

Тосхонийн тэг дунда Агууехэ дайнда
унаан сэрэгшэдэй хүшөөгэй дэргэдэ энэ ду-
гамай бодхогдоно, нарын дүйсэн үзрүүдтэй
сангарил хурагдадаг. 2000 ондо Еши-Лодой
Римбүүшье залажа, Жэнсэргэг уншуулжа, Аюу-

ша бурханай Ваан табиан, ехэ буян үйлэхэн
гээш.

Энэ ордомай хоёр дабхар, тосхониемай
шэмэгэн, холоноо харагдадаг.

«Тарба Линг» бүлгэмэй гэшүүд энэ дуган-
даа бурхануудые ба ондоохыэ хэрэгсэнүүдье
суглуулнаан, ехэ баян болонхой. Энэ Цыбенова
Дулма Чимитовнагай ехэ үргэ бии, монголой
торгоор ханануудыень ба сонхонуудыень шэмэ-
глэнхий.

Харин олон жэлдээ ороной Гомон
дасандаа нурага, гэбши зиндаатай болонон Цы-
рендылыков Аюр лама «Ногоон Дара Эхэ» гэжэ
ехэ сэргэ бурхан залажа, нютагтингаа зоной
найшаалда хүртээн байна. Энэхдээ ороонор
аяншалнаан Доржо Соёлма Цыреновтэн «Манза
Шури» бурхан үргэе.

«Тарба Линг» түбэйнай хажууда Молон
багшын, Дари хээтэй ба нютагай ламанарай
дурскаалда зориулагдаа, хоёр Субарга (шо-
дон) зоний гороо хэхэдээ эрьоулхэ хурдэнүүд
бүтээгдэнхэй. «Тарба Линг» бүлгэмэй гэшүүд:
Цыденова Цыбик-Ханда, Лыктыпова Ешигма,
Хашитова Норжима, Байнова Ц.Ж., Цыбикжа-
пова Р-Х.Д., Шираяжансонаа Р-Х.М., Цыбенова
Д.Ч., Бадмыренова Я.Ш., Цыденжапова
Ц.Ж., Шоенова Ж., Будажанаева Г.С., Жам-
балова Д-Х.Ш., Цыдендамбаева Ц.А., Гуроба-
зарова Б.Д., Мардаева Х.Т., Цыдыповы М.З.,
Ринчинова Л.Л., Догсонова Д.Ц., Цыренова
Р-Ц.М., Цыренова Д.Г., Цыдыповы Зоя Ц., Бат-
ожапова Ц.Ц., Жамьянкова Б-Х.Ж., Цырендор-
жиева Ц.Г., Чимитова Ч.Ш., Димбажина Х.Ц.,
Чимитова Н.Б., Раднаева Ел.Л., Батуева У.А.,
Дугарова Дулма Д., Дугарова Л.Ш., Лыкты-
пова Ц.Р., Цымпилова Дыжидма, Будажанаева
Б-Х.С., Дондокова Цымжит, Жалсанова Б.Ж.,
Будаева Б.З.

Эдэ зомнай «Тарба Линг» бүлгэмэй гэшүүд
нютагтингаа зоной элүүр энхэ, зол жаргалай,
амгалан байдалай түлөө дүйсэн бүхэндэ санга-
рил хурадаг юм.

Ёнотайл нютагтамай үлгэр түүхэдэ оржо,
үсн үедэ, хэтээ мүнхэдээ нютагай домог болох
зэн гээш.

Ум маани Бадмээ хум!

ҮЛЬДЭРГЭМНАЙ

Хүгжэмын Р.Бурхиевай,
үгэн Ц-Д.Доржневагай

1. Аянай харгы арюудхан
Амаршалнаал
Обоотомнай,
Улзы хэшэгээ үршөөдэг
Мүнхэ субарга -
Свямбую.

Дабталга:
Наанайм энхэ жаргал
Намдаа үршөөн заяанан
Нарата дэлхэйн магтаал
Нангин тоонто

Ульдэрэм.

2. Алтан таряагаар
халуураад,
Ажалша зоноо
суурхуулна,
Аршаан булагууд
харьялаад,
Аглагхан талаа сүршэнэ.

Дабталга:
Наанайм энхэ жаргал
Намдаа үршөөн заяанан
Нарата дэлхэйн магтаал
Нангин тоонто

Ульдэрэм.

3. Нютагаа түүрэн
магтаадам,
Наран

22 Уулзуур

СҮНВЭ САЛ - СӨННИЙ САЛ

РАСПИСАНИЕ ХУРАЛОВ ИВОЛГИНСКОГО ДАЦАНА

СОГЧЕН ДУГАН

- Чт. 23 Июня (23) - Табан Харюулга. Начало в 9:00
 Пт. 24 Июня (23) - Нууц намши (за ушедших). Начало в 9:00
 Сб. 25 Июня (24) - Алтан гэрэл. Начало в 9:00
 Вс. 26 Июня (25) - Юм, Нити, Додигалсан. Начало в 9:00
 Вс. 26 Июня (25) - Намсарай (за финансовое благополучие). Начало в 11:00
 Пн. 27 Июня (26) - Нууц намши (за ушедших). Начало в 9:00
 Вт. 28 Июня (27) - Банзарагча (для детей). Начало в 9:00
 Ср. 29 Июня (28) - Сагаан Убэн (за домашний скот). Начало в 9:00
 Чт. 30 Июня (29) - Арбан Хангаль (Гомбо, Гонгор, Шагдар, Шойжал, Лхамо, Сэндэма, Шалши, Намсарай, Жамсаран, Цанба Сахиусан). Начало в 8:00.

САХИЮСАН СҮМЭ

- Ежедневно с 8:00 в Сахиусан дугане проводится служба «Балдан Лхамо ба Жамсаран Сахиусан».
 26 Июня - Намсарай (финансовое благополучие). Начало в 11:00.

ЖУД ДУГАН

- 24 Июня - Сандуйва Зажуд. Начало в 9:00.
 25 Июня - Ямандага, Намсарай сахиусан. Начало в 9:00.
 26 Июня - Ямандага, Шернин Дуддок. Начало в 9:00 и 14:00.
 «Лусанда тахиха үдэрнүүд», 11, 25 Июня. Начало в 11:00. (молоко белой козы и красной коровы).

ГҮНРИГ ХУРАЛ

- Ежедневно проводится служба «Гүнриг хурал». Начало в 10:30 (в Дари Эхын Сүмэ).

ЧОЙРА ДУГАН

- Ежедневно проводится служба, посвященная Защитникам Учения Гомбо и Гонгор Сахиусан. Начало в 9:00.

МААННИН ДУГАН

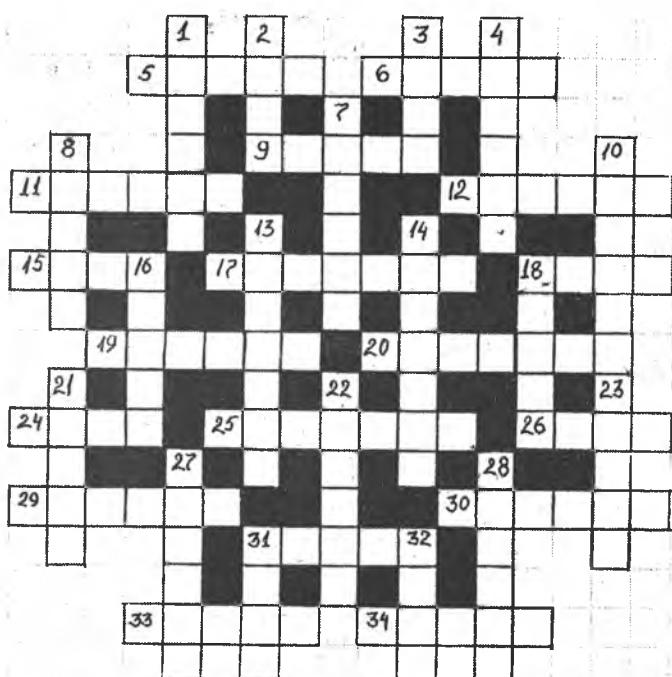
- Ежедневно Доржо Жодбо, Санжад Монлам. Начало в 11:00 ч.
 23 Июня - Сунды (собрание сутр). Начало в 14:00.
 24 Июня - Зургаан юрөөл. Начало в 14:00.
 25 Июня - Цэдо, Зугдэр Намжала, Сагаан Дара Эх (за долголетие). Начало в 14:00.
 26 Июня - Алтан Гэрэл. Начало в 14:00.
 27 Июня - Зургаан юрөөл. Начало в 14:00.
 28 Июня - Юрөөл. Начало в 14:00.
 29 Июня - Юрөөл. Начало в 14:00.
 30 Июня - Юрөөл. Начало в 14:00.

ЭТИГЭЛЭЙ ХАМБЫН ОРДОН

- Ежедневно проводится «Шалши Сахиусан». Начало в 8:00

ДАРИ ЭХЫН СҮМЭ

- Ежедневно проводится служба «21 Дари Эхэ». Начало в 9:00.

ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА

- 23, четверг 18:30
 Премьера
 Вечер одноактных балетов
 А. Лубченко «Souvenirs de Bach»
 С. Райх «In tandem»
 А. Лубченко «Dzambuling»

- 24, пятница 18:00
 Премьера
 Вечер одноактных балетов
 А. Лубченко «Souvenirs de Bach»
 С. Райх «In tandem»
 А. Лубченко «Dzambuling»

- 27, понедельник 17:00
 Международный фестиваль
 «ВРЕМЕНА ГОДА. ЛЕТНИЕ
 ВСТРЕЧИ»
 Концерт «ЛИСТ-МАРАФОН»
 Солист Альберт МАМРИЕВ
 (Германия)

Справки по тел.: 21-36-00

АУК «БУРЯТСКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ТЕАТР КУКОЛ «ҮЛЬГЭР»

- 25, суббота 14:00
 А. Павловский
 «ЛИСЁНОК-ПЛУТ»
 /Для детей младшего возраста/

- 26, воскресенье 14:00
 «СКАЗКА О РУКОДЕЛЬНИ-
 ЦЕ И ЛЕНИВИЦЕ»
 /Для детей младшего и
 среднего возраста/
 Игровая программа
 «День именинника!!! Поздрав-
 лялем ребят, которые родились в
 июне»

АФИША МУЗЕЕВ Музей

- Выставки:
 «Русское искусство конца XVIII-
 начала XX вв.»
 «Передвижники»
 «Бурятское изобразительное ис-
 кусство 20-50-х гг.»
 «Душа народа в ликующей песне
 серебра»
 Декоративно-прикладное ис-
 кусство Бурятии – резьба из дерева и
 кости, гобелены и тары из конского
 волоса, керамика и др.
 «Лики Гэсэриады»- графика из
 фондов музея

- Выставки:
 1. Выставка «Искусство, освя-
 щенное Байкалом»
 2. Выставка одной картины -
 Возрожденный шедевр И.К. Айва-
 зовского «Пейзаж», 1856 г.

С 1 июня организуются летние
 развивающие занятия «Живопись
 для детей» для дошкольного и
 младшего школьного возраста (от
 2-х лет и старше).

График работы Художественный музей им. Ц.С. Самилова

10.00-18.00

Выходной день – понедельник

КРОССВОРД

ХАЖУУ ТЭЭШЭЭ:

5. Хоринин 11 эсгэйн хүхүүр.
 6. Эмэ тэмээн.
 9. Гурбатай эрэ бодо мал.
 11. Гүрлөөтэй үнэн.
 12. Харуул, харууhan.
 15. Загарайн аймагтахи томо-
 хон нүүрин, гол.
 17. Модонгоо сэбэрлэгдэнэн
 ойн зурууд газар.
 18. Айраг бүлэдэг модон
 амхарта.
 19. Бэлиг, шунал.
 20. Байгалнаа урдажа гарадаг
 мүрэн.
 24. «Нэгэтэ ... Х.Намсараевай
 тужа.

25. Юумэ хадагалдаг тэбхэр мон-
 дон амхарта.
 26. Нэгэ хээлийнээ гаранан хоёр
 үхижүүд, малай түл.
 29. Мяаша шубуун.
 30. Убдэгхөө үхэс хүрэтийн
 хуби шэлбэ.
 31. Зөвлэн ялагар үнэтэй буд.
 33. Үнээнэй жэлтэй болонон
 тул.
 34. Эхэнэрэй эрхилдэг ажал.

Буряад үнэн - Дүхэриг 23.06. 2011

№ 24 (21821) № 24 (736)

АФИША

Право на бесплатное посещение
 один раз в месяц – ПЕРВЫЙ
 ВТОРНИК КАЖДОГО МЕСЯЦА
 имеют следующие категории граждан:

- 1) Реабилитированные лица и лица, признанные пострадавшими от политических репрессий.
  - 2) Ветераны и пенсионеры.
  - 3) Лица, не достигшие 18-ти лет, в том числе дети-сыроны и дети, оставшиеся без попечения родителей, дети из многодетных семей, учащиеся, дети дошкольного возраста, - в соответствии со статьей 12 Закона Российской Федерации от 09.10.1992 № 37612-1 «Основы законодательства Российской Федерации о культуре».
- Право на льготное посещение Музеев с оплатой 50% стоимости входного билета имеют следующие категории граждан:
- 1) Инвалиды.
  - 2) Учащиеся старше восемнадцати лет.
  - 3) Военнослужащие, проходящие военную службу по призыву.

МУЗЕЙ ИСТОРИИ БУРЯТИИ им. М. ХАНГАЛОВА

Выставки «Сокровища
 буддийского искусства».
 Атлас тибетской медицины»
 «Номады Забайкалья»
 «Серебряные небеса»

Выставки - продажа
 «Декоративно-прикладное ис-
 кусство Кореи. В стране утренней
 свежести»

Фотовыставка «Увеличение пор-
 третов»

График работы: 10.00 – 18.00
 Выходной- понедельник
 Справки по тел.: 21-40-08

МУЗЕЙ ИСТОРИИ

г. Улан-Удэ «Картины доро-
 волюционного города»

«Ностальгия»
 «Бурятские ножи»
 «Купеческая лавка»

Временные выставки:
 «Улан-Удэ - страны истории»
 Выставка «Марки, марки, марки и
 немного монет»

График работы: 10.00-18.00
 Без выходных
 Справки по тел.: 21-25-22

МУЗЕЙ ПРИРОДЫ БУРЯТИИ

Постоянные экспозиции:
 «Путешествие по Бурятии»
 «Подводный мир»
 «В гостях у Ерошки»
 «Следы белых биосфер»

Передвижные выставки:
 «Открывая дверь юрты»
 «Звездное небо Бурятии»

«Байкал - участок всемирного
 наследия Юнеско»
 Цифровой планетарий «Звездное
 небо Бурятии»

Мини-выставка «Трясогузка -
 Птица года 2011», посвященная
 Дню птиц»
 График работы: 10.00-18.00
 Выходной день – понедельник,
 вторник
 Справки по тел.: 21-41-49

ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ МУЗЕЙ НАРОДОВ ЗАБАЙКАЛЬЯ

Постоянные выставки:
 Павильон «Хунну»

«Бурятские тары и гобелены из
 конского волоса»

«Из истории ссылки и категори в
 Забайкалье»

«Душа русского чаепития»
 - Тематические и обзорные экс-
 курсии по комплексам;

- Анимационная экскурсия в
 игровой форме «Забайкалье в ми-
 ниатюре» (для детей школьного
 возраста);

Цикл тематических экскурсий:

1. «Во глубине сибирских руд» -
 история ссылки и категори в Забай-
 калье.

2. «Книжная культура семейств
 Забайкалья».

3. «Городская культура древнего
 населения Забайкалья» (на примере
 городов Хунну).

4. «Пантеон западных бурят».

5. «Сибирский город Верхнеу-
 динск» - экскурсия по исторической
 части города Улан-Удэ.

6. «Пространство жизнеобеспече-
 ния эвенков» и др.

7. Промысловая культура бурят
 - охота.

- Организация и проведение сва-
 дебного обряда в европейском или
 национальном (бурятском) стиле.

Корпоративный и семейный от-
 дых в «Доме охотника»

Этномаршруты выходного дня
 «Путешествуй с нами»

Выставка-экскурсия «Один день
 из жизни сказителя-улигершина»

Экологический проект «Гропой
 старого эвенка»

Посещение Уголка живой приро-
 ды (медведи, тигры, олени, птицы,
 волки, лисы и др.)

График работы: 9.00-18.00
 Выходной день- понедельник

Справки по тел.:
 44-32-10, 33-25-10

Филиал «Кяхтинский краевед-
 ческий музей им. академика В. А.
 Обручева «Музей культуры и ис-
 кусства Бурятии»

Выставка «Сокровища песчаной
 Венеции»

График работы: 10.00-18.00
 Справки по тел.: 21-37-22.

ХООЛОО:

1. Эртээзээсэг
2. Хүдөө гэмтэхэн хүнээй тулга-
 лаад яхаха модон.
3. Монголой, Забайкалийн га-
 зар дээрэхийн урдадаг мүрэн.
4. Томохон гонзогор модон.
5. Мүнхе гараад мүр улагый,
 тугаар гараад тоором сараагий
 (гааб).
8. Үри шэри.
10. Урданы һамгадай үнэндээ
 уядаг хоёр модон.
13. «Буряад ...» Ч.Цыдендамбаа-
 вай түүхээ.
14. Хаатарганаа тэргэдэхэн хүл
 (ородлоо айт. үгэ).
16. Ээзгэ-Малаан баабай, Эхэ-
 Юурэн... («Гэсэрхээ»).
18. Эрэ ямаан

ХАЙКУ

Восточная пчелка

Дорогие ребята!

Мы предлагаем Вашему вниманию стихи японских поэтов средних веков и Нового времени. Только стихи эти необычные. Они совсем коротенькие - всего три строчки. Называются такие стихи хайку.

Каждое стихотворение - маленькая волшебная картинка. Поначалу японцы писали большей частью танка, стихотворения пять строчек. Потом показалось слишком много - стали сочинять трехстишия, хайку.

Сотни, тысячи поэтов увлекались и увлекаются сложением хайку. Среди них можно выделить четыре великих имени, известных сейчас всему миру: Мацуо Басё (1644-1694), Ёса Бусон (1716-1783), Кобаяси Иесса (1769-1827) и Масаока Сики (1867-1902).

О чём же можно было писать в хайку, в этих маленьких стишках? Да обо всем на свете: о родном крае, о работе, о развлечениях, об искусстве и, конечно же, о природе - о летней жаре, о зимних холодах, о зверях и птицах, о деревьях и травах. Сочиняя хайку, поэт обязательно должен был упомянуть, о каком времени года идет речь.

Вчитайтесь в хайку внимательней, и вы увидите, что в них говорится не только о цветах, птицах, ветре и луне. Сколько здесь примет жизни японцев - и будничной, и праздничной. Поэты рассказывали о первом весеннем празднике в Японии - Новом году, когда в небо взмываются бумажные змеи.

Поэты Японии в своих хайку стараются рассказать, как человек живет на земле, о чем размышляет, как грустит и веселится. Увидеть прекрасное и не оставаться равнодушным - вот к чему призывает нас поэзия хайку, воспевающая человечность в Природе и одухотворяющая жизнь Человека.

Г.БАЗАРЖАПОВА.

**Лето в горах.
Соловья, фазана, кукушку
Отрадно слышать...**
Иесса

**Тишина вокруг.
Погружается лист каштана
в ручей прозрачный...**
Сёхаку

**В летних горах
где-то дерево рухнуло
с треском —
дальнее эхо...**
Мэйсэцу

**Любуюсь вершиной,
под деревом долго лежу
в тени прохладной...**
Кёроку

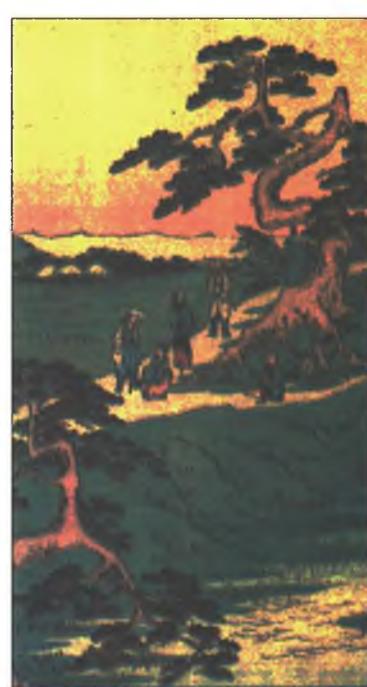
**Тихо лошадь трусит.
Будто вижу себя
на картинке
средь летних полей...**
Басё

**Мой родимый край!
Маленькая, но своя
роща зеленеет...**
Иесса

**Как хорош этот мир!
Звенят над лугами цикады,
Соколы кружат...**
Иесса

**Большой муравей
Еле топает по циновке.
Какая жара!**
Сиро

**Мотыги стоят,
а вокруг никого на поле.
Какая жара!**
Сики

**Что за удача
для нашей страны
рисоводов -
такая жара!**
Иесса

**Дыню разрезал
и ломтик отдал обезьянке -
какая жара!**
Кикаку

**Птицы робеют -
не садятся
на медную крышу.
Какая жара!**
Кису

**Чтоб забыть о жаре,
нарисую-ка я, пожалуй,
хоть снег на Фудзи!**
Кисоку

**Дыни, сбросив листву,
на бахче догола разделись -
какая жара!**
Кёрай

**Прохладный денек.
Облака, будто
горные пики, -
Повыше, пониже...**
Иесса

**Ничегошеньки нет
в моем доме -
только прохлада
и душевный покой...**
Иесса

**Как будто повеял
со взморья ночной
ветерок?**
Сюоси

**Качнулись цветы
мимозы...**
Сюоси

**Горы и долы,
промокшие
под дождем, -
рассвет прохладный...**
Сики

**Летняя прохлада!
Там, вдали, за лапами
сосен
проплыает парус...**
Сики

**Летняя прохлада!
Под дождем на сосну
вползает
паучок-малютка...**
Сики

**Прохладная тень
посреди зеленого поля
под сосной одинокой...**
Сики

**Если явится вор,
вы лягушками
бернитесь,**

Летние картинки

прохладные дыни!..
Иесса

**На солнцепеке
прикоснулся к камню рукой
как он прохладен!**
Сики

**Летняя ночь.
От облачка к облачуку
в небе**
Перебегает луна.
Ранко

**Звездная ночь.
Какие высокие звезды!
Какие большие!**
Сёхаку

**Ярко светит луна,
но тени берез незаметны —
роща в тумане...**
Сюоси

**Все сумрачней ночь.
В глубине заливного поля
Млечный Путь мерцает...**
Идзэн

**Летняя ночь.
Два маленьких домика
смотрят
на цветущий луг...**
Иесса

**Летняя гроза.
Карпа в заводи по макушке
Стукнули капли...**
Сики

**Летняя гроза.
К траве испуганно жмутся
воробы в деревне...**
Бусон

**Летние дожди.
Из умывальника утром
выполз маленький краб...**
Самбу

**Летние дожди -
будто ветер холодный
окрасил
листочки сливы...**
Саймаро

**Летний дождь моросит.
Сквозь бамбук вдали
различаю
крыши селенья...**
Иесса

**Куплен воздушный змей -
а малыш печальней,
чем прежде:
ведь идут дожди...**
Сёха

Летняя гроза -

**гомонят и суетятся
утки возле дома.**
Кикаку

**Крабик песчаный
Карабкается по ноге -
Как вода прозрачна!..**
Басё

**На канате в воде,
рядочком крабы уселись,
принимают ванну...**
Сики

**Летнюю речку
так приятно вброд перейти -
сандалии в руке...**
Бусон

**Серебристым лучом
как будто касается лески
летняя луна...**
Тиё-ни

**Форель резвится,
плывут облака в глубине -
горная речка...**
Оницура

**Стебли раздвинув,
Жеребенок высунул нос -
Ирисы в цвету...**
Иесса

**Лошадка-мама -
как она сторожит у ручья,
пока жеребенок пьет!..**
Иесса

**Жирная кошка,
растянувшись на веере,
спит
сладко-пресладко...**
Иесса

**Плетень не чиню -
пусть почаше в гости
приходят
оленята из леса!**
Сора

**Уж эта кукушка!
Распевая, порхает она,
Вечно в заботах...**
Басё

**Восходит луна.
Над травой проносится
ветер.**
Иесса

**Как же долго я ждал,
пока запоет свою песню
кукушка в этом году!..**
Иесса

Кукушка поет -

**слушайте хорошенько!
Иесса**

**Уж не сама ли
кличет луна в небесах?
Поет кукушка...**
Байсицу

**Все ждала я, когда,
ну когда же услышу
кукушку,
да так и заснула...**
Тиё-дзё

**Какая радость!
Вот он, первый укус
комариной**
В нынешнем году...
Иесса

**Старый дом опустел,
но, как прежде,
поет на закате
цикада подле ворот...**
Сики

**Тишина вокруг.
Тонким звоном пронизаны
камни
голос цикады...**
Басё

**По трелям цикад
я узнал, что ночь наступила.
Как сияет луна!**
Эцудзин

**Ярко светит луна.
В тени ветвей притаившись,
поют цикады.**
Бунсон

**Рой комариный -
а ведь если б он тут
не жужжал,
было б скучновато!**
Иесса

**Один человек
И одна случайная муха
В большой гостиной...**
Иесса

**Жить бы получше -
и тебя позвал бы, муха:
«Отведай риса!»**
Иесса

**Зернышко риса,
что случайно пристало
к щеке,
я отдал мухе...**
Рансэцу

**Кошка играет -
Взяла и лапкой накрыла
муху на окне...**
Иесса

**Муху прихлопнул -
И при этом задел
ненароком
цветочек в траве...**
Иесса

